

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ  
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

КОМАШКО ВОЛОДИМИР ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК: 340.111.5+343.102 (477)

на правах рукопису

**ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ КОНТРОЛЮ  
ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ**

Спеціальність: 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика;  
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**ДИСЕРТАЦІЯ**

на здобуття наукового ступеня

кандидата юридичних наук

**Науковий керівник:**

доктор юридичних наук, професор,

заслужений юрист України

Скулиш Євген Деонізієвич

Одеса – 2016

## ЗМІСТ

|                                                                                                                                         |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| ВСТУП.....                                                                                                                              | 4   |
| РОЗДІЛ 1 КОНТРОЛЬ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ ЯК ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ПРОБЛЕМА .....                                                              | 16  |
| 1.1. Стан наукового розроблення організаційно-правових основ контролю за вчиненням злочину .....                                        | 16  |
| 1.2. Поняття та правова природа контролю за вчиненням злочину .....                                                                     | 33  |
| Висновки до розділу 1 .....                                                                                                             | 51  |
| РОЗДІЛ 2 МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРАВОВІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ .....                                                | 54  |
| 2.1. Методика та методологія дослідження організаційно-правових основ контролю за вчиненням злочину .....                               | 54  |
| 2.2. Правове регулювання контролю за вчиненням злочину .....                                                                            | 67  |
| Висновки до розділу 2 .....                                                                                                             | 126 |
| РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ПРОВАДЖЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЙОГО ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ОСНОВ ..... | 129 |
| 3.1 Організаційні основи проведення контролю за вчиненням злочину. ....                                                                 | 129 |
| 3.2. Шляхи удосконалення правових та організаційних основ контролю за вчиненням злочину .....                                           | 167 |
| Висновки до розділу 3 .....                                                                                                             | 180 |
| ВИСНОВКИ.....                                                                                                                           | 182 |
| СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ: .....                                                                                                       | 185 |
| ДОДАТКИ.....                                                                                                                            | 209 |

## **СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ**

ДПС – Державна прикордонна служба

ЄРДР - Єдиний реєстр досудових розслідувань

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

КК - Кримінальний кодекс

КПК - Кримінальний процесуальний кодекс

НСРД - Негласні слідчі (розшукові) дії

ОРД - оперативно-розшукова діяльність

ОРЗ – оперативно-розшукова діяльність

США – Сполучені штати Америки

ФРН – Федеративна республіка Німеччини

## ВСТУП

**Актуальність теми.** Відповідно до Конституції, Україна є демократичною, правовою державою, в якій людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а права та свободи людини визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Проте сучасний етап розвитку української держави характеризується процесами перетворень соціально-політичних та економічних відносин, які відбуваються в умовах доволі високого рівня злочинності. Зазначене, безумовно, загрожує стабільності й безпеці України. Особливої актуальності проблема протидії злочинності набуває в умовах подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності нашої держави. Враховуючи зростання рівня латентної злочинності, використання окремими суб'єктами протиправної діяльності сучасних інноваційних технологій, методів здобуття інформації тощо, виникає необхідність розробки адекватної системи протидії з боку правоохоронних органів з метою забезпечення належного рівня правопорядку в країні, захисту законних інтересів особи, суспільства та держави від протиправних посягань.

Масштаби і тенденція збільшення обсягів незаконного обігу, виробництва, попиту зброї, наркотичних засобів і психотропних речовин, товарів, обмежених або заборонених у загальному обігу, корупція, стрімке поширення організованої транснаціональної злочинності становлять серйозну загрозу для суспільства як на національному, так і міжнародному рівнях. Це суспільно небезпечне явище негативно впливає на економічні, культурні й політичні складові розвитку будь-якої держави, в тому числі й України, та створює загрозу її стабільності, безпеці й суверенітету. Саме з метою виявлення, попередження та припинення діяльності транснаціональної організованої злочинності міжнародними організаціями, національними правоохоронними органами вживається система заходів політико-правового,

адміністративного характеру, до яких, серед інших, віднесено негласні слідчі (розшукові) дії, що регулюються нормами кримінального процесуального законодавства.

Із прийняттям у 2012 році Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК України) розпочався новий етап у правовому регулюванні досудового розслідування, оскільки в ньому враховано прогресивний світовий досвід організації діяльності державних органів із протидії злочинам та встановлено детальну правову регламентацію провадження як гласних, так і негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на їх розслідування. Беручи до уваги неоднозначність оцінки з боку науковців, правників, представників правоохоронних органів наявності у кримінальному процесуальному праві України норм, які регламентують дії уповноважених суб'єктів щодо конспіративного отримання або перевірки вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні, аналіз їх положень заслуговує на особливу увагу. Саме до системи таких дій положеннями глави 21 КПК України віднесено контроль за вчиненням злочину, який може проводитись у формі контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупок, спеціального слідчого експерименту, імітування обстановки злочину за наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин.

Організаційно-правові основи проведення негласних слідчих (розшукових) дій є предметом досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, серед яких Ю.П. Аленін, Л.І. Аркуша, М. В. Багрій, Б.І. Бараненко, Б.Т. Безлепкін, А.В. Белоусов, В. Д. Берназ, О.А. Білічак, Р.І. Благута, В.І. Васишинчук, В.В. Гевко, В.О. Глушков, В.А. Глазков, С.О. Гриненко, В.А. Дашко, О.М. Дроздов, С.Ю. Ільченко, А.В. Іщенко, Н.С. Карпов, І.П. Козьяков, В.А. Колесник, С.С. Кудінов, Є.Д. Лук'янчиков, В.В. Луцик, В.Т. Маляренко, Д.І. Никифорчук, Д.П. Письменний, М.А. Погорецький,

І.В. Сервецький, Д.Б. Сергєєва, Г.П. Середа, Є.Д. Скулиш, Р.В. Суворова, О.Ю. Таратов, В.М. Тertiшник, Л.Д. Удалова, С.Б. Фомін, А.В. Холостенко, А.Г. Цветков, В.О. Черков, Д.А. Чухраєв, Р.М. Шехавцов, М.О. Шилін, М.Є. Шумило й інші вчені. Втім, системний аналіз наукових досліджень у зазначеній сфері свідчить про недостатню увагу до проблем правового та організаційного забезпечення проведення контролю за вчиненням злочину. Наявні наукові доробки не повною мірою відповідають потребам особи, суспільства, держави в ефективному застосуванні негласних слідчих (розшукових) дій як ефективних заходів з отримання (збирання) доказів або перевірки вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Зазначене пояснюється недостатньою науковою активністю дослідження проблем проведення негласних слідчих (розшукових) дій, відсутністю науково обґрунтованого аналізу організаційно-правових основ проведення контролю за вчиненням злочину та відповідного його наукового супроводження. Потребує подальшого удосконалення і кримінальне процесуальне законодавство у цій сфері, нормативно-правове забезпечення функціонування інституту негласних слідчих (розшукових) дій, розвитку їх організаційних форм.

Важливість завдань, що вирішуються шляхом проведення контролю за вчиненням злочину у сфері протидії сучасній злочинності, зумовлює необхідність ґрунтовного опрацювання правових та організаційних засад цього контролю, та свідчить про теоретичну та прикладну актуальність теми дослідження.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Теоретичні та практичні питання теми дисертації досліджувалися у межах виконання плану науково-дослідної і дослідно-конструкторської роботи Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ у межах загальноуніверситетської наукової теми «Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правозастосування» (номер державної реєстрації

011U003550), затвердженої 28 травня 2012 р. та відповідають Рішенню Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів», затвердженому Указом Президента України від 8 квітня 2008 року №311/2008, Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 року №735-р.

**Мета і завдання дослідження.** Мета дисертаційного дослідження полягає у науковому обґрунтуванні теоретичної моделі діяльності суб'єктів досудового розслідування з проведення контролю за вчиненням злочину, а також формулюванні науково обґрунтованих пропозицій щодо оптимізації правових та організаційних основ даної негласної слідчої (розшукової) дії.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність послідовного вирішення наступних завдань:

- узагальнити основні науково-практичні підходи до розроблення проблеми правових та організаційних основ контролю за вчиненням злочину;
- визначити поняття негласної слідчої (розшукової) дії;
- сформулювати поняття контролю за вчиненням злочину;
- охарактеризувати особливості правової природи контролю за вчиненням злочину;
- дослідити правове забезпечення контролю за вчиненням злочину та сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо його удосконалення;
- визначити поняття провокування (підбурювання) особи під час встановленого уповноваженими суб'єктами контролю за її злочинними діями, що є однією із встановлених чинним

законодавством заборон проведення контролю за вчиненням злочину;

- з’ясувати зміст організації контролю за вчиненням злочину;
- охарактеризувати організаційні основи проведення контролю за вчиненням злочину та виробити шляхи оптимізації організаційних основ його проведення.

*Об’єктом дослідження* є правовідносини, що виникають у зв’язку із проведенням негласних слідчих (розшукових) дій.

*Предмет дослідження* є правові та організаційні основи контролю за вчиненням злочину.

*Методи дослідження.* Методологічною основою дисертаційного дослідження є загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, вибір яких обумовлений особливостями його мети і завдань, об’єкта і предмету. Метод абстрагування використовувався для опрацювання понятійно-категоріального апарату в частині, що стосується проведення негласних слідчих (розшукових) дій у цілому та контролю за вчиненням злочину зокрема (підрозділ 1.2); метод аналогії - для проведення аналогії теоретико-правових та організаційних основ провадження тотожних за змістом до контролю за вчиненням злочину явищ та доповнення уявлення про досліджуваний предмет (підрозділи 1.2, 2.2, 3.1); формально-юридичний метод - у здійсненні аналізу чинного законодавства, яке регламентує проведення контролю за вчиненням злочину, а також практики його застосування, виявленні зовнішнього аспекту цього явища правової дійсності (підрозділи 1.1 - 3.3); метод моделювання - під час дослідження особливостей правового організації проведення контролю за вчиненням злочину, пошуку оптимальних шляхів її удосконалення (підрозділи 3.1, 3.2); логіко-юридичний метод - для виявлення проблем правового забезпечення контролю за вчиненням злочину та формулювання про внесення змін та доповнень до чинного законодавства (підрозділи 2.2, 3.2). Порівняльно-правовий метод сприяв



виокремленню видів юридичних норм, що регулюють проведення окремих форм контролю за вчиненням злочину, за критеріями їх видання державними органами, дослідження досвіду їх організації та нормативно правового регулювання як важливої умови вдосконалення функцій, організації і правового регулювання кримінального процесуального та оперативно - розшукового законодавства у сучасних умовах (підрозділ 2.2). Історичний метод застосовувався для вивчення особливостей проведення окремих форм контролю за вчиненням злочину певного історичного періоду, відображення динаміки їхнього розвитку, пізнання конкретних їх проявів (підрозділ 2.2, 3.1); метод системно-структурного аналізу - при виявленні місця досліджуваної норми в системі норм та інститутів кримінального процесуального права, співвідношення її з іншими нормами права (підрозділи 1.2, 2.2). Соціологічні методи (опитування, анкетування, інтерв'ювання) використовувалися у ході формування емпіричної основи дисертаційного дослідження, при аналізі й узагальненні правозастосовної практики з метою обґрунтування пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства та діяльності уповноважених суб'єктів досудового розслідування у частині організації та проведення негласних слідчих (розшукових) дій (підрозділи 2.2, 3.1, 3.2). Статистичний метод було використано з метою узагальнення результатів проведених соціологічних досліджень (підрозділи 3.1, 3.2).

Нормативну базу роботи становлять Конституція України, акти законодавства України та законодавства Іспанії, Франції, США, Республіки Білорусь, Республіки Казахстану, Литовської Республіки та інших зарубіжних країн у сфері, що досліджується.

Емпіричну базу дисертації становлять рішення Європейського суду з прав людини; офіційно опублікована практика судів загальної юрисдикції України (2012-2015 рр.); матеріали 80 кримінальних проваджень, у межах яких

проводились окремі форми контролю за вчиненням злочину, результати анкетування 200 співробітників органів прокуратури.

**Наукова новизна одержаних результатів.** Дисертація є першим у вітчизняній науці кримінального процесуального права спеціальним комплексним дослідженням сучасних теоретичних і практичних проблем, пов'язаних із правовим регулюванням та організацією контролю за вчиненням злочину.

У дисертації одержано такі результати, які мають наукову новизну:

*вперше:*

сформульовано авторське визначення контролю за вчиненням злочину як негласної слідчої (розшукової) дії, що являє собою комплекс взаємопов'язаних правових, організаційно-тактичних дій, які здійснюються виключно за рішенням прокурора у визначених чинним законодавством формах та полягають у перевірці уповноваженими суб'єктами відповідності наявності та достовірності підстав вважати, що вчиняється (вчинено) тяжкий або особливо тяжкий злочин, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України;

обґрунтовано необхідність розробки проекту міжвідомчого нормативно правового акту, в якому слід визначити порядок організації форм контролю за вчиненням злочину та передбачити: загальні засади його проведення; порядок проведення форм контролю за вчиненням злочину; умови, необхідні для проведення зазначеної негласної слідчої (розшукової) дії; сили та засоби, що залучаються до провадження контролю за вчиненням злочину; особливості використання матеріалів, отриманих за результатами проведення контролю за вчиненням злочину;

вироблено авторське визначення провокування (підбурювання) особи під час установленого уповноваженими суб'єктами контролю за її злочинними

діями, під яким розуміється свідомий активний вплив уповноважених суб'єктів організації та проведення негласних слідчих (розшукових) дій або осіб, залучених до їх виконання у встановленому законом порядку, на певну особу з метою схиляння її до вчинення злочину, який в іншому випадку не був би вчинений, та подальше викриття цієї особи;

розкрито зміст організації проведення контролю за вчиненням злочину, що полягає у координації здійснення комплексу взаємопов'язаних, підпорядкованих єдиному задуму правових, організаційно-тактичних дій, спрямованих на перевірку наявності достатніх підстав вважати, що вчиняється (вчинено) тяжкий чи особливо тяжкий злочин, що проводиться виключно за рішенням прокурора у визначених чинним законодавством формах; визначено організаційну модель контролю за вчиненням злочину, ядро якої складає багатоаспектна та багатоцільова система управлінських, правових, організаційних заходів з урахуванням специфіки суб'єкта, об'єкта й обстановки його проведення;

*удосконалено:*

теоретико-правові основи контролю за вчиненням злочину в частині розуміння змісту контролю за вчиненням злочину, який полягає у перевірці виключно за рішенням прокурора наявності достатніх підстав вважати, що вчиняється або вчинено тяжкий або особливо тяжкий злочин, та може здійснюватися у таких формах: контрольована поставка; контрольована та оперативна закупки; спеціальний слідчий експеримент; імітування обстановки злочину;

теоретико-правові підходи до визначення підстав проведення контролю за вчиненням злочину шляхом виключення із передбачених законом підстав його проведення готування до вчинення злочину;

*дістало подальшого розвитку:*

наукові положення щодо оптимізації понятійно-категоріального апарату в частині сформульованого авторського визначення негласної слідчої (розшукової) дії;

обґрунтування пропозицій щодо необхідності внесення змін та доповнень до окремих статей КПК України (частини першої ст. 246, частин першої та третьої ст. 271).

**Практичне значення отриманих результатів.** Висновки і пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути використані у:

- правотворчій діяльності - при розробці змін та доповнень до положень КПК України в частині організації та проведення негласних слідчих (розшукових) дій (довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження від народного депутата України Ю.Р Мірошніченка);

- науково-дослідній сфері - для подальшої розробки теоретичних та практичних проблем правових та організаційних основ контролю за вчиненням злочину (акти впровадження Національної академії прокуратури України, Інституту Служби зовнішньої розвідки України);

- навчальному процесі - при викладанні нормативних та спеціальних дисциплін: «Кримінальний процес», «Оперативно-розшукова діяльність» та інших, підготовці підручників, навчальних посібників, практикумів, методичних рекомендацій із зазначених дисциплін (акти впровадження Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, Академії митної служби України, Чернівецького національного університету ім. Федьковича, Інституту Служби зовнішньої розвідки України);

- практичній діяльності - для удосконалення практики проведення контролю за вчиненням злочину уповноваженими підрозділами визначених законом державних органів (акти впровадження Управління Служби безпеки

України у Полтавській області, Управління Служби безпеки України в Івано-Франківській області, Управління Служби безпеки України в Дніпропетровській області).

**Особистий внесок здобувача.** Дисертація є самостійною науковою працею, всі результати представленої роботи, сформульовані у ній висновки, положення та рекомендації обґрунтовані на основі особистих досліджень автора. У співавторстві з науковцями опубліковано 3 статті та 3 тези виступів на наукових конференціях. У статті «К вопросу правомерности побуждения в процессе осуществления оперативно-розыскной деятельности по разоблачению преступной деятельности организованных групп и преступных организаций» внесок здобувача полягає в аналізі правової регламентації спонукання в оперативно-розшуковій діяльності та визначення умов його правомірного застосування. У статті «Виправданий оперативний ризик в оперативно-розшуковій діяльності спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю корисливо-насильницької спрямованості» внесок здобувача полягає у здійсненні порівняльно-правового аналізу умов, за яких оперативний ризик може вважатись правомірним. У статті «Розвиток теоретико-прикладного осмислення контролю за вчиненням злочину» внесок здобувача полягає у дослідженні наукових підходів до визначення контролю за вчиненням злочину та негласних слідчих (розшукових) дій. У тезах «Актуалізація правового регулювання спеціального слідчого експерименту як чинник забезпечення національної безпеки» здобувачем досліджено правову природу спеціального слідчого експерименту. У тезах «Актуальные вопросы уголовного процессуального законодательства Украины в период трансформации модели уголовного производства» внесок здобувача полягає у проведенні порівняльно-правової характеристики окремих положень чинного КПК України в частині регулювання негласних слідчих (розшукових) дій. У тезах «Визначення поняття контролю за вчиненням злочину як теоретико-правова проблема» здобувачем встановлено необхідність вироблення теоретико-правового визначення

контролю за вчиненням злочину та розкрито етимологію таких понять, як «злочин», «контроль», «негласна слідча (розшукова) дія». Наукові ідеї та розробки, що належать співавторам, у дисертації не використовувались.

**Апробація результатів дисертації.** Основні положення дисертації доповідалися на міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях і семінарах, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції «Азовські правові читання» (м. Бердянськ, 18-19 квітня 2014 р.); Другій Міжнародній науковій конференції «Юридические науки: проблемы и перспективы» (г. Пермь, январь 2014 г.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасна правова наука: теорія та практика» (м. Запоріжжя, 29 квітня 2013 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики» (м. Дніпропетровськ, 27 вересня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні засади та практика реалізації правової політики» (м. Запоріжжя, 26 грудня 2013 р.); V Міжнародній науковій конференції, присвяченій XX-річчю Національної академії правових наук України «Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики» (м. Одеса, 1 листопада 2013 р.); Міжвузівській науковій конференції «Актуальні питання кримінального процесуального законодавства України» (м. Київ, 26 квітня 2013 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики» (м. Дніпропетровськ, 25-26 вересня 2014 р.).

**Публікації.** За результатами поведеного дослідження автором опубліковано 19 наукових праць, серед яких 7 статей - у фахових виданнях з юридичних наук, перелік яких затверджено МОН України, 3 статті - у зарубіжних періодичних виданнях, а також 9 тез доповідей на наукових та науково-практичних конференціях.

**Структура та обсяг дисертації.** Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, що включають шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел (204 найменування) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 226 сторінок, з яких основний текст - 184 сторінки, додатки - 17 сторінок.

## РОЗДІЛ 1

### КОНТРОЛЬ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ ЯК ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ПРОБЛЕМА

#### *1.1. Стан наукового розроблення організаційно-правових основ контролю за вчиненням злочину*

Прийняття та набрання чинності Кримінальним процесуальним кодексом України стали одними з послідовних кроків законодавця в оновленні системи кримінальної юстиції, концепція реформування якої визначена рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів», затвердженим Указом Президента України від 8 квітня 2008 року №311/2008. Реалізуючи програмні вимоги зазначеного документа, Україна сьогодні перебуває у стані радикальних змін власне системи кримінального судочинства, у контексті якого здійснюється, зокрема, поступальний розвиток і систематизація оперативно-розшукового законодавства, нормативно-правової регламентації досудового розслідування кримінальних правопорушень. Чинним Кримінальним процесуальним кодексом України закріплено порядок кримінального провадження, спрямованого на захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорону прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного й неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [109].



Особливої актуальності проблема протидії злочинності набуває в умовах подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності нашої країни. Враховуючи зростання рівня латентної злочинності, використання окремими суб'єктами протиправної діяльності сучасних інноваційних технологій, методів здобуття інформації тощо, виникає необхідність розробки адекватної системи протидії з боку правоохоронних органів з метою забезпечення належного рівня правопорядку в країні, захисту законних інтересів особи, суспільства та держави від протиправних посягань.

Верховна Рада України 13 квітня 2012 року прийняла принципово новий Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України), яким внесено докорінні зміни не тільки в кримінальне процесуальне законодавство України, а й у правові основи оперативно-розшукової діяльності. Але, незважаючи в цілому на позитивну оцінку чинного КПК України, усе ж таки громадськість, науковці, представники оперативних підрозділів сприйняли його неоднозначно.

У контексті викладеного ґрунтовного науково-теоретичного дослідження потребують запроваджені чинним КПК України новели, їх вплив на практику протидії злочинності та отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Саме до таких новел належать правові й організаційні основи провадження негласних слідчих (розшукових) дій, до системи яких і віднесено контроль за вчиненням злочину.

Водночас аналіз положень чинного кримінального процесуального законодавства свідчить, що, по суті, закріплені Главою 21 КПК України негласні слідчі (розшукові) дії відображено і в положеннях Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Це вказує на їхню неоднозначну правову природу та потребує детального теоретико-правового аналізу. Крім того, наявна така наукова думка: передбачені нормами оперативно-розшукового законодавства у зв'язку із певною трансформацією кримінального процесу і

поступової «процесуалізації» оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) оперативно-розшукові заходи набули статусу негласних слідчих (розшукових) дій, які можуть проводитись як із метою розслідування кримінальних правопорушень, так і для пошуку й фіксації інформації стосовно злочинів, що готуються, чи осіб, які готують вчинення злочину. Таким чином, до початку кримінального провадження для виявлення і запобігання тяжким та особливо тяжким злочинам, дії, передбачені Главою 21 КПК України, набувають статус оперативно-розшукових заходів та регулюються нормами оперативно-розшукового законодавства. До вказаних дій належать і окремі форми контролю за вчиненням злочину (контрольована поставка і контрольна та оперативна закупка). При цьому варто зауважити, що ці дії ідентичні за змістовною сутністю, проте різняться за правовою природою. Тому їх організаційно-тактичні основи в межах окремого виду державної діяльності (ОРД чи кримінального процесу) мають спеціальну мету, відрізняються суб'єктивним складом і напрямом використання отриманих матеріалів. Враховуючи зазначене, вбачається за доцільне звернути увагу на наукову позицію щодо співвідношення оперативно-розшукової діяльності та кримінального процесу.

Необхідно вказати на активність наукової думки стосовно дослідження співвідношення оперативно-розшукової діяльності і досудового розслідування у виявленні, попередженні та розкритті злочинів. Так, багато і вітчизняних, і зарубіжних учених присвятили свої наукові доробки саме окресленій проблемі. Серед них, зокрема: Ю.П. Аленін, Л.І. Аркуша, М.В. Багрій, Б.І. Бараненко, В.Д. Берназ, О.А. Білічак, Р.Г. Благута, М.Г. Вербенський, В.О. Глушков, Е.О. Дідоренко, В.В. Луцик, Ю.О. Найдьон, Д.Й. Никифорчук, М.А. Погорецький, Г.П. Середа, І.В. Сервецький, Є.Д. Скулиш, А.В. Холостенко, Р.М. Шехавцов, М.О. Шилін, М.Є. Шумило та інші вчені. У контексті наведеного на увагу заслуговує думка Є.Д. Скулиша, згідно з якою уведення до системи досудового розслідування негласних слідчих (розшукових) дій є надзвичайно прогресивним кроком законодавця, спрямованим на її

удосконалення. Разом із тим, досліджуючи систему негласних слідчих (розшукових) дій, цей науковець вказує не тільки на необхідність її поглибленого вивчення як правового явища, а й встановлення співвідношення негласних слідчих (розшукових) дій із оперативно-розшуковими заходами, що спричинено відсутністю наукових досліджень за вказаною темою і потребами практики діяльності оперативних та слідчих підрозділів [167].

У свою чергу, В.О. Глушков, досліджуючи проблеми вдосконалення законодавства України про оперативно-розшукову діяльність, ще до набрання чинності КПК України справедливо визначив, що окремі норми двох взаємопов'язаних нормативних актів – Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» і КПК України, – які регламентують діяльність суб'єктів оперативно-розшукової діяльності та досудового слідства, натомість кореспондуючих та взаємодоповнюючих норм містять багато відверто дублюючих положень [28]. Слушною у цьому зв'язку є позиція В.О. Глушкова та Ю.О. Найдьон, які акцентують увагу на необхідності уникнення термінологічної невизначеності й невиправданого дублювання, раціонального взаємодоповнення при поступовій «процесуалізації» оперативно-розшукової діяльності в Україні [29, с.47].

Доречним та актуальним вбачається проведене М.О. Шиліним дослідження проблем правового регулювання оперативно-розшукової діяльності та негласних слідчих (розшукових) дій у контексті нового Кримінального процесуального кодексу України. Можна погодитись із висновками, яких цей науковець дійшов у результаті його проведення, щодо наявності суттєвих суперечностей і недоречностей, які потребують усунення з метою поліпшення нормативно-правового регулювання оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної діяльності. І передусім із тим, що на законодавчому рівні потребує чіткого розмежування оперативна й кримінально-процесуальна діяльність, а також визначення поняття та переліку оперативно-пошукових, оперативно-розшукових, контррозвідувальних і розвідувальних заходів [189].

Слушною з огляду на зазначене є думка М.А. Погорецького, який зазначає таке. У чинному КПК України надано визначення негласних слідчих (розшукових) дій як різновиду слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню та проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати іншим способом. Згідно із таким законодавчим визначенням можна дійти висновку, що за змістом негласні слідчі (розшукові) дії не відрізняються від оперативно-розшукових заходів (ОРЗ), передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та відповідними відомчими правовими актами [150]. Подібної позиції дотримується М.Г. Вербенський [119].

Незважаючи на беззаперечну наукову цінність, актуальність і значущість отриманих результатів, роботи вказаних авторів мають загальний характер, спрямовані на актуалізацію проблеми співвідношення кримінального процесу й оперативно-розшукової діяльності та не стосуються організаційно-правових аспектів провадження контролю за вчиненням злочину.

У Главі 21 Кримінального процесуального кодексу України визначено систему та порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД), до яких належать: аудіо-, відеоконтроль особи; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем; арешт, огляд та виїмка кореспонденції; аудіо-, відеоконтроль місця; спостереження за особою, річчю або місцем; моніторинг банківських рахунків; контроль за вчиненням злочину; виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації; негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження; установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; обстеження публічно недоступних місць, житла та іншого володіння [109]. Під час проведення вказаних дій можуть використовуватись відносини конфіденційного співробітництва та несправжні (імітаційні) й ідентифіковані (помічені) засоби.

Враховуючи те, що зміни до оперативно-розшукового та кримінального процесуального законодавства були внесені порівняно нещодавно, а практика діяльності в частині його застосування знаходиться на етапі свого становлення, перелік наукових праць, в яких висвітлюються сучасні проблеми організації та ведення оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування кримінальних правопорушень, досить невеликий. Водночас, організаційно-правові основи провадження негласних слідчих (розшукових) дій є предметом досліджень таких вітчизняних і зарубіжних науковців, як: Ю.П. Аленін, М.В. Багрій, Б.І. Бараненко, Б.Т. Безлепкін, А.В. Белоусов, В.Д. Берназ, О.А. Білічак, Р.І. Благута, В.В. Гевко, В.О. Глушков, В.А. Глазков, С.О. Гриненко, В.А. Дашко, О.М. Дроздов, С.Ю. Ільченко, А.В. Іщенко, І.М. Козьяков, В.А. Колесник, Н.С. Карпов, С.С. Кудінов, В.В. Луцик, В.Т. Маляренко, Д.Й. Никифорчук, М.А. Погорецький, І.В. Сервецький, Д.Б. Сергєєва, Г.П. Середа, Є.Д. Скулиш, Р.В. Суворова, В.М. Тertiшнік, Л.Д. Удалова, С.Б. Фомін, А.Г. Цветков, Р.М. Шехавцов, М.Є. Шумило й інші вчені.

Зокрема, загальна характеристика поняття, системи негласних слідчих (розшукових) дій, їх правової природи надається у монографічній роботі М.В. Багрія, В.В. Луцика «Негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні» [8]. Розгорнутий аналіз нормативно-правового регулювання негласних слідчих (розшукових) дій за КПК України проводиться у навчальному посібнику, підготовленому авторським колективом у складі С.С. Кудінова, Р.М. Шехавцова, О.М. Дроздова, С.О. Гриненка «Негласні слідчі (розшукові) дії та використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні» [121]. Заслуговує на увагу загально-правова характеристика та визначальні процесуальні основи проведення негласних слідчих (розшукових) дій, подана у навчально-практичному посібнику «Негласні слідчі (розшукові) дії та особливості їх проведення оперативними підрозділами органів внутрішніх справ», підготовленому авторським

колективом таких науковців, як Б.І. Бараненко, О.В. Бочковий, М.Г. Вербенський, В.В. Коваленко, І.М. Козьяков та інші [119].

Суттєвий внесок у розбудову теоретичного обґрунтування інституту негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесуальному законодавстві України здійснено у науково-практичному посібнику «Процесуальне керівництво прокурором негласними слідчими (розшуковими) діями» авторським колективом у складі таких науковців як: І.М. Козьяков, Л.В. Вигівська, О.В. Геселев, В.В. Мухін, О.І. Назарук, С.М. Скрипниченко, А.П. Слободзян, А.О. Штанько. Особливу увагу у зазначеному посібнику приділено правовому статусу та особливостям реалізації повноважень прокурора при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, розкрито сутність прокурорського нагляду як гарантії дотримання конституційних прав та свобод людини і громадянина під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій [116].

Окрім того, науковими дослідженнями сучасної проблематики функціонування негласних слідчих (розшукових) дій у системі кримінального судочинства присвячені праці низки фахівців, опубліковані у вигляді наукових статей, доповідей на наукових та науково-практичних конференціях, семінарах та круглих столах, результати яких також були покладені в основу підготовки дисертації.

Так, на думку Р.І. Благуті, доцільність і навіть необхідність застосування можливостей НСРД як процесуальної форми ОРД у кримінальному провадженні не викликає сумніву. Адже без використання негласних, розвідувальних і контррозвідувальних заходів, які застосовуються у процесі підготовки та проведення НСРД, вказані дії позбавлені сенсу та фактичної можливості досягнення мети їх проведення – отримання або перевірка доказів у конкретному кримінальному провадженні [19]. При цьому ми підтримуємо думку автора щодо очевидності потреби осмислення, публічного обговорення

та спроби вирішення через єдине (усталене) розуміння підстав і процедури проведення негласних слідчих (розшукових) дій, аналізу законодавства та практики його застосування. Акцентуючи увагу на позитивних аспектах запровадження інституту негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесі, Л.Д. Удалова наголошує на тому, що надання органам досудового слідства права на проведення негласних слідчих (розшукових) дій розширить пізнавальні (пошукові) можливості слідчого в отриманні доказової інформації [178].

Слушною вбачається думка М.А. Погорецького про те, що поява інституту НСРД у кримінальному процесі України неоднозначно сприймається вітчизняними науковцями та практиками. І це цілком закономірно. Адже зазначений інститут, з одного боку, не вписується у багатолітню правову ідеологію вітчизняного кримінально-процесуального права, оскільки, по суті, об'єднує оперативно-розшукову діяльність і кримінальний процес в одне провадження, що було упродовж багатьох років предметом критики процесуалістів, а з другого – до набуття чинності новим КПК України за результатами аналізу його норм і прогнозів щодо реалізації на практиці було зрозуміло, що він потребує більш докладного правового врегулювання на міжвідомчому та відомчому рівнях [150]. Поділяє таку позицію і В.А. Колесник, на думку якого, характерною особливістю переважної частини негласних слідчих (розшукових) дій є те, що більшість із них не має чітко встановленої процесуальним законом процедури проведення, фіксування та використання результатів у доказуванні [85, с. 132]. Отже, наявність дискусії щодо доцільності започаткування інституту негласних слідчих (розшукових) дій переконливо свідчить про те, що теоретичні та практичні проблеми його функціонування у кримінальному судочинстві України потребують ґрунтовного наукового дослідження.

Увагу на проблеми проведення контролю за вчиненням злочину теоретико-правового характеру звертає В.Г. Уваров, який вказує, що у положеннях чинного

законодавства фактично відсутня регламентація порядку проведення форм контролю за вчиненням злочину [177]. При цьому він наголошує на тому, що із визначених форм контролю за вчиненням злочину як слідчі дії можна розглядати лише контрольовану поставку і контрольну та оперативну закупки, проблеми яких на сьогодні уже певним чином досліджуються.

Як вважає В.Г. Уваров, такі пізнавальні заходи, як «спеціальний слідчий експеримент» та «імітування обстановки злочину», не мають усіх необхідних атрибутів для зарахування їх до окремих негласних слідчих (розшукових) дій, оскільки поглинаються вже існуючими інститутами слідчих дій, наприклад, слідчим експериментом. Наведена точка зору, на думку автора дисертації, є дещо спірною [177].

В окремих наукових доробках частково розглядались питання правового забезпечення та організації провадження контролю за вчиненням злочину. Зокрема, у роботі О.А. Білічак «Контроль за вчиненням злочину: поняття та форми» зроблено спробу надати правову характеристику формам контролю за вчиненням злочину та виявити проблеми у зазначеній сфері. Хоч автор і доходить висновку про те, що на сьогодні особливої уваги потребують питання змістовного наповнення та практичного застосування положень кримінального процесуального закону, які регламентують проведення під час досудового розслідування контролю за вчиненням злочину, ймовірно, обсяги цієї наукової роботи не дали можливості ґрунтовно висвітлити предмет дослідження [16]. Більше того, поза увагою залишилось безпосередньо поняття контролю за вчиненням злочину, яке, по-перше, містилось у назві роботи й мало б бути відображено у певних наукових висновках, а по-друге, є актуальною теоретико-правовою проблемою, що потребує своєчасного вирішення на рівні наукових розвідок.

Отже, враховуючи новаторський аспект започаткування інституту негласних слідчих (розшукових) дій, теоретико-прикладні аспекти провадження



контролю за вчиненням злочину потребують ґрунтовного наукового аналізу, який не можливо провести без дослідження підходів до розуміння його сутності та змісту.

Аналіз наукових праць щодо організаційно-правових основ провадження контролю за вчиненням злочину свідчить про те, що його окремі теоретичні аспекти мають багаторічну історію. Зазначене стосується таких організаційно-тактичних і правових основ провадження окремих форм контролю за вчиненням злочину, як, наприклад, контрольована поставка та оперативна закупка. Саме наявність такого досвіду дає змогу розглянути напрями застосування вказаного у минулому, врахувати позитивні й негативні аспекти, що сприятиме поглибленому розумінню його сутності та змісту. Водночас на сьогодні контроль за вчиненням злочину не є предметом наукових доробок на рівні монографічних і дисертаційних досліджень, що не містять обмеження доступу, що зумовлює проведення системного теоретико-правового аналізу його організаційно-правових основ.

Зважаючи на те, що визначення контролю за вчиненням злочину не відображено ані у положеннях чинного законодавства (на що буде окремо звернуто увагу в наступному підрозділі представленої дисертаційної роботи), ані у наукових джерелах, стан дослідженості вказаного правового явища доцільно аналізувати через призму характеристики його ознак і складових елементів, які у сукупності становлять цілісну систему. Варто вказати, що положення чинного законодавства дещо спростили окреслену проблему шляхом визначення відповідних форм, у яких може здійснюватися контроль за вчиненням злочину. Так, до форм контролю за вчиненням злочину відносяться: контрольована поставка; контрольована та оперативна закупка; спеціальний слідчий експеримент; імітування обстановки злочину [109].

Для вироблення розуміння контролю за вчиненням злочину, на нашу думку, доцільно розглянути існуючі підходи до розуміння його окремих форм.

Теоретико-правові проблеми провадження контрольованої поставки стали об'єктом численних наукових досліджень вчених, серед яких Б.Є. Богданов, В.В. Бухарев, К.К. Горяїнов, І.М. Гриненко, П.С. Дмитрієв, Є.А. Доля, В.Я. Дорохов, В.П. Єрошин, О.Ю. Звонарьов, О.О. Кваша, М.І. Камлик, М.П. Карпушин, О.М. Костенко, В.К. Лисиченко, О.М. Литвак, В.І. Михайлов, Є.Б. Песков, Є.Д. Скулиш, В.В. Сташис, В.Я. Тацій, В.П. Тихий, І.К. Туркевич, А.А. Чувілев, А.Ю. Шумілов, О.Н. Ярмиш та інші. Однак єдиного підходу до розуміння визначення контрольованої поставки досьогодні не вироблено, і насамперед через відсутність єдиного розуміння правової природи контрольованої поставки.

Так, А.Ю. Шумілов надає таке визначення контрольованої поставки: система оперативно-розшукових заходів і дій, у ході здійснення яких з відома і під негласним контролем оперативного підрозділу допускається переміщення (ввезення, вивезення, транзит) товарів чи предметів (засобів, речовин), вільна реалізація яких заборонена або обмежена в загальному обігу, а також предметів, здобутих злочинним шляхом або таких, що зберегли на собі сліди злочину; знарядь або засобів вчинення злочину з метою ефективного вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності [193, с. 104]. На думку А.А. Чувілева, контрольована поставка полягає у переміщенні оперативними працівниками або під їх контролем іншими громадянами товарів, предметів, речовин особам, що підозрюються у вчиненні злочинів, з метою їх викриття [187, с. 73].

Деякі науковці під контрольованою поставкою розуміють спосіб отримання інформації шляхом встановлення контролю за постачанням, купівлею, продажем, переміщенням предметів, речовин і товарів, вільна реалізація яких заборонена або обмежена в обігу.

В.І. Михайлов під контрольованою поставкою розуміє проваджуване за наявності зазначених у законі підстав і з дотриманням встановлених процедур переміщення під контролем правоохоронних органів, наділених правом

здійснювати оперативно-розшукову діяльність, товарів та предметів з метою виявлення і припинення злочинів та осіб, причетних до їх вчинення [113, с. 9].

Такі вчені, як Є.Д. Скулиш, В.В. Бухарев, М.М. Семендяй, контрольовану поставку відносять до методів оперативно-розшукової діяльності та вважають, що остання набуває ознак самостійності, оскільки в процесі її проведення використовуються тільки властиві їй прийоми і засоби збирання інформації та документування злочинної діяльності.

Отже, аналіз наукових доробок, об'єктами дослідження яких була контрольована поставка, свідчить про відсутність єдиного виробленого підходу до розуміння вказаного явища.

Подібна ситуація склалась і щодо розуміння визначення контрольованої та оперативної закупок. Цій науковій проблемі присвячені праці Л.В. Багрій-Шахматова, Ю.В. Бауліна, В.І. Борисова, В.Г. Бурчака, Н.О. Гуторової, О.М. Джужі, О.Ф. Долженкова, А.П. Закалюки, О.Г. Кальмана, О.О. Кваши, М.І. Камлика, І.П. Козаченка, О.М. Костенка, В.К. Лисиченка, В.П. Меживого, І.І. Мусієнка, Д.Й. Никифорчука, І.В. Сервецького, В.В. Сташиса, З.Р. Сулейманова, В.Я. Тація, В.П. Тихого та інших учених. Проте аналіз наукових доробок вказаних авторів свідчить про відсутність вироблення єдиного підходу до визначення зазначених форм контролю за вчиненням злочину та неоднозначність розуміння мети їх проведення, ролі й місця у протидії сучасній злочинності. Крім того, у зв'язку із застосуванням норм чинного КПК України, теоретико-правові основи контрольної та оперативної закупок потребують не фрагментарного, а ґрунтового наукового дослідження.

Окремі вчені-дослідники проблем оперативно-розшукової діяльності, серед яких І.Р. Шинкаренко, З.Р. Сулейманова, І.І. Мусієнко та інші, відносять оперативну закупку до методів оперативно-розшукової діяльності. З.Р. Сулейманова розглядає оперативну закупку як метод, що включає комплекс оперативно-розшукових та інших дій, які забезпечують придбання заборонених

/обмежених в обігу населення товарів, предметів, речовин і документування протиправної діяльності осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів із метою їх викриття [174]. У цьому випадку можна цілком погодитись із позицією О.Ф. Волинського, згідно з якою методи оперативно-розшукової діяльності реалізуються у конкретних оперативно-розшукових заходах і тактичних операціях, які мають назву означених методів [17, с. 167].

На думку О.О. Кисельова, оперативну закупку наркотичних засобів, наркотичних речовин і прекурсорів необхідно вважати методом оперативно-розшукової діяльності, а саме: одним із варіантів оперативної комбінації, що має усі її показники [134].

Деякі російські вчені (наприклад, С.П. Яковлєв) тотожний за змістом до оперативної закупки захід – перевірочну закупку – розуміють як оперативно-розшуковий захід, у межах якого з відома і під контролем уповноважених державних органів допускається оплатне придбання (закупівля) товарів, цінностей, предметів, речовин, продукції, інструментів або обладнання, насамперед тих, вільна реалізація яких заборонена або обіг яких обмежено з метою виявлення, попередження, припинення і розкриття злочинів, а також виявлення та встановлення осіб, які готують вчинення або вчинили злочин [36, с. 54].

У свою чергу, Ю.П. Дубягін під перевірочною закупкою розуміє сукупність дій, що являють собою оплатне придбання товарів чи предметів з відома і під оперативним контролем уповноваженого державного органу, із метою отримання та фіксації ознак злочинної діяльності, а також вирішення інших завдань оперативно-розшукової діяльності [43, с. 33].

На думку О.М. Козиріна, перевірочна закупка є закупівлею товарів, предметів і речовин для встановлення фактів дотримання правил торгівлі, ведення та оформлення фінансової, господарської або підприємницької діяльності, виявлення фактів приховування реального доходу від сплати

податків, заниження якості товарів, необґрунтованого завищення цін, незаконної реалізації продукції, обіг якої обмежений або заборонений [82, с. 341].

Незважаючи на те, що термін «контрольована поставка» не новий для дослідників теорії оперативно-розшукового та кримінального процесуального законодавства, теоретико-правові й організаційні основи проведення контрольованої закупки на сьогодні все ще не стали предметом ґрунтовного наукового аналізу, що у найближчій перспективі може бути окремим напрямом наукових досліджень. З огляду на це слушним вбачається твердження О.А. Білічак щодо нечіткості законодавства, яке призводить до розбіжностей у тлумаченні його положень науковцями та практиками, зокрема, не сприяє нормотворчості [16]. Зазначене підтверджується відсутністю розмежування таких оперативно-розшукових заходів, як оперативна закупка та контрольована закупка, що суперечить теорії і практиці ОРД при наданні характеристики системи оперативно-розшукових заходів згідно з положеннями ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Зважаючи на сучасну практику діяльності оперативних підрозділів, можна стверджувати, що сутність дій, покладених в основу оперативної та контрольованої закупок, достатньо чітко розмежовується. Критерієм розмежування є предмет закупки, в оперативній – це товари, предмети та речовини, вилучені з обігу або обмежені в обігу [16]. На противагу українському, російським законодавством регламентується проведення перевіркової закупки, предметом якої є речі та предмети, що знаходяться в цивільному обороті, а також вилучені з нього [169, с. 127]. Не розмежовуються оперативна закупка та контрольована закупка й оперативно-розшуковими законами низки країн СНД.

Значний внесок у дослідження і вдосконалення нормативних засад кримінального судочинства й оперативно-розшукового документування та окремих аспектів провадження імітування обстановки злочину зробили К.В. Антонов, О.А. Білічак, Р.І. Благута, В.Г. Гончаренко, Ю.М. Грошевий,

О.М. Джужа, В.А. Динту О.Ф. Долженков, С.В. Єськов, В.П. Захаров, А.В. Іщенко, Н.С. Карпов, Є.Д. Лук'янчиков, В.Т. Маляренко, Д.Й. Никифорчук, В.Т. Нор, М.А. Погорецький, Б.Г. Розовський, Л.Д. Удалова, Л.В. Черечукіна, М.Ю. Черкова, М.Є. Шумило й інші вчені. Заслуговує на увагу дослідження особливостей провадження імітування обстановки злочину В.А. Динту, яка зазначає, що для більш продуктивного розуміння та трактування визначення зазначеної форми контролю за вчиненням злочину необхідно виробити коло ознак, властивих останньому. Цікавим вбачається підхід вказаного науковця до розуміння імітування обстановки злочину, яке полягає у навмисній брехні, автор якої не тільки розуміє характер власних дій, а й спрямовує їх на досягнення результату у вигляді введення в оману злочинця. Однак В.А. Динту звертає увагу, що у випадку провадження імітування обстановки злочину, брехня є суспільно корисною та виправданою з точки зору моралі [39]. Достатньо аргументована позиція О.А. Білічак, яка, досліджуючи поняття й форми контролю за вчиненням злочину, визначає: імітування обстановки злочину полягає у системі дій, які не підлягають чіткому нормативному визначенню та детальному врегулюванню [16]. Також цікавим є твердження цього автора про те, що імітування обстановки вчинення злочину може відбуватися не лише як негласна слідча (розшукова) дія. Аналогічні за змістом заходи можуть проводитися в оперативно-розшуковій діяльності, проте на нормативному рівні їх здійснення не має достатнього правового підґрунтя [16].

Незважаючи на те, що організаційно-правові основи спеціального слідчого експерименту взагалі поки що не стали предметом окремих наукових досліджень на рівні дисертацій, монографій, науково-методичних доробок тощо, автори окремих наукових розвідок все ж таки обрали окремі аспекти провадження даної НС(Р)Д предметом власних досліджень. Варто звернути увагу на окремі з них. Як справедливо зазначив М.В. Багрій (і автор представленого дослідження погоджується із зазначеним автором), оскільки питання правового регулювання проведення спеціального слідчого

експерименту є новим у вітчизняному кримінально-процесуальному законодавстві, постає необхідність його наукового осмислення [7]. Звертає на себе увагу визначення М.В. Багрієм змісту спеціального слідчого експерименту: уповноважена особа, яка його проводить, вносить необхідні й достатні зміни в обстановку, у якій діє підозрюваний. Ця особа сприймає такі зміни як необхідні й для досягнення мети та реагує на них відповідно до власних задумів і планів. Уповноважена особа, у свою чергу, спостерігає за реакцією підозрюваного та отримує інформацію про його дії. Також доцільно звернути увагу на визначення цим науковцем необхідності аналізу сукупності ознак, властивих спеціальному слідчому експерименту, що сприятиме глибшому розумінню його природи, до яких М.В. Багрій відносить: мету його проведення; об'єкт пізнання, яким є сам злочинець у відповідних умовах; умови (обстановка), у яких він проходить; відсутність ознак провокації; відсутність впливу на мотивацію дій особи; можливість контролю за створеною ситуацією; можливість затримання об'єкта експерименту на місці вчинення злочину в момент його вчинення [7]. О.А. Білічак, торкаючись розгляду контролю за вчиненням злочину та форм його проведення, зазначає таке. Дії, що становлять спеціальний слідчий експеримент у кримінальному провадженні, в теорії та практиці оперативно-розшукової діяльності розглядаються як оперативний експеримент. Проте, незважаючи на широке застосування оперативного експерименту в діяльності уповноважених суб'єктів, що відбувається з метою виявлення підготовки та вчинення окремими особами кримінально караних діянь, нормативного закріплення ця категорія не одержала [16].

В.А. Динту, досліджуючи спеціальний слідчий експеримент як форму контролю за вчиненням злочину, проводить розмежування останнього зі слідчим експериментом та імітуванням обстановки злочину. Здійснюючи таку наукову розвідку у вказаному напрямі, вчена виокремлює певні ознаки, що відрізняють спеціальний слідчий експеримент від слідчого (особлива форма та порядок процесуального провадження; конспіративність його проведення;

створення штучних умов проведення; дезінформованість особи, щодо якої він проводиться). Також В.А. Динту звертає увагу на необхідність розмежування двох форм контролю за вчиненням злочину – спеціального слідчого експерименту й імітування обставин злочину. Визначаючи критерії, за якими, на думку автора, можна визначити співвідношення вказаних вище форм контролю за вчиненням злочину (модель обстановки їх проведення; мета тощо), доцільно вказати, що існують і їх тактичні об'єднуючі ознаки – дезінформація, яка може призвести до визначення останніх видами криміналістичної дезінформації [40, с. 186].

Поряд із зазначеним поза увагою В.А. Динту залишилось дослідження проблем теоретико-правового розуміння і тактики проведення спеціального слідчого експерименту та визначення шляхів його вирішення.

Отже, аналіз наукових доробок стосовно провадження спеціального слідчого експерименту свідчить, що окремі аспекти проведення зазначеної форми контролю за вчиненням злочину розглядались як складова комплексної проблеми організаційно-правових основ провадження негласних слідчих (розшукових) дій. Спостерігається здійснення наукових розвідок проблем співвідношення спеціального слідчого експерименту зі слідчим експериментом, оперативним експериментом, імітуванням обстановки злочину. Однак проведений аналіз досліджень, присвячених окресленій проблемі, вказує на необхідність здійснення окремого логіко-юридичного та порівняльно-правового аналізу. Зазначене, на думку дисертанта, сприятиме оптимізації організаційно-правових основ провадження як окремого спеціального слідчого експерименту, так і загального розуміння сутності й змісту контролю за вчиненням злочину.

Як уже зазначалося, в чинному КПК України започатковано таке принципово нове поняття у вітчизняному кримінальному процесуальному праві, як негласні слідчі (розшукові) дії, до переліку яких і належить контроль за вчиненням злочину.



Проте на сьогодні в теоретико-правових джерелах не закріплено безпосередньо визначення контролю за вчиненням злочину, а розкрито лише зміст його окремих форм. Доцільно констатувати, що досліджень організаційно-правових основ контролю за вчиненням злочину як узагальнюючої наукової категорії досі не проводилось, що зумовлює необхідність ґрунтовного здійснення такого аналізу. Крім того, як вважає дисертант, дослідження організаційно-правових основ контролю за вчиненням злочину як узагальнюючої наукової категорії матиме важливе практичне й теоретичне значення для вдосконалення системи протидії злочинності на сучасному етапі.

Оскільки роль наукових досліджень загалом полягає у виявленні та відпрацюванні заходів щодо усунення негативних тенденцій і недоліків у функціонуванні будь-якої сфери суспільних відносин, результати вивчення окресленої проблематики сприятимуть і вдосконаленню практики протидії злочинності, і подальшому розвитку науки у відповідному напрямі.

## ***1.2. Поняття та правова природа контролю за вчиненням злочину***

Трансформація кримінального судочинства, що відбувається останнім часом у багатьох країнах світу (переважна більшість із них є колишніми радянськими республіками), призвела до кардинального перегляду методів здобуття доказів, які були результатом провадження у переважній більшості гласних слідчих дій.

Набрання чинності новим КПК України, на думку багатьох українських видатних діячів і науковців, є історичним кроком до побудови демократичної держави, отож загалом він здобув позитивні оцінки, хоча й спричинив певні дискусії серед вітчизняних правників, теоретиків, представників правоохоронних органів.

Застосування норм чинного КПК України відкрило новий етап у правовому регулюванні досудового розслідування на території усього пострадянського простору, оскільки в ньому ввібрано увесь прогресивний

світовий досвід організації діяльності державних органів із протидії протиправній діяльності та визначено детальну правову регламентацію провадження як гласних, так і негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на їх розслідування. При цьому слід зазначити, що зміст положень чинного КПК України вносить докорінні зміни не тільки в кримінальне процесуальне законодавство України, а й у правові основи оперативно-розшукової діяльності, що, звісно, потребує окремого наукового дослідження.

Об'єктивно існуючі передумови реформування системи кримінального переслідування передусім спрямовані на її оптимізацію шляхом поєднання у досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень гласних і негласних методів здобуття інформації з метою її подальшої трансформації у докази. Враховуючи зростання латентної злочинності в нашій державі, застосування нею сучасних технологій, форм та методів проведення протиправної діяльності тощо, виникає необхідність розробки адекватної системи протидії з боку правоохоронних органів з метою забезпечення належного рівня правопорядку в країні, захисту законних інтересів особи, суспільства та держави від протиправних посягань. Зазначене набуває особливої актуальності в сучасних складних політико-економічних умовах, що мають місце в Україні.

Доцільно звернути увагу на те, що чинний КПК України, на думку більшості науковців, вважається дійсно новаторським і «виваженим», тому що увібрав позитивний досвід кримінального процесу багатьох іноземних країн. Аналіз зарубіжного законодавства провідних демократичних країн, зокрема США, Англії, Франції, ФРН, вказує на те, що міжнародна спільнота визнає цілком демократичним і цивілізованим використання конспіративних методів здобуття інформації про підготовку та вчинення злочинів.

Належний рівень правової регламентації, гарантії законності, що є передумовами проведення таких дій, які тимчасово обмежують права та свободи людини, як наприклад: спостереження за особою, аудіо-, відеоконтроль

особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж тощо, надають суспільству можливість сприймати зазначені державно-правові заходи як ефективні елементи протидії злочинності. Крім того, зазначене, на думку багатьох сучасних дослідників проблем захисту прав і свобод людини, можна вважати запорукою забезпечення правопорядку в державі із одночасним захистом прав і свобод людини та громадянина, а не як аморальне втручання у приватне життя.

Отже, із прийняттям «революційного» КПК України, законодавцем введено в юридичний обіг поняття «контроль за вчиненням злочину». Вказане поняття виникає у результаті введення у кримінальний процес інституту негласних слідчих (розшукових) дій, які забезпечують конспіративність отримання інформації щодо вчинення окремими особами злочинів. Водночас необхідно вказати, що у чинному КПК України не міститься визначення контролю за вчиненням злочину, яке сприяло б розумінню його сутності та змісту.

Слід зазначити, що на науковому рівні доцільність застосування у протидії злочинності окремих оперативно-розшукових заходів та методів, які за змістом і сутністю проведення тотожні окремим формам контролю за вчиненням злочину, вивчали як вітчизняні, так і зарубіжні вчені на різних етапах історичного розвитку оперативно-розшукового та кримінально-процесуального законодавства. Проте аналіз наукових доробок у вказаній сфері свідчить про відсутність теоретико-правового визначення поняття контролю за вчиненням злочину та відсутність дослідження останнього як узагальнюючої наукової категорії.

Більше того, визначити поняття будь-якого явища означає розкрити його найбільш суттєві ознаки, тобто сформулювати його сутність. До того ж для правильного усвідомлення явища необхідним є визначення його змісту. Як зазначає відомий криміналіст Р.С. Белкін, під поняттям, як це впливає з логіки,

варто розуміти цілісну сукупність суджень щодо будь-якого об'єкта, а під визначенням поняття – розкриття змісту власне поняття шляхом посилення на суттєві ознаки об'єктів, що об'єднуються цим поняттям. Інакше кажучи, поняття – це форма мислення, що відображує предмети в їх суттєвих ознаках. Правильно сформульоване поняття розкриває зміст явища, предмета, дії тощо [12, с. 128].

В.Є Жеребкін під поняттям розуміє форму мислення, яка відтворює предмети і явища в їхніх істотних ознаках. Із цього визначення випливає, що поняття – уявний образ предмета, його відображення, а не сам предмет. Тому поняття про предмети не можна плутати із власне предметами, відображеними у цих поняттях [46, с. 218].

Щоб утворити поняття, необхідно вивчити предмет в усіх істотних його проявах. Вироблення того чи іншого поняття завжди є кроком уперед в пізнанні навколишнього світу, наступним щаблем у розвитку науки.

Сутність як філософська категорія – це внутрішній зміст предмета, який виявляється у єдності всіх різноманітних і суперечливих форм його існування. Проте, сутність і зміст є різними поняттями. Сутність – це щось статичне, орієнтоване на стабільність. У цьому сенсі сутність завжди є консервативною, водночас зміст – динамічний, рухливий, «революційний» [183, с. 621].

Разом із тим у філософії зміст визначено як сукупність елементів певного явища та функцій, що їх виконують ці елементи. Зміст, що є визначальною стороною, являє собою єдність усіх складових елементів об'єкта, його якості, внутрішніх процесів, зв'язків, суперечностей і тенденцій, взаємодію елементів об'єкта між собою та іншими предметами [183, с. 621].

Що ж саме є сутністю та змістом контролю за вчиненням злочину? Для того, щоб надати обґрунтовану відповідь на поставлене запитання, варто звернутися до етимології складових категорії поняття контролю за вчиненням злочину та здійснити їх аналіз.

Так, у загальноприйнятому розумінні «контроль» – це перевірка відповідності контролюваного об'єкта встановленим вимогам; а також постійне спостереження з метою перевірки чи нагляду [106, с. 418]. В Етимологічному словнику української мови контроль визначено так: специфічна форма рефлексії, здатність суспільства робити себе предметом свого розгляду та реагувати на відхилення від ідеального стану; існує в будь-якому суспільстві як система різномірних механізмів, способів, які фіксують і забороняють відхилення дій людей за рамки допустимого з точки зору моральності, права, технічних інструкцій тощо, що перетворюють ці відхилення в енергію відновлення руху до ідеалу [45, с. 558].

Поняттю «злочин» відведено центральне місце у будь-якій правовій системі. Проте у кримінальних законах ряду країн визначення цього поняття або зовсім не надано, або воно є формальним (таким, що відображає лише юридичну властивість злочинів). Формальне визначення поняття злочину надано, зокрема, у кримінальних кодексах Іспанії, ФРН, Швеції, Франції, США. Формальними, як правило, є доктринальні визначення поняття злочину у зарубіжній теорії права. Злочином визнається діяння, заборонене законом (причому достатньо часто не тільки кримінальним) під загрозою покарання.

На відміну від багатьох інших держав, в Україні поняття злочину не лише має значне теоретичне обґрунтування, а й отримало законодавче закріплення і містить необхідну й достатню кількість ознак, які дають можливість відмежувати злочин від інших правопорушень та від правомірної поведінки.

Відповідно до ч. 1 ст. 11 КК України злочином є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину [107].

Отже, при виробленні поняття контролю за вчиненням злочину необхідно враховувати сутнісні характеристики етимології поняття окремих елементів назви цього правового явища.

Досліджуючи сутність контролю за вчиненням злочину, вбачається за необхідне приділити увагу вивченню правової природи вказаного явища. Тобто визначення правової природи будь-якого явища пов'язано з визначенням його сутності. Розпочинати пізнання суті правових явищ, на думку дисертанта, варто зі встановлення його автономності у правовому просторі шляхом надання правової характеристики, визначення сутнісних і змістовних ознак.

Без цього не можна правильно визначити явище, оскільки об'єктивне визначення надається природою власне предмета. Ймовірно, тому термін «природа» часто використовується вченими у найменуванні обраної теми. Причому іноді відповідне слово слугує синонімом сутності, оскільки без визначення найчастіше ці терміни вживаються одночасно, що повинно припускати розрізнення змісту вживаних понять.

Зазначаючи про певне явище, можна говорити про різні аспекти його природи (соціальний, економічний, етичний, політичний, правовий тощо). Тому в аналізі термінологічного значення поняття «правова природа» визначальним є наявність у ньому терміна «правова». Це вказує на те, що явище визначається з точки зору права. Наявність правової природи в тому або іншому правовому явищі є аксіомою, а визначення цієї природи полягатиме в аналізі з позиції права істотних властивостей цього явища (як потенційно можливих, так і реально властивих ознак).

На переконання М.В. Вискова, висвітлювати теоретичні й прикладні питання, безпосередньо пов'язані з різними інститутами та галузями права, попередньо не з'ясувавши правової природи відповідного феномена, фактично неможливо. Адже загальнонаукове поняття «природа» слугує для трансформації філософської категорії «сутність» у приватних науках. Це дає змогу не тільки виявити сенс речі, те, що вона існує сама по собі, але й підібрати ключ до визначення її місця в ланцюзі об'єктивної реальності, з'ясувати походження явища, виявити його зв'язки і відносини [23, с. 81]. Таким чином,

гносеологічний потенціал поняття «правова природа» полягає в тому, що воно дає можливість акцентувати увагу саме на юридичних властивостях досліджуваного феномену, абстрагуючись від інших його аспектів, скажімо, соціальних, економічних, етичних тощо. Спробуємо визначити правову природу контролю за вчиненням злочину.

І.В. Матвеев стверджує, що звернення до правової природи надає можливість визначити характеристику того або іншого юридичного факту, процесу, явища, що дозволить побачити його структуру, місце і роль серед інших правових явищ відповідно до соціальної природи останнього. В осмисленні правової природи автори виходять із значення самого терміна «природа», під яким зазвичай розуміється сутність, основна властивість чогонебудь. Отож визначити правову природу означає з'ясувати місце правового явища в системі права та виявити його специфічні ознаки [112, с. 5]. Тобто відповідно до поглядів І.В. Матвеева під правовою природою контролю за вчиненням злочину слід розуміти визначення його місця в кримінальному процесі, а також виділення специфічних ознак, що нададуть можливість відокремити окреслене вище від інших юридичних фактів.

Дослідження правової природи того чи іншого інституту права, безумовно, повинно починатися з осмислення, що саме цей феномен собою являє і який зміст вкладається наукою у відповідний термін. Адже природа явища визначається насамперед його внутрішніми закономірностями. С. Віхін з цього приводу зазначає таке. Правова природа явища є сукупністю його приватних властивостей, за допомогою яких його можна виділити зі сфери усіх інших явищ права. Відповідно, перша задача, вирішення якої може сприяти вивченню правової природи окремого інституту права (в даному випадку інституту контролю за вчиненням злочину), – це виявлення його істотних ознак. Проте подібний підхід спрямований на з'ясування взаємозв'язку досліджуваного інституту з іншими юридичними феноменами, які певною мірою подібні до нього, або, навпаки, слугують іншим цілям [24, с.12].

Звісно, на цьому пізнання правової природи не закінчується. Враховуючи, що загальним і справжнім виразом будь-якого феномену є його правова регламентація, не можна обійтися без аналізу його законодавчого регулювання. Однак не треба забувати про те, що законодавча регламентація певних питань не вільна від суб'єктивних моментів, що законодавець при вирішенні правотворчих завдань у низці випадків керується не тільки логікою права, а й іншими потребами – соціально-політичними, суто класифікаційними міркуваннями, законодавчими традиціями, рекомендаціями наукових установ тощо.

Зазначене вище означає, що правова природа того чи іншого явища може бути представлена у спотвореному вигляді, при цьому не будуть враховані мета введення у законодавство відповідного інституту, а також підстави його застосування. Інакше кажучи, правова природа того чи іншого інституту права визначається його місцем у законі, відповідною правовою регламентацією і метою введення в законодавство. Отже, для встановлення правової природи контролю за вчиненням злочину обов'язковим є виявлення його цільового призначення, а також визначення кола обставин, із якими має бути пов'язане звернення до вказаного інституту.

Також варто звернути увагу на те, що дослідження жодного інституту права буде неповним без відповідного історичного аналізу. За образним висловом Д.А. Керімова, «... логічна схема або модель мертва доти, доки у неї не вдихнули життєдайний струмінь повітря історії [81, с. 54]. Отже, розгляд будь-якого правового інституту в історичному аспекті, встановлення умов виникнення та закономірностей розвитку, з'ясування генетичних зв'язків із іншими правовими явищами може сприяти більш правильному розумінню його правової природи.

За субординацією у теорії права відрізняють матеріальні та процесуальні галузі права. Матеріальне право прямо регулює суспільні відносини, а



процесуальне – визначає процедуру реалізації матеріального і є похідним від нього. Процесуальні галузі права мають свій предмет регулювання, який відрізняється від предмета регулювання матеріальних галузей права. Ним є так звані організаційні відносини, що формуються в результаті діяльності уповноважених суб'єктів, пов'язаної із застосуванням норм матеріального права. Ці організаційні відносини являють собою особливий прошарок, який за рівнем не збігається з предметом регулювання матеріального права.

Розглядаючи інститут контролю за вчиненням злочину, можна зазначити, що він регулюється нормами чинного КПК України, проте безпосередня реалізація його окремих форм пов'язана із застосуванням низки інших законодавчих нормативно-правових актів. Чинне законодавство передбачає можливість здійснення окремих форм контролю за вчиненням злочину як під час кримінального провадження, так і у ході здійснення оперативно-розшукової діяльності. Зазначене підтверджує те, що цей інститут має неоднорідну, змішану правову природу.

Стосовно іншої причини, що спонукає дослідити правову природу явища на предмет його галузевої приналежності, варто зауважити, що вона є частиною значної теоретичної проблеми щодо співвідношення актів загального законодавства та нормативно-правової бази, яка регулює окремі напрями здійснення оперативно-розшукової діяльності уповноваженими суб'єктами. Загальні нормативні акти призначені для усіх без винятку уповноважених суб'єктів, оскільки в них закріплено загальні правила поведінки без урахування будь-яких особливостей тієї чи іншої діяльності.

У свою чергу, спеціальні (часто комплексні) нормативні акти відображають особливості правового регулювання в окремих галузях. Практичне значення поділу нормативних актів на загальні та спеціальні полягає у тому, що спеціальними актами у процесі правозастосування віддається перевага над загальними. Теоретично норми загальних актів застосовуються

лише тоді, коли відношення не врегульовано або не повною мірою врегульовано в спеціальному нормативному акті. Однак, незважаючи на визнання того, що між загальним і спеціальним законодавством наявний нерозривний зв'язок, тому що спеціальне законодавство ґрунтується на загальному і залежить від нього, фактично буває достатньо складно визначити вихідні юридичні характеристики відповідного явища, спираючись на правовий апарат чинного законодавства.

Отже, потрібно звернутися до визначення контролю за вчиненням злочину у нормах чинного законодавства. Згідно з положеннями КПК України контроль за вчиненням злочину віднесено до негласних слідчих (розшукових) дій, організаційно-правові основи яких регулюються нормами Глави 21 цього Кодексу. Таким чином, для розуміння сутності, змісту й вироблення визначення контролю за вчиненням злочину, на нашу думку, доцільно розглянути розуміння саме такої категорії, як негласні слідчі (розшукові) дії.

Так, Є.Д. Скулиш і Ф.В. Шиманський, досліджуючи правову природу та розуміння сутності НС(Р)Д, під негласними слідчими (розшуковими) діями розуміють дії, спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів про злочин та особу, яка його вчинила у конкретному кримінальному провадженні, відомості про факт і методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України [167], [190, с. 254]. У зазначеному визначенні, як вважає автор дисертації, враховано основні ознаки, якими чинне законодавство наділило негласні слідчі (розшукові) дії. Дійсно, аналіз положень чинного законодавства свідчить про те, що у ч. 1 ст. 246 КПК України не надано чіткого визначення поняття негласних слідчих (розшукових) дій, а лише зазначено, що вони є різновидом слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню. А в ч. 1 ст. 223 КПК України вказано, що слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні [109]. Таким

чином, законодавець підкреслює особливість негласних слідчих (розшукових) дій не у пізнавальному аспекті (оскільки у ч. 1 ст. 246 КПК зазначається, що негласні слідчі (розшукові) дії є різновидом слідчих (розшукових) дій), а у аспекті лише їх прихованого характеру. Як коректно зазначають М.В. Багрій та В.В. Луцик, прихованість таких дій стосується: а) об'єктів, щодо яких вони проводяться (осіб, груп, організацій щодо яких вони проводяться); б) осіб, які в них не беруть участь, у тому числі й співробітників слідчих і оперативних підрозділів (навіть якщо вони мають відповідний допуск) [8, с. 41].

Негласність проведення слідчих (розшукових) дій полягає в тому, що вони здійснюються приховано не лише від осіб, злочинна діяльність яких документується, а й від усіх інших суб'єктів, які безпосередньо не беруть участь в її проведенні. Розголошення відомостей щодо факту та результатів проведення негласних слідчих (розшукових) дій може відбуватися під час ознайомлення сторонами з його матеріалами, на судових стадіях кримінального провадження під час розгляду його матеріалів або ж у порядку, визначеному ст. 253 КПК України, з метою повідомлення осіб, стосовно яких провадилися негласні слідчі (розшукові) дії [109].

В.Д. Берназ, досліджуючи правову природу, поняття та загальну класифікацію НС(Р)Д зазначає, що, незважаючи на активність наукової думки щодо дослідження окремих аспектів провадження негласних слідчих (розшукових) дій, окреслені проблеми на сьогодні не вирішено. Зокрема, досі остаточно не вироблено поняття негласних слідчих (розшукових) дій, не вирішено питання щодо їх правової природи, критеріїв розмежування НС(Р)Д і оперативно-розшукових заходів. При цьому заслуговує на увагу новаторська думка автора стосовно необхідності введення такого поняття, як процесуально-оперативна дія, під якою розуміється нова форма діяльності, яка застосовується уповноваженими посадовими особами (слідчими та оперативними уповноваженими) при протидії злочинності у порядку, передбаченому КПК України, Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» і

підзаконними нормативно-правовими актами, з метою оптимізації виявлення, припинення, запобігання розслідуванню та судовому розгляду кримінальних правопорушень [14].

У літературі запропоновано й інші підходи до визначення цього поняття та його ознак. Так, М.А. Погорецький вказує, що чинний КПК України дає визначення негласних слідчих (розшукових) дій як різновиду слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню та проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати іншим способом. Відповідно до цього законодавчого визначення можна зробити висновок, що за своїм змістом негласні слідчі (розшукові) дії не відрізняються від оперативно-розшукових заходів (далі - ОРЗ), передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та відповідними відомчими правовими актами [150]. Проте, це не знімає питання про відрізнєння таких дій за іншими критеріями.

Проаналізувавши зазначені положення КПК України, можна виробити поняття негласної слідчої (розшукової) дії, під якою слід розуміти дію (комплекс дій), що здійснюються за наявності визначених чинним законодавством підстав уповноваженими суб'єктами, спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, окрім визначених законом випадків.

Проте, на нашу думку, поняття негласних слідчих (розшукових) дій повинно стати об'єктом окремих теоретико-правових досліджень і визначити самостійний напрям розвитку теорії кримінального процесуального права. Крім того, потрібно зауважити, що при виробленні визначення контролю за вчиненням злочину доцільно враховувати й загальні ознаки, властиві НСРД.

Відмітимо, що при дослідженні контролю за вчиненням злочину єдиного, комплексного його поняття практично не подається, а увага зосереджується на

визначенні та характеристиці його окремих форм. Хоча слід звернути увагу і на те, що авторами формулюються загальні положення щодо поняття та мети контролю за вчиненням злочину. Так, зазначається, що контроль за вчиненням злочину полягає у перевірці за рішенням прокурора відомостей про готування до вчинення або про вчинення тяжкого та особливо тяжкого злочину [8, с. 116]. Відповідно, яка мета проведення контролю за вчиненням злочину конкретною особою визначається викриття всіх можливих спільників, місць зберігання матеріальних об'єктів, що були предметом або знаряддям злочину, встановлення свідків, виявлення причин умов, що сприяли вчиненню злочину, та їх усунення [8, с. 116]. Проте, таке визначення контролю є дещо спрощеним, оскільки не враховує його специфічних, порівняно з іншими негласними слідчими (розшуковими) діями, рис, хоча з визначенням його мети слід повністю погодитися.

Таким чином, поєднавши тлумачення понять «контроль», «злочин» і розуміння негласної слідчої (розшукової) дії, можна дійти висновку, що контроль за вчиненням злочину – це негласна слідча (розшукова) дія, що являє собою комплекс взаємопов'язаних правових, організаційно-тактичних дій, які здійснюються виключно за рішенням прокурора у визначених чинним законодавством формах та полягають у перевірці уповноваженими суб'єктами відповідності наявності та достовірності підстав вважати, що вчиняється (вчинено) тяжкий або особливо тяжкий злочин, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України.

Виробивши поняття контролю за вчиненням злочину в цілому та окремих його складових, хотілося б зупинитися на змісті зазначеного правового явища.

Відповідно до ст. 271 КПК України контроль за вчиненням злочину може здійснюватися у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин. Крім того, у

вказаній вище нормі чинного КПК України не розкрито дефініції контролю за вчиненням злочину, а визначено лише зміст його форм, до яких належать: контрольована поставка (п. 1 ч. 1 ст. 271); контрольована і оперативна закупки (п. 2 ч. 1 ст. 271); спеціальний слідчий експеримент (п. 3 ч. 1 ст. 271); імітування обстановки злочину (п. 4 ч. 1. ст. 271) [109].

Спільним наказом, затвердженим Генеральною прокуратурою України, Міністерством внутрішніх справ України, Службою безпеки України, Адміністрацією державної прикордонної служби України, Міністерством фінансів України, Міністерством юстиції України від 16 листопада 2012 року №114/1042/516/1199/936/1687/5 «Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» визначено загальні основи організації проведення НСРД, забезпечення додержання конституційних прав та законних інтересів учасників досудового розслідування, швидкого, повного та неупередженого розслідування злочинів. Так, зазначений нормативно-правовий акт встановлює єдиний порядок організації проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчими та уповноваженими оперативними підрозділами правоохоронних органів, а також прокурорами, які здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням.

Згідно із положеннями цього наказу визначено форми контролю за вчиненням злочину (відповідно до ст. 271 КПК України) та конкретизовано їх зміст.

Отже, контрольована поставка полягає в організації та здійсненні слідчим і оперативним підрозділом контролю за переміщенням (перевезенням, пересиланням, передачею, ввезенням, вивезенням з України чи транзитним переміщенням її територією) товарів, предметів і речовин, у тому числі заборонених до обігу, з метою виявлення ознак злочину та фіксації фактичних

даних про протиправні діяння осіб, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України (КК України) [115].

Таким чином, під контрольованою поставкою можна розуміти негласну слідчу (розшукову) дію, що є комплексом організаційно-правових заходів уповноважених суб'єктів, спрямованих на встановлення контролю за переміщенням (увезенням, вивезенням, транзитом) територією України будь-яких товарів, предметів і речовин, з метою забезпечення безпеки такого переміщення; виявлення причетних до підготовки та вчинення злочину фізичних і юридичних осіб, документування їх протиправних діянь.

Контрольована закупка полягає в імітації придбання або отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товару, який перебуває у вільному обігу, з метою викриття і документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила.

Оперативна закупка полягає в імітації придбання або отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товару, обіг якого обмежений чи заборонений законодавством, з метою викриття і документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила [115].

Зважаючи на визначення контрольованої та оперативної закупок, можна дійти висновку, що різниця між ними полягає у предметі її реалізації. Отже, характерною особливістю провадження контрольованої закупки є імітація придбання товару, який перебуває у вільному обігу. Предметом оперативної закупки відповідно до положень чинного законодавства є товар, обіг якого обмежений чи заборонений законодавством.

Спеціальний слідчий експеримент полягає у створенні слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за

її поведінкою та прийняттям нею рішень щодо вчинення злочину [115]. Отже, виходячи з аналізу положень чинного законодавства, характерною ознакою спеціального слідчого експерименту є штучне створення умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою здійснення доступними для об'єктивного сприйняття зовнішніх проявів злочинних діянь чи намірів осіб, що їх підготовлюють або вчиняють.

Імітування обстановки злочину полягає в діях слідчого, уповноваженої особи з використанням імітаційних засобів, які створюють в оточуючих уяву про вчинення реального злочину, з метою його запобігання та викриття відомої чи невідомої особи (осіб), яка планувала чи замовляла його вчинення [115]. Таким чином, імітування обстановки злочину передбачає провадження уповноваженим суб'єктом системи дій, спрямованих на відтворення реальності події злочину в уявленні особи, яка вчинила усі необхідні підготовчі дії для його здійснення. Імітування обстановки злочину може проводитися як з метою виявлення конкретних осіб, які обґрунтовано підозрюються у підготовці та вчиненні тяжких чи особливо тяжких злочинів, так і для виявлення злочинних намірів. У ході проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії можуть використовуватись несправжні (імітаційні) й ідентифіковані (помічені) засоби.

При цьому варто зазначити, що законодавець до несправжніх (імітаційних) засобів відносить: спеціально виготовлені речі і документи та спеціально утворені підприємства, установи й організації.

Разом із тим окремі форми контролю за вчиненням злочину тотожні за змістом та методами проведення із оперативно-розшуковими заходами, реалізація яких передбачена положеннями чинного Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Так, оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності за наявності передбачених ст. 6 зазначеного вище Закону підстав надається право: проводити контрольовану поставку та контрольовану і оперативну закупки товарів,



предметів і речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форми власності з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь [67]. Проведення контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупок здійснюється згідно з положеннями ст. 271 КПК України у порядку, визначеному нормативно-правовими актами Міністерства внутрішніх справ України, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, Служби безпеки України, погодженими з Генеральною прокуратурою України та зареєстрованими у Міністерстві юстиції України. Тобто, можна зробити висновок, що із появою негласних слідчих (розшукових) дій змінився порядок проведення оперативно-розшукових заходів із аналогічною назвою.

Аналіз правового визначення форм контролю за вчиненням злочину дає змогу стверджувати, що, встановлюючи контроль за злочинними діями окремої особи (осіб), орган досудового розслідування має на меті розкриття усіх можливих спільників, місць зберігання об'єктів матеріального світу, що були предметом або знаряддям злочину, встановлення свідків, виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочину, і, як наслідок, їх усунення.

Дослідження правового визначення контролю за вчиненням злочину свідчить про те, що його загальне розуміння не закріплено ні у положеннях чинного законодавства, ні, як свідчить аналіз та огляд літератури у зазначеній сфері, у наукових доробках різних етапів історичного розвитку оперативно-розшукового та кримінального процесуального законодавства.

Таким чином, визначення правової природи контролю за вчиненням злочину надає можливість надати не тільки правову характеристику цього правового явища, а й зрозуміти його місце і роль у системі негласних слідчих (розшукових) дій, виявити основну й галузеву приналежність норм, якими він регулюється.

Дослідження правової природи контролю за вчиненням злочину свідчить про її неоднорідність, оскільки його правове регулювання відображено у низці норм матеріального права: КПК України, Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність», спільних міжвідомчих наказах, інструкціях тощо. Зазначене спонукає до проведення ґрунтовного аналізу щодо визначення правової природи негласних слідчих (розшукових) дій і безпосередньо контролю за вчиненням злочину, виробити їх загальні правові характеристики як юридичних явищ. Наведене сприятиме розумінню ролі та місця контролю за вчиненням злочину як у системі НСРД, так і в загальній системі заходів із протидії сучасній злочинності, особливо транснаціонального й організованого характеру.

### *Висновки до розділу 1*

Аналіз теоретико-правових джерел у сфері, що досліджується, дав змогу визначити, що положення чинного КПК України започаткували таке принципово нове поняття у вітчизняному кримінальному процесуальному праві, як негласні слідчі (розшукові) дії, до переліку яких належить і контроль за вчиненням злочину.

Системний джерелознавчий аналіз наукових праць та дисертацій з досліджуваної теми свідчить, що проблеми організації проведення контролю за вчиненням злочину і його правового регулювання досліджувалися частково, фрагментарно – у наявних наукових доробках, в яких висвітлювалися питання правових та організаційних основ контролю за вчиненням злочину, остаточно не розв'язано проблеми нормативного й організаційно-тактичного характеру провадження вказаної НСРД. Активізація зусиль, спрямованих на вивчення проблем правового регулювання та організації контролю за вчиненням злочину, не призвела до комплексного дослідження теоретичних основ удосконалення механізмів його провадження. Оскільки роль наукових досліджень загалом полягає у виявленні та відпрацюванні заходів щодо усунення негативних тенденцій і недоліків у функціонуванні будь-якої сфери суспільних відносин, на думку дисертанта, результати вивчення окресленої проблематики сприятимуть як вдосконаленню практики протидії злочинності, так і подальшому розвитку науки у відповідному напрямі.

Необхідно констатувати, що на сьогодні у теоретико-правових джерелах безпосередньо не закріплено визначення контролю за вчиненням злочину, а розкрито лише зміст його окремих форм. Взагалі організаційно-правові основи контролю за вчиненням злочину як узагальнююча наукова категорія досі не досліджувались. Вироблення поняття контролю за вчиненням злочину можливе лише у разі чіткого розуміння його суті, змісту та правової природи.

Враховуючи те, що контроль за вчиненням злочину належить до системи НСРД, доцільно виробити поняття негласної слідчої (розшукової) дії. Зазначене сприятиме оптимізації теорії та практики кримінального процесу. На підставі узагальнень результатів окремих наукових досліджень, норм чинного законодавства, дисертантом вироблено поняття негласної слідчої (розшукової) дії, під якою слід розуміти дію (комплекс дій), що здійснюються за наявності визначених чинним законодавством підстав уповноваженими суб'єктами, спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, окрім визначених законом випадків.

З огляду на результати проведеного аналізу під контролем за вчиненням злочину пропонується розуміти негласну слідчу (розшукову) дію, що являє собою комплекс взаємопов'язаних правових, організаційно-тактичних дій, які здійснюються виключно за рішенням прокурора у визначених чинним законодавством формах та полягають у перевірці уповноваженими суб'єктами відповідності наявності та достовірності підстав вважати, що вчиняється (вчинено) тяжкий або особливо тяжкий злочин, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що зміст контролю за вчиненням злочину полягає у перевірці виключно за рішенням прокурора наявності достатніх підстав вважати, що вчиняється або вчинено тяжкий або особливо тяжкий злочин, та може здійснюватися у таких формах: контрольована поставка; контрольована та оперативна закупки; спеціальний слідчий експеримент; імітування обстановки злочину.

В умовах недостатнього повного дослідження питань, пов'язаних із правовими й організаційними основами провадження контролю за вчиненням

злочину, і прогалин у чинному національному законодавстві, що регулює НС(Р)Д, наявна необхідність у проведенні спеціального дослідження із зазначеної проблематики на основі оновленого кримінального процесуального законодавства.

## РОЗДІЛ 2

### МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРАВОВІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ

#### *2.1. Методика та методологія дослідження організаційно-правових основ контролю за вчиненням злочину*

Грунтовний аналіз теми дослідження, розкриття її змісту і механізму реалізації неможливі без наукового опрацювання питань методологічних основ. Крім того, для глибокого і всебічного дослідження предмета пізнання, з'ясування його сутності, якісних характеристик, динаміки розвитку в усій різноманітності об'єктивної реальності, її закономірних і випадкових проявів актуальним вбачається питання наукового опрацювання його методологічних основ. При цьому актуальності набуває питання визначення найбільш ефективних шляхів використання широкого кола дослідних прийомів і методів. У такому випадку доцільно застосувати комплексне поєднання методів наукового пізнання.

Враховуючи зазначене, варто звернутись до розгляду поняття методології. Так, окремі дослідники методологію у широкому сенсі розуміють як вчення про метод, особливу науку, безпосереднім завданням якої є розробка і вдосконалення системи прийомів, способів наукового пізнання. На думку О.В. Крушельницької, методологія – це філософське вчення про методи пізнання і перетворення дійсності, використання принципів світогляду в процесі пізнання і практики [110, с. 63]. Деякі вчені під методологією розуміють учення про принципи побудови, форми й способи наукового пізнання. Інакше кажучи, методологія призначена для визначення й розкриття характеру та змісту основних компонентів науково-пізнавальної діяльності, тобто її об'єкта й предмета, цілей, завдань, методів, а також послідовності вирішення дослідницьких питань. Отже, можна дійти висновку, що однією з основних

функцій методології теорії будь-якої галузі науки є визначення шляхів і засобів отримання відповідного наукового знання.

Відомо, що в сучасному наукознавстві вирізняються три основні методологічні рівні науки. По-перше, це – філософський, який ґрунтується на використанні найзагальніших законів пізнання природи, суспільства й мислення. Його основу становить матеріалістична діалектика. Другий рівень охоплює методологічні принципи й закономірності пізнання, покладені в основу конкретної науки або галузі наукових знань. Зазначене називається методологією окремої науки. Нарешті, третій рівень методології утворюють методика й техніка конкретного дослідження.

На думку дисертанта, завдання будь-якої теорії полягають у тому, щоб дослідити особливості застосування загальнонаукових методів для вивчення досліджуваної проблематики, її правових та організаційних основ і відносин тощо. Таким чином, метою проведення представленого дисертаційного дослідження є визначення найбільш ефективних шляхів використання широкого кола дослідницьких прийомів, спрямованих на вивчення проблем теоретико-правового й організаційно-тактичного характеру провадження контролю за вчиненням злочину.

Більше того, для вирішення проблемних аспектів провадження негласних слідчих (розшукових) дій і контролю за вчиненням злочину доцільно, зокрема, застосовувати комплексне поєднання методів наукового пізнання.

Д.В. Гребельський, у свою чергу, наголошує на необхідності поєднання комплексного використання найрізноманітніших методів наукового пізнання, передусім змістових, які передбачають безпосереднє звернення до фактів, досвіду, формулювання шляхом абстракції, аналізу й синтезу теоретичних висновків (спостереження, порівняння, експеримент, анкетування тощо); формалізованих методів, які підпорядковуються завданням абстрагування, логічного виведення і визначення нових понять із уже сформульованих (моделювання, побудова структурних схем); методів теоретичного аналізу і

синтезу, які характеризуються теоретичним розглядом предмета і завдань дослідження, визначення логіки і ймовірних результатів дослідження [31, с. 76]. Як вважає автор дисертації, існування різних думок щодо визначення сутності, змісту й системи спеціальних методів наукового пізнання пояснюється надзвичайною складністю проблем методології.

З огляду на те, що негласні слідчі (розшукові) дії є правовим явищем, доцільно розглянути також юридичні методи дослідження зазначеного виду діяльності. Що стосується безпосередньо методології юридичних наук, то серед науковців існують різні погляди на зміст категорії. Так, слід звернути увагу на позицію Р. Лукича, який розподіляє систему методів пізнання правових явищ на самостійні та несамостійні методи наукового пізнання права [42].

Враховуючи зазначене, а також специфіку, форми й методи проведення негласних слідчих (розшукових) дій, вчений вважає, що методологія дослідження контролю за вчиненням злочину – це система загальнонаукових і спеціальних наукових методів пізнання із властивими цим методам принципами, прийомами й правилами, що використовуються для всебічного вивчення проблем протидії злочинності та отримання об'єктивного наукового результату в зазначеній сфері.

Слід зазначити, що методи наукового дослідження вчені розглядають як впорядковану систему, в якій визначається їхнє місце відповідно до конкретного етапу дослідження, проведення операцій з теоретичним і практичним матеріалом у визначеній послідовності. Таким чином, методом наукового дослідження є дія або система дій, спрямована на пізнання організаційно-правових основ провадження контролю за вчиненням злочину.

Ці дії повинні узгоджуватися з прийомами пізнання, кожен із яких передбачає певні принципи і правила дослідження. Варто зазначити, що поняття принципів необхідно трактувати як відправні положення теорії методів пізнання, які вимагають від дослідника здійснення конкретних дій, прийоми пізнання – як окремі дії, спрямовані на вирішення науково-дослідницьких



завдань, а правила – як певні нормативи, що регламентують порядок проведення наукового дослідження.

Крім того, розв'язання проблеми методологічного оновлення, заперечення догматизму, деідеологізації є важливими умовами ефективності наукового дослідження, а правильний підбір і застосування методів забезпечує наукову коректність та практичну результативність дослідження. Зрештою, лише теорія, озброєна адекватним методом пізнання, може створити наукову картину предмета пізнання, виявити на загальному тлі розвитку ті чи інші прояви, простежити їх причинно-наслідкові зв'язки, зробити прогноз на майбутнє.

Існують різні підходи до класифікації методів наукового дослідження. За однією із поширених класифікацій залежно від сфери (обсягу) застосування методів зазвичай виокремлюють універсальний, як правило, діалектико-матеріалістичний метод, а також загальні, спеціальні та конкретні методи. Діалектико-матеріалістичний метод поширюється на всі без винятку конкретні науки і на всі етапи або стадії процесу пізнання [163, с.8]. Разом із тим деякі дослідники не відносять його до якогось особливого універсального методу, а розглядають серед інших загальних методів. Окремі науковці звертаються не до діалектичного, а до філософського методу, зміст якого становлять загальні принципи пізнання, і ці принципи залежать від філософської позиції автора.

Згідно з іншою класифікацією методи дослідження поділяються на емпіричний і теоретичний рівні. На емпіричному рівні досліджується зовнішня сторона явища, при цьому використовуються методи спостереження, порівняння, опису тощо. На теоретичному рівні вивчається сутність явища, і дослідник має справу з науковими абстракціями. Для цього використовується, зокрема, метод системного аналізу.

Взагалі слід вказати, що юридична наука має значну кількість різноманітних методів, зокрема, загальнонаукових, теоретичних, експериментальних, конкретних, що входять до системи наукової діяльності. Сукупність методів індивідуальна для кожного дослідження, при її обранні

враховується багато факторів, насамперед предмет, мета та завдання дослідження, а від правильного вибору методу залежить успішність досліджуваного явища.

На підставі структурних елементів наукового пізнання виділено чотири етапи дисертаційного дослідження.

На першому етапі дослідження основна увага зосереджувалась на визначенні теми й проблеми, бібліографічному пошуку й аналізі первинної наукової інформації, що стосується теми дисертації. На основі теоретичних методів дослідження нормативних джерел (закони, нормативно-правові акти тощо), емпіричної інформації (матеріали дисертаційних досліджень, наукових доробок із визначеної тематики) складено список використаних джерел та визначено основні завдання огляду літератури:

- ознайомлення з матеріалами за темою дисертації та їх класифікація;
- виявлення основного кола науковців, які досліджували тему, визначення їхнього внеску в розвитку проблеми;
- виявлення недостатньо висвітлених напрямів дослідження.

Вивчення наукових публікацій здійснювалось поетапно. Проводилось загальне ознайомлення з працями, загалом із їх змістом; побіжний перегляд змісту; вибіркове читання певної частини твору; виписування тієї частини матеріалу, що зацікавила; оцінювання, записування, його редагування і чистовий запис як фрагмент тексту дисертації.

Також, під час проведення дисертаційного дослідження літературу, що підлягала опрацюванню, на підставі логічних методів (аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення та методу наукової ідентифікації) систематизовано за відповідними напрямками:

- аспекти, що знайшли загальне наукове визнання;
- питання, які недостатньо розроблені, дискусійні та потребують подальшої розробки;
- питання, які не досліджені у повному обсязі, існують лише у вигляді

постановки або впливають із висновків, зроблених дослідниками.

Процес ознайомлення із літературними джерелами, нормативно-правовими документами з проблеми дослідження, їх систематизації і класифікації полягав у такому. Відбувалися перегляд, аналіз і узагальнення бібліографічних покажчиків і періодичних видань у Національній бібліотеці України ім. В.І. Вернадського, а також матеріалів періодичних друкованих та Інтернет-видань (статті, монографії, тези виступів на конференціях, підручники, курси лекцій тощо). Зазначене як основа перспективної бібліографії надало можливість, по-перше, оцінити динаміку розвитку окресленої проблеми, що є складним теоретико-практичним поняттям, яке потребує вивчення і вирішення; а по-друге, визначити й обґрунтувати актуальність, об'єкт і предмет дослідження.

На підставі теоретичних методів дослідження визначено мету й основні задачі дослідження відібраних літературних джерел. Основними з них є:

- з'ясування стану наукової розробленості визначеної наукової задачі;
- установлення характерних тенденцій розвитку наукової думки щодо дослідження негласних слідчих (розшукових) дій та контролю за вчиненням злочину;
- здійснення порівняльного аналізу на підставі вивчення джерел різних етапів історичного розвитку;
- визначення основних ідей, внесених кожним дослідником у вирішення конкретних проблем організаційно-правових основ контролю за вчиненням злочину;
- з'ясування основних проблем, досліджених фрагментарно або взагалі не відображених у наукових доробках, пов'язаних із провадженням контролю за вчиненням злочину;
- визначення спірних і недостатньо аргументованих питань, що висвітлюються у наукових доробках, присвячених організаційно-правовим основам контролю за вчиненням злочину.

Огляд літератури за темою проведеного дисертаційного дослідження здійснювався з метою обґрунтування наукових результатів, присвячених організаційно-правовим основам контролю за вчиненням злочину, та вироблення власної концепції визначення об'єкта, предмета й пріоритетних напрямів подальшого дослідження.

На другому етапі дослідження важливу роль було відведено визначенню концептуальної ідеї, гіпотези та задач, які ставляться перед виконавцем представленого дисертаційного дослідження.

Отже, концептуальною ідеєю проведеного дослідження стало положення про те, що провадження контролю за вчиненням злочину є одним із ефективних заходів організаційно-правового характеру у сфері протидії злочинності, особливо організаційного й транснаціонального характеру. Тобто провадження окремих форм контролю за вчиненням злочину є ефективним інструментом виявлення, попередження та запобігання вчиненню тяжких і особливо тяжких злочинів.

Провідна ідея та основні положення концепції відображені в загальній гіпотезі дослідження. Гіпотеза, як відомо, є формою осмислення фактів, матеріалів, здобутих із відповідних джерел, формою переходу від фактів до законів. Вона висувається з метою отримання загального або часткового підтвердження її достовірності.

Визначення гіпотези теми дослідження відбувалося за такими стадіями:

- накопичення фактичного матеріалу та формулювання припущень на основі методів, що застосовуються на теоретичному й емпіричному рівнях досліджень (абстрагування, аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення), та методів теоретичних досліджень (ідеалізація, формалізація, декомпозиція);
- формування гіпотези, тобто виведення наслідків зі зробленого припущення, наукове передбачення;
- перевірка отриманих результатів на практиці і на цій основі уточнення гіпотези.

Для правильної розробки гіпотези уточнено невизначені й уведені наукові поняття як складові предмета дослідження, осмислено й визначено його предмет. При цьому загалом використовувалися загальнонаукові та філософські методи. Історико-логічні методи застосовувалися для розкриття правових основ регулювання суспільних відносин у сфері провадження контролю за вчиненням злочину.

На наступних етапах дослідження (третьому та четвертому) було здійснено систематизацію й узагальнення результатів дослідження, сформульовано основні висновки, розроблено й науково обґрунтовано рекомендації щодо оптимізації теоретико-правових та організаційно-тактичних основ провадження контролю за вчиненням злочину. Формулювання висновків і рекомендацій здійснювалося із використанням теоретичних методів дослідження й системного підходу.

Основними методами, які використовувалися на цьому етапі дослідження, були філософські, методи історичної аналогії, логічного прогнозування, індукції, дедукції та узагальнення.

Під час дослідження організаційних та правових основ провадження контролю за вчиненням злочину дисертант передусім опирався на принципи об'єктивності й конкретності. Ці два принципи взаємопов'язані, тому розглядаються у сукупності. Принцип об'єктивності передбачає при проведенні наукового дослідження брати за основу тільки об'єктивну реальність. Він у цілому використовується для того, щоб відмежувати наукове пізнання в теоретичних основах контролю за вчиненням злочину від упередження та некомпетентності окремих дослідників.

Так, щоб забезпечити втілення принципу об'єктивності, слід відхилити власні уподобання, догматизм, ідеологічні фактори, волюнтаристські амбіції у процесі дослідження організаційних і правових основ провадження. Принцип конкретності потребує точного обліку всіх умов, у яких перебуває об'єкт дослідження, виділення суттєвих зв'язків і тенденцій його розвитку.

Дослідження має ґрунтуватися на фактах реальної дійсності і за можливості підтверджуватися практикою. Якщо теорія суперечить об'єктивним фактам і не здатна їх охопити або пояснити, необхідно відкинути цю теорію, а не підганяти під неї факти. Ці принципи передбачають необхідність відрізняти бажання і прагнення юристів від об'єктивної спрямованості процесу організації контррозвідувальної діяльності, який, зрештою, визначається об'єктивними відносинами суспільства.

Ключовим у дослідженні проблем провадження окремих форм контролю за вчиненням злочину є принцип системності. Він полягає здебільшого у прагненні досягти цілісної картини об'єкта і предмета дослідження. Враховуючи важливі засади загальної теорії систем, автор дисертації вважає, що основи організації та правового регулювання контролю за вчиненням злочину не можна розглядати окремо від пов'язаних із ними факторів. Зокрема, необхідно розуміти їх як систему, що складається з певних елементів (суб'єкти, об'єкти, тощо), з'ясовувати їхні системні відносини, вирізняти найбільш стійкі й такі, що піддаються логічному поясненню та об'єктивній оцінці, зв'язки, які суттєво впливають на властивість цих елементів, а отже, і на досягнення кінцевих цілей наукового пізнання.

Таким чином, визначаючи сутність, зміст, правову природу контролю за вчиненням злочину, необхідно враховувати, що він є складовою системи негласних слідчих (розшукових) дій, а елементи цієї системи у сукупності становлять динамічне соціально-правове утворення.

Під час дослідження правових основ контролю за вчиненням злочину дисертант враховував також вимоги принципу історизму. Окремі правові явища й організаційні заходи, які на сьогодні за змістом та методами проведення тотожні окремим формам контролю за вчиненням злочину, розглянуто з урахуванням їх історичного розвитку, що дало змогу встановити їх незмінні, сутнісні характеристики й відхилити швидкоплинні випадкові фактори. Також вбачається за доцільне акцентувати увагу на принципі наукової коректності,

який передбачає, що обрані методи не повинні суперечити ідеям гуманізму та загальнолюдським цінностям. Інакше кажучи, методи, які обираються для дослідження, мають сприяти досягненню конкретних результатів, не завдаючи при цьому шкоди суспільству. Адже цінність наукових висновків не можна зіставляти з цінністю людського життя і свободи.

Беручи за основу діалектику, тобто вчення про найбільш загальні закономірності розвитку природи, людини і суспільства, та її закони – перехід кількісних змін у якісні, єдності і боротьби протилежностей, заперечення – також враховано синергетику, або філософію нестабільності, де діалектична методологія знайшла свій подальший розвиток. Її розглядають як нову наукову парадигму сучасної науки. Деякі дослідники навіть зазначають про діалектико-синергетичну методологічну основу наукового дослідження. На переконання відомого правника А. Венгерова, синергетика як наука про самоорганізуючі, ймовірнісні процеси змінить діалектико-матеріалістичні підходи. Вона або міститиме в собі діалектику як окремий метод, або взагалі замінить її принципово новими підходами до вивчення дійсності [21].

Застосування синергетичного підходу під час дослідження особливостей провадження контролю за вчиненням злочину передбачає необхідність враховувати соціальні фактори, які визначають його напрями, сприймати слабкі або випадкові сигнали і зміни як можливі відправні точки суттєвих змін та перетворень для стимулювання позитивних тенденцій і адаптації до них нормативного регулювання, зумовлює потребу всебічного й функціонального опису окремих негласних слідчих (розшукових) дій, механізму його впливу на людину та суспільство як різновиду функціонування складної динамічної системи.

Сучасна наука має у своєму розпорядженні чимало апробованих загальнонаукових методів дослідження соціальних явищ і процесів, проте дисертант застосовував лише ті з них, які характерні для здійснення наукового вивчення теорії кримінального процесу й оперативно-розшукової діяльності.

Так, у процесі здійснення дисертаційного дослідження були використані передусім такі загальнонаукові методи, як аналіз і синтез. Вони передбачають процеси умовного й фактичного поділу цілого на складові та моделювання цілого з окремих частин. Такий поділ дає змогу з'ясувати елементи та структуру досліджуваного об'єкта. Отже, отримуючи уявлення про окремі елементи досліджуваного об'єкта, можна спробувати критично об'єднати кожен елемент зі всіма іншими, виявити внутрішні зв'язки та взаємозалежності між окремими складовими єдиного цілого. Тому для розроблення організаційних і правових основ контролю за вчиненням злочину ці методи справили вирішальну роль.

У науковому дослідженні використовувались методи сходження від конкретного до абстрактного і від абстрактного до конкретного. Зокрема, використання методу сходження від абстрактного до конкретного передбачає, що спочатку визначається головний зв'язок явища, потім простежується як цей зв'язок змінювався у різних умовах, з'ясовуються нові зв'язки і, таким чином, усебічно відтворюється сутність явища.

Застосування вказаного методу для дослідження проблем провадження контролю за вчиненням злочину дало змогу з'ясувати, що володіння теоретичними знаннями про загальні ознаки поняття, вивчення його зв'язків у системі суспільних відносин у цілому надає можливість визначити нові зв'язки й детермінувати його до цілісної системи.

Методи індукції (умовивід від фактів до гіпотези – загального твердження) і дедукції (умовивід від загального до конкретного (фактів)) застосовувалися шляхом використання загальних наукових положень теорії систем, суспільної та державної діяльності для вирішення проблемних питань провадження негласних слідчих (розшукових) дій.

Метод аналогії дає змогу досліджувати предмети та відношення на основі їх подібності та порівняння. Застосування цього методу надало можливість провести аналогію теоретико-правових основ провадження тотожних за змістом до контролю за вчиненням злочину явищ в інших країнах та допомогло суттєво



доповнити уявлення про досліджуваний предмет. Крім того, використання зазначеного методу сприяло розробленню пропозицій з оптимізації чинного законодавства, що регулює провадження контролю за вчиненням злочину.

Із метою узагальнення суттєвих ознак певних предметів і явищ та отримання цілісного уявлення про ці предмети й явища використано метод абстрагування. Д.В. Гребельський зазначає, що абстрагування означає відволіктися від багатства змісту конкретного явища та з'ясувати типове, найбільш характерне і суттєве в явищі, визначити закон існування явища, тобто розкрити категорію. Сам процес визначення понять як важлива складова наукової діяльності є результатом абстрагування [31, с.35]. Тому в дослідженні цей метод відіграв значну роль під час опрацювання категоріально-понятійного апарату в частині, що стосується провадження негласних слідчих (розшукових) дій у цілому та контролю за вчиненням злочину зокрема.

Під час опрацювання проблем правового регулювання та організації контролю за вчиненням злочину використовувався метод моделювання. Його застосовують учені-юристи у випадку, коли в ході дослідження виникає потреба внести до закону нову норму права або замінити зміст чинної. Будь-яка норма права, що регулює поведінку людей, формально є певною моделлю цієї поведінки. Метод моделювання застосовувався під час дослідження особливостей провадження контролю за вчиненням злочину, пошуку оптимальних шляхів їх удосконалення.

Попри все різноманіття спеціальних методів, домінуючими залишаються «класичні» методи юридичної науки: формально-догматичний, порівняльно-юридичний та історико-правовий. Вони найчастіше застосовуються у дослідженнях. Тому пропонується зупинитися на них детальніше.

Формально-юридичний метод у деяких наукових джерелах називають спеціально-юридичним або формально-догматичним. Ця назва зумовлена такими властивостями права, як його чіткою формальною визначеністю. Вказаний метод використовується для вивчення правових явищ, прийомів і

методів формальної логіки, передбачає роботу з текстом, зокрема, інтерпретацію нормативно-правових актів, які регламентують провадження контролю за вчиненням злочину. Формально-юридичний метод надає можливість формального вивчення як провадження негласних слідчих (розшукових) дій, так і окремо контролю за вчиненням злочину, полягає в аналізі чинного законодавства, яке регламентує зазначену сферу діяльності, а також практики його застосування, виявленні зовнішнього аспекту цього явища правової дійсності.

За допомогою логіко-юридичного методу дисертантом виявлено проблемні питання в теоретико-правових та організаційних основах провадження контролю за вчиненням злочину, розроблено пропозиції з удосконалення нормативно-правового забезпечення його провадження.

Порівняння дає змогу класифікувати державно-правові явища, з'ясувати їх історичну послідовність і генетичні зв'язки між ними. Використання такого методу в дисертаційному дослідженні сприяло визначенню перспективи адаптації позитивного досвіду в цій сфері іноземних країн, зокрема, з питань формулювання оптимальної побудови моделі застосування негласних методів отримання інформації у ході кримінального провадження, її функцій, обґрунтування необхідності нормативно-правового врегулювання наявних проблемних аспектів. Наприклад, використання порівняльно-правового методу дало змогу виокремити види юридичних норм, що регулюють провадження контролю за вчиненням злочину, та дослідити досвід його організації і нормативно-правового регулювання як важливої умови вдосконалення системи протидії злочинності у сучасних умовах.

Історичний метод надав можливість вивчити специфіку тотожних за змістом і методами проведення окремих форм контролю за вчиненням злочину заходів певного історичного періоду, відобразити динаміку розвитку їх теоретико-прикладного осмислення. На думку дисертанта, актуальність застосування цього методу полягає в тому, що уявлення про досліджувану

проблематику зазнають суттєвих змін на тлі загальної трансформації суспільства від тоталітарного режиму до демократії, у процесі реформування кримінального процесуального законодавства.

Використання системи зазначених вище методів дає змогу об'єктивно проаналізувати досліджувану проблему, сформулювати всебічне уявлення про правові й організаційні основи контролю за вчиненням злочину, окреслити проблеми та шляхи їх вирішення.

Дослідження повинно ґрунтуватися на фактах реальної дійсності і за можливості підтверджуватися практикою. Якщо теорія суперечить об'єктивним фактам і не здатна їх охопити або пояснити, необхідно відхилити цю теорію, а не підганяти під неї факти. Таким чином, у ході проведення представленого дисертаційного дослідження дисертант намагався відрізнити бажання і прагнення юристів від об'єктивної спрямованості організації кримінального процесу, який визначається об'єктивними відносинами суспільства.

Отже можна стверджувати, що питання провадження контролю за вчиненням злочину потрібно досліджувати із урахуванням наукових принципів і застосуванням методів наукового пізнання, що сприятиме ґрунтовному, всебічному та неупередженому розумінню сутності та змісту предмета будь-якого дослідження, зокрема й представленого дисертаційного дослідження.

## ***2.2. Правове регулювання контролю за вчиненням злочину***

Чинний КПК України є «революційним» на території усього пострадянського простору, оскільки акумулює увесь прогресивний світовий досвід організації діяльності державних органів із протидії протиправній діяльності та вносить докорінні зміни не тільки в систему кримінальної юстиції, а й у порядок організації та провадження оперативно-розшукових заходів. При цьому особливу увагу привертає таке інноваційне нововведення КПК України, як негласні слідчі (розшукові) дії. У контексті викладеного ґрунтовного науково-теоретичного дослідження потребують положення

чинного законодавства, що регулюють провадження негласних слідчих (розшукових) дій і безпосередньо контролю за вчиненням злочину як однієї із визначених законодавством НСРД та ефективного правового засобу у протидії сучасній злочинності. Звісно, предметом пильної уваги науковців одразу ж після запровадження до системи досудового розслідування інституту негласних слідчих (розшукових) дій, став стан їх нормативно-правового забезпечення.

Неможливо не погодитись із авторами навчально-практичного посібника «Негласні слідчі (розшукові) дії та особливості їх проведення оперативними підрозділами органів внутрішніх справ», що поява КПК України у 2012 році та, зокрема, його Глави 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії» утворює парадигму у оперативно-розшуковій діяльності та процесі досудового розслідування з новими науковими термінами й методами, які потребують не лише подальшого окремого та глибокого вивчення, а й відповідного наукового осмислення й обґрунтування [119, с. 6].

Аналіз світової практики протидії транснаціональній злочинності свідчить про те, що її виявлення, попередження та припинення потребує застосування адекватних реальним загрозам форм, методів, сил, засобів, заходів, дій. Масштаби і тенденція поширення злочинності, особливо організованого та транснаціонального характеру, становить серйозну загрозу для суспільства як на національному, так і міжнародному рівнях. Крім того, зазначене суспільно небезпечне явище підриває економічний, політико-правовий, екологічний потенціал держави і створює загрозу для її стабільності, безпеки й суверенітету. З метою виявлення, попередження та припинення діяльності транснаціональної організованої злочинності міжнародними організаціями, національними правоохоронними органами тощо вживається система методів і заходів політико-правового, адміністративного, організаційного характеру, до яких можна віднести контроль за вчиненням злочину. Варто наголосити на тому, що у КПК 1960 року не йшлося про подібні дії. При цьому, як уже зазначалося, визначення контролю за вчиненням злочину не відображено у чинному

законодавстві, що ускладнює його загальне розуміння, виокремлення ролі та місця у системі НСРД і загальнодержавному механізмі протидії злочинності.

Важливість завдань, що вирішуються шляхом проведення контролю за вчиненням злочину у сфері протидії сучасній злочинності, зумовлює необхідність вивчення питань, пов'язаних із його правовими та організаційними основами. Слід вказати на те, що ефективна організація будь-якого заходу перебуває у тісному діалектичному взаємозв'язку із ґрунтовним оволодінням його правового регулювання.

У теорії права на сьогодні не вироблено єдиного підходу до розуміння змісту правового регулювання. Наприклад, такі відомі вчені, як С. Кечек'ян, Л. Янович та інші, вважають, що під правовим регулюванням потрібно розуміти лише встановлення правових норм і забезпечення засобів їх реалізації. Інший погляд на окреслене питання має інша група вчених (серед них, приміром, О. Лукашова), які вважають, що розуміння правового регулювання не можна обмежувати межами правових відносин, а в його зміст потрібно включати усі форми впливу права на суспільні відносини. Саме до таких форм впливу права на суспільні відносини прихильники окресленої теорії відносять: 1) інформаційний; 2) ідеологічний; 3) ціннісно-орієнтаційний; 4) виховний; 5) культурологічний; 6) правовий [154, с. 169].

На думку А.І. Берлача, С.С. Бичкова, А.М. Колодія та інших вчених, висловлену в змісті підручника «Правознавство», найбільш близьким до істини є розуміння правового регулювання як: а) здійснення за допомогою юридичних засобів правового впливу на суспільні відносини; б) виникнення на основі правової норми суб'єктивних прав і юридичних обов'язків; в) реалізація останніх у повсякденних життєвих відносинах [154, с. 170].

Отже, варто звернутися до найбільш широкого розуміння правового регулювання, яке розглядається як специфічна діяльність держави, її органів і посадових осіб з упорядкування суспільних відносин шляхом встановлення правових норм, що визначають межі дозволеної поведінки, і прийняття

відповідно до них індивідуально-регламентуючих рішень з юридично-значимих питань, які виникають під час таких відносин. Особливості правового регулювання залежать від сфери регламентованих суспільних відносин, проте воно завжди має функціональну, управлінську сутність [176, с. 261].

Правове регулювання провадження негласних слідчих (розшукових) дій в Україні є сукупністю нормативних актів, які закріплюють правові норми, що регулюють групи однорідних суспільних відносин. Зазначені відносини виникають між державою і особою в процесі діяльності із захисту прав, законних інтересів та забезпечення безпеки людини, суспільства, держави шляхом застосування спеціальних методів, сил і засобів, якщо в інший спосіб попередити чи усунути загрози неможливо. У такій діяльності через застосування правових норм регламентуються відносини між державою в особі уповноважених законом суб'єктів проведення негласних слідчих (розшукових) дій та окремими особами й групами осіб, які здійснюють протиправну діяльність. Специфіка правового регулювання негласних слідчих (розшукових) дій полягає у значній деталізації порядку їх організації та проведення нормами кримінального процесуального закону, а також у тому, що основу їх регламентації становлять нормативні акти різної юридичної сили. Зазначене неодноразово ставало об'єктом певних наукових досліджень. Зокрема, О.В. Коваль вказував, що правове регулювання НСРД реалізується системою законодавчих і підзаконних нормативних актів [124, 143-147]. Розвиваючи наведену думку, можна погодитись із позицією групи вчених, серед яких, приміром, В.Я. Горбачевський, відповідно до якої регламентація негласних слідчих (розшукових) дій охоплює окремі аспекти їх проведення (формальні підстави проведення, компетенція уповноважених суб'єктів, місце і час проведення тощо), проте майже не торкається процедури їх проведення [127, с. 45-47].

Водночас правова регламентація, встановлена КПК України, наявність великої кількості нормативних актів, що встановлюють порядок здійснення

НСРД на підзаконному рівні, не змогли запобігти виникненню суттєвих проблем, які з'являються у ході практичного застосування положень законодавства при їх проведенні. Тому предметом наукового дослідження, викладеного у змісті представленої роботи, виступатимуть актуальні проблеми правового регулювання контролю за вчиненням злочину.

Систему нормативно-правового забезпечення негласних слідчих (розшукових) дій становлять законодавчі акти, серед яких: Конституція України, КК України, КПК України, інші закони, перелік яких буде розглянуто окремо, постанови Пленуму Верховного Суду України, постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду з розгляду кримінальних і цивільних справ, підзаконні нормативні акти, а також міжнародні договори та норми міжнародного права, ратифіковані Верховною Радою України. Безумовно, основу правової регламентації НСРД утворюють положення Основного Закону України – Конституції України, які визначають засади конституційного статусу особи у державі, функціонування системи законодавчих, виконавчих і судових органів державної влади. Відповідність правового забезпечення положенням Конституції України є визначальною щодо визнання законним проведення негласних слідчих (розшукових) дій, що безпосередньо стосується й контролю за вчиненням злочину.

Конституція надає особам право на власність, вибір професії і роду занять, право в'їзду і виїзду з України, таємницю листування, телефонних розмов, поштової, телеграфної й іншої кореспонденції, недоторканність житла, особистості, права пересування і вибору місця проживання та інші права і свободи. Обмеження таких прав можливе тільки на підставі судового рішення. Права і свободи людини та громадянина можуть бути обмежені відповідно до закону тільки тією мірою, якою це необхідно для захисту основ конституційного ладу, державного устрою, моралі, здоров'я, прав і законних інтересів інших осіб, забезпечення оборони та безпеки держави. Разом із тим кожному громадянину, права й свободи якого обмежуються на підставі закону,

Конституція гарантує судовий захист і не допускає фізичного та морального приниження честі, гідності, а також недоторканність особи [88].

Аналіз наукових доробок, що торкалися загальних правових та організаційно-тактичних основ провадження негласних слідчих (розшукових) дій, дає змогу констатувати, що важливим для забезпечення законності здійснення контролю за вчиненням злочину в будь-яких його формах є наявність відповідних підстав. За загальним розумінням, підставу потрібно розглядати як причину, достатній привід, що обґрунтовує (викликає) необхідність об'єктивного існування певного явища.

Згідно з положеннями КПК України негласні слідчі (розшукові) дії залежно від їх виду і конкретної мети здійснюються, якщо лише в результаті їх проведення є можливість отримати відомості про злочин і особу, яка його вчинила, чи обставини, що мають значення для досудового розслідування (про події, речі і документи, які мають істотне значення для досудового розслідування) [109].

Відповідно до змісту положень ст. 246 Глави 21 КПК України негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Аналізуючи детально зміст цієї норми, слід акцентувати увагу на тому, що аудіоконтроль, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК), накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК), огляд та виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК), зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК), зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК), в частині дій, що проводяться на підставі ухвали слідчого судді, а також обстеження публічно недоступних місць, житла та іншого володіння особи (ст. 267 КПК), спостереження за особою, річчю, місцем (ст. 269 КПК), моніторинг банківських рахунків (ст. 269-1), аудіоконтроль, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК), контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК), виконання спеціального завдання із розкриття злочинної діяльності організованої злочинної групи чи злочинної



організації (ст. 272 КПК), негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК), проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів [109]. Аналіз змісту правових норм, що встановлюють порядок провадження негласних слідчих (розшукових) дій, свідчить про можливість їх проведення у негласній (конспіративній) формі. Не є у цьому випадку винятком і контроль за вчиненням злочину.

Відповідно до положень КПК України під кримінальним провадженням розуміється досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність. Згідно з положеннями ст. 214 КПК України досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР), у якому автоматично фіксується дата внесення інформації та присвоюється номер кримінального провадження. При цьому здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до ЄРДР або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом [109].

Водночас у ст. 271 чинного КПК України визначено, що контроль за вчиненням злочину може здійснюватися у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин.

Положеннями КПК України встановлено, що слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР і розпочати розслідування. Зазначене означає, що кримінальне провадження, фактична наявність якого є підставою проведення будь-якої НСРД, у тому числі й контролю за вчиненням злочину, розпочинається одразу ж після внесення уповноваженою посадовою

особою відомостей про вчинене кримінальне правопорушення. Тобто наявність інформації про готування особи (осіб) до вчинення кримінального правопорушення не може бути підставою для початку кримінального провадження.

При цьому відповідно до положень Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» підставами для проведення ОРД, серед інших, передбачено наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про:

- злочини, що готуються;
- осіб, які готують вчинення злочину.

У разі виявлення ознак злочину оперативний підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, у яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб і груп, відповідальність за які передбачено КК України, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування у порядку, передбаченому КПК України [67].

Таким чином, можна стверджувати, що здійснення оперативно-розшукової діяльності можливе за наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення злочину. У разі виявлення ознак вчиненого злочину відповідно до положень чинного законодавства починається та здійснюється досудове розслідування в порядку, передбаченому КПК України. При цьому спостерігається чітке розмежування підстав проведення оперативно-розшукових заходів (готування до вчинення злочину) та негласних слідчих (розшукових) дій (наявність розпочатого кримінального провадження).

Разом із тим аналіз положень ст. 271 КПК України свідчить про можливість проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням злочину, на підставі отриманої в установленому законом порядку інформації як про готування особи (осіб) до вчинення злочину, так і про вчинений злочин.

Зазначене поєднує підстави провадження ОРД та досудового розслідування. Це, на думку дисертанта, суперечить положенням ст.ст. 246 та 214 КПК України у частині наявності підстав здійснення контролю за вчиненням злочину, що являє собою негласну слідчу (розшукову) дію.

Розглядаючи підстави проведення контролю за вчиненням злочину, доцільно зосередити увагу на розумінні тяжкого й особливо тяжкого злочину. Так, у ст. 11 КК України визначено, що злочином є передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину [108]. Положення ст. 12 КК України визначають класифікацію злочинів, відповідно до якої залежно від ступеня тяжкості останні поділяються на злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі й особливо тяжкі. Тяжким злочином є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років. Відповідно, особливо тяжкий злочин – це злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічне позбавлення волі [108].

Згідно зі змістом положень ст. 271 КПК України визначено, що контроль за вчиненням злочину проводиться у таких формах: контрольована поставка (п. 1 ч. 1 ст. 271); контрольована і оперативна закупки (п. 2 ч. 1 ст. 271); спеціальний слідчий експеримент (п. 3 ч. 1 ст. 271); імітування обстановки злочину (п. 4 ч. 1. ст. 271). При цьому, як уже зазначалось, положення КПК України не містять ні визначення контролю за вчиненням злочину, ні його окремих форм [109].

Водночас положення Інструкції «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні», затвердженої спільним наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України,

Адміністрації державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 року №114/1042/516/1199/936/1687 конкретизують визначення форм контролю за вчиненням злочину.

Отже, контрольована поставка полягає в організації та здійсненні слідчим і оперативним підрозділом контролю за переміщенням (перевезенням, пересиланням, передачею, ввезенням, вивезенням з України чи транзитним переміщенням її територією) товарів, предметів і речовин, у тому числі заборонених до обігу, з метою виявлення ознак злочину та фіксації фактичних даних про протиправні діяння осіб, відповідальність за які передбачено КК України [115].

Варто зазначити, що термін контрольована поставка вживається як у національному законодавстві, так і міжнародних нормативно-правових актах, ратифікованих Верховною Радою України. При цьому вжиття однакових термінів у чинному законодавстві спричиняє неоднозначність їхнього розуміння, що безпосередньо впливає на визначення їх організаційно-правових основ.

Основоположним міжнародним правовим актом, який регламентує застосування контрольованої поставки, у тому числі в українському законодавстві, є «Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин» від 20 грудня 1988 року. Положеннями ст. 1 зазначеної Конвенції контрольована поставка визначається як метод, при якому допускається вивезення, провезення або ввезення на територію однієї чи декількох країн незаконних або таких, що викликають підозру, партій наркотичних засобів, психотропних речовин або речовин, які їх замінюють, з відома і під наглядом їх компетентних органів з метою виявлення осіб, які беруть участь у здійсненні правопорушень, визнаних такими відповідно до положень Конвенції [87]. Тотожне за змістом значення

контрольованої поставки закріплено і положеннями Конвенції ООН «Проти транснаціональної організованої злочинності» від 15 листопада 2000 року.

У національному законодавстві контрольована поставка регламентована ст. 4 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними». Відповідно до положень зазначеного законодавчого акта під контрольованою поставкою розуміється допуск під контролем і оперативним наглядом відповідних органів ввезення в Україну, вивезення з України чи транзит через її територію наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що здійснюється з метою виявлення джерел і каналів незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, осіб, які беруть участь в цьому [48].

Контрольована закупка полягає в імітації придбання або отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товару, який перебуває у вільному обігу, з метою викриття і документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила [115].

Оперативна закупка полягає в імітації придбання або отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товару, обіг якого обмежений чи заборонений законодавством, з метою викриття і документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила [115].

При цьому слід зазначити, що національний законодавець, теоретики, представники правоохоронних органів, юристи, громадські діячі не виробили єдиного підходу до визначення змісту оперативної закупки, як стосовно й контрольованої поставки. Так, у положеннях чинного КПК України та спільного наказу, затвердженого Генеральною прокуратурою України, Міністерством внутрішніх справ України, Службою безпеки України, Адміністрацією державної прикордонної служби України, Міністерством фінансів України, Міністерством юстиції України від 16 листопада 2012 року №114/1042/516/1199/936/1687/5 «Про затвердження Інструкції про організацію

проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» визначено, що оперативна закупка полягає в імітації придбання або отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товару, обіг якого обмежений чи заборонений законодавством, з метою викриття і документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила [109; 115].

Згідно із Проектом Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 16 липня 2009 року №2134 оперативну закупівлю визначено як оперативно-розшуковий захід, який полягає у моделюванні ситуації удаваної угоди щодо придбання за плату у особи, що обґрунтовано підозрюється у вчиненні злочину, товарів і послуг, заборонених для обігу, також предметів, які є засобами вчинення злочину, з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь [156].

Положення Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» визначають оперативну закупку як операцію щодо придбання наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів та відносять до заходів протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, проте не розкривають сутності і змісту цього негласного розшукового заходу [48].

Постановою Верховної Ради України від 17 червня 1992 року №2741-ХІІ встановлено перелік видів майна, що не може перебувати у власності громадян, громадських об'єднань, міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав на території України. Цей перелік включає: зброю, боєприпаси (крім мисливської та пневматичної зброї та боєприпасів до неї), бойову та спеціальну військову техніку, ракетно-космічні комплекси; вибухові речовини та засоби вибуху, бойові отруйні речовини; наркотичні, психотропні, сильнодіючі отруйні лікарські засоби (за винятком отримуваних громадянами за призначенням лікаря); протиградові установки; державні еталони одиниць фізичних величин;

спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації. Зазначені предмети й об'єкти не можуть перебувати у власності юридичних осіб недержавних форм власності (перелік доповнено пунктом 7 та приміткою до нього згідно з Постановою Верховної Ради України від 15 липня 1994 року №121/94-ВР). Також до видів майна, що вилучене з вільного обігу, належать електрошокові пристрої та спеціальні засоби, які застосовуються правоохоронними органами, крім газових пістолетів і револьверів та патронів до них, заряджених речовинами сльозоточивої і дратівної дії (згідно з п. 8 Постанови Верховної Ради України від 24 січня 1995 року №19/95-ВР) [153].

В Україні проведення оперативної закупки здійснюється відповідно до положень Конституції України, Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, КПК України, Митного кодексу України (далі – МК України), законів України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними», «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» тощо. Слід зазначити, що порядок проведення оперативної закупки визначається нормативно-правовими актами Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Державної митної служби України, зареєстрованими у Міністерстві юстиції України.

Відповідно до положень чинного законодавства спеціальний слідчий експеримент полягає у створенні слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішень щодо вчинення злочину [115].

За змістом проведення спеціальний слідчий експеримент тотожний оперативному експерименту, який у різних наукових джерелах визначається як

метод оперативно-розшукової діяльності, оперативно-розшуковий захід чи операція.

Проведений аналіз теоретико-правових джерел у сфері кримінального процесу, оперативно-розшукової діяльності свідчить про відсутність ґрунтовних наукових досліджень, присвячених правовим та організаційним основам оперативного експерименту.

Єдину спробу зафіксувати поняття оперативного експерименту в нормах законодавчих актів було зроблено у Проекті Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 16 липня 2009 року №2134. Норми цього законопроекту визначали оперативний експеримент як оперативно-розшуковий захід (операцію), що полягає у моделюванні ситуації, яка є типовою для вчинення тяжкого злочину, з метою виявлення, документування та припинення протиправних діянь. В ході оперативного експерименту неприпустимо штучне формування у особи наміру вчинити злочин, а також порушення прав фізичних та юридичних осіб, нанесення шкоди інтересам суспільства і держави [156].

На відміну від зазначеного у сучасних наукових доробках і правових джерелах таких країн, як Білорусь, Казахстан, Литва, Росія, активно використовується поняття оперативного експерименту, про що свідчить національне законодавство вказаних держав. Наприклад, В.Ю. Алфьоров, А. Башан, Б.В. Волженкін, А. Дєдковський, Є.С. Дубоносов, В.Д. Іванов, В.Л. Ільїних, В.В. Індейкін, А.Ю. Шумілов зробили значний крок у розробці цього активного оперативного інструментарію, який змістовно включає творчий підхід уповноваженого виконавця щодо створення штучних умов, наближених до ймовірної протиправної поведінки особи таким чином, щоб особа мала можливість вільного вибору характеру своєї діяльності [11].

Крім того, на сьогодні у багатьох наукових розвідках порушується питання щодо розмежування законних умов проведення спеціального слідчого експерименту від провокації вчинення злочину, яке досі залишається не вирішеним. Підтвердженням зазначеному є аналіз змісту законодавчого



визначення спеціального слідчого експерименту, який свідчить про відсутність чіткого розуміння змісту створення слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної. Ситуація, що склалась, породжує і неоднозначність підходів щодо вирішення окресленої проблеми на теоретико-правовому рівні, а саме: можливість використання виключно природних (реально існуючих) чи штучних (спеціально створених, імітаційних) умов для проведення вказаної НСРД. Подібна за змістом наукова дискусія точиться уже певний час в таких країнах пострадянського простору, як: Латвія, Російська Федерація, Республіка Білорусь, Казахстан тощо. Наукові розвідки представників зазначених країн торкаються питання особливостей правового регулювання та визначення правомірності проведення оперативного експерименту – тотожного за змістом проведення, закріпленого чинним законодавством оперативно-розшукового заходу. Проте в теоретико-прикладних дослідженнях з окресленої проблематики не вироблено єдиного критерію правомірності створення умов проведення оперативного експерименту.

Варто зазначити, що питання розмежування спеціального слідчого експерименту і провокації, як уже зазначалось, має глобальний та масштабний характер і значним чином впливає на прийняття рішення щодо проведення певних дій уповноваженими суб'єктами. Дискусії із вирішення вказаного питання мають місце здебільшого у кримінально-правовій площині. На жаль, чинне кримінальне законодавство не містить правових норм, здатних вирішити окреслену проблему. Зазначене ускладнюється відсутністю у кримінальному законі загальної норми «провокація злочину».

Недопущення провокаційних дій суб'єктів досудового розслідування під час проведення контролю за вчиненням злочину є обов'язковою умовою його здійснення (ч. 3 ст. 271 КПК України). Згідно зі змістом вказаної норми кримінального процесуального закону як провокація розглядатимуться дії суб'єкта досудового розслідування, що підбурюють особу до вчинення злочину з метою її подальшого викриття, шляхом надання допомоги у вчиненні злочину,

якби ця особа злочин не вчинила, якщо б слідчий тому не сприяв. Також відповідно до змісту цієї статті як провокація розглядатимуться насильницькі дії щодо особи (фізичний примус) або психологічний тиск (погрози, шантаж), спрямовані на примушування особи до вчинення злочину. З огляду на зміст наведених положень КПК України слід дійти висновку, що в ньому досить вузько тлумачиться суть провокації, а розміщення норми, яка визначає ознаки провокаційних дій з боку суб'єктів досудового розслідування, в конкретній статті кримінального процесуального закону дає змогу розуміти зазначене як встановлення законодавцем конкретних умов проведення законності виключно контролю за вчиненням злочину.

Торкаючись проблем правового унормування поняття «провокація злочину», цікавим вбачається зарубіжний досвід вирішення окресленого питання. Зокрема, в ст. 18 КК Іспанії вказується на те, що провокацією визначається безпосереднє підбурювання особи на вчинення злочину чи іншої протиправної дії через засоби масової інформації, пресу, перед великим скупченням людей. Провокацією також визначається проголошення перед великою аудиторією ідей, доктрин, що пропагують злочини чи возвеличують осіб, які їх вчинили. Закріплення поняття провокації окремою нормою КК Іспанії вказує на те, що є загальне правило, яке поширюється на зміст цих дій, передбачених кримінальним процесуальним законом, тобто межі провокації встановлюються не щодо конкретної слідчої дії, а до діяльності органів досудового розслідування загалом [109].

У наукових джерелах більшість учених під провокацією злочину розуміють підбурювання до нього з метою викриття у майбутньому особи, яка вчинила це діяння

О.О. Зданович розглядає провокацію як спробу втягнути ту чи іншу особу або групу осіб до протизаконних дій, коли у цих людей не було задумів, прагнень і навіть думок здійснювати такі дії. При цьому науковець наголошує на тому, що за наявності у особи стійкого переконання порушити закон вона

лише прагне віднайти спосіб для злочинної діяльності, дії правоохоронців зі створення ілюзії умов, в яких така особа може реалізувати свої злочинні задуми, в жодному разі не повинні кваліфікуватися як провокація [79].

О.В. Говорухіна дає таке визначення провокації злочину. Це – умисні односторонні дії особи (провокатора), спрямовані на втягнення особи, яку провокують, у вчинення злочину з метою викриття останньої у вчиненому. При цьому провокація злочину відрізняється від підбурювання до вчинення злочину та не створює співучасті [30, с. 4].

О.Ф. Бантишев, С.А. Кузьмін вважають, що провокація злочину являє собою активні дії суб'єктів з умисного спонукання особи (осіб), які не мають злочинного умислу, до вчинення злочину з метою наступного викриття особи, котра вчинила цей злочин [10, с. 105].

О.І. Альошина під провокацією злочину розуміє завідомо створення особою обстановки, що викликає вчинення іншою особою злочину, або співучасть у такому злочині з метою її викриття, шантажу або заподіяння іншої матеріальної чи нематеріальної шкоди такій особі [2, с. 4].

Враховуючи те, що питання провокації вчинення злочину є наріжним каменем у застосуванні спеціальних сил, засобів, методів як у межах кримінального процесу, так і оперативно-розшукової діяльності, потрібно звернути увагу на те, що існує необхідність у теоретичному обґрунтуванні пропозицій з оптимізації кримінального та кримінального процесуального законодавства в частині вироблення єдиного теоретико-правового розуміння провокації злочинів та його відповідного закріплення у нормах чинного законодавства.

Недосконалість нормативного визначення спеціального слідчого експерименту породжує й іншу, не менш значущу, науково-практичну проблему щодо надання належної правової оцінки діям особи, стосовно якої проводилась ця НСРД. Перепоною у вирішенні вказаного питання є те, що дії особи

вчиняються саме у штучно створених умовах, які не мають чітко окресленого правового поля.

Імітування обстановки злочину полягає в діях слідчого, уповноваженої особи з використанням імітаційних засобів, які створюють в оточуючих уяву про вчинення реального злочину, з метою його запобігання та викриття відомої чи невідомої особи (осіб), яка планувала чи замовляла його вчинення [115].

Виходячи з аналізу правового визначення імітування обстановки злочину, можна стверджувати, що така форма контролю за вчиненням злочину, як і усі НСРД, здійснюється конспіративно, що забезпечується, зокрема, й із використанням несправжніх (імітаційних) засобів. Враховуючи викладене, існує реальна необхідність законодавчого забезпечення можливості використання засобів конспірації при проведенні НСРД. Окремі ознаки такого забезпечення має КПК України. Відповідно до змісту ст. 273 КПК України за рішенням керівника органу досудового розслідування, прокурора під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть бути використані заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби. З цією метою допускається виготовлення та використання спеціально виготовлених речей і документів, створення та використання спеціально утворених підприємств, установ, організацій. Не є у цьому випадку винятком і контроль за вчиненням злочину. Таким чином, у вказаній статті без визначення відповідних понять законодавець послуговується принципово новими для вітчизняної теорії й практики кримінального процесу термінами «заздалегідь ідентифіковані, помічені засоби» та «несправжні імітаційні засоби» [32].

Подібні за змістом норми (у частині створення та використання відповідних засобів, що забезпечують конспірацію проведення певних дій уповноваженими суб'єктами) містились у певних законодавчих актах ще до появи відповідної норми у чинному КПК України. Так, відповідно до п. 4 ст. 7 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» для виконання визначених законом завдань і за наявності підстав уповноваженим суб'єктам надано право

мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників, створювати з метою конспірації підприємства, установи й організації, використовувати документи, що зашифровують особу чи відомчу належність працівників, приміщень і транспортних засобів органів та підрозділів, що здійснюють контррозвідувальну діяльність [65].

У ст. 9 Закону України «Про розвідувальні органи України» передбачено, що суб'єкти розвідувальної діяльності мають право використовувати документи, які прикривають співробітників і відомчу належність підрозділів, організацій, приміщень і транспортних засобів до розвідувальних органів України; створювати з метою конспірації організаційні структури (підрозділи, підприємства, установи й організації), необхідні для виконання завдань розвідувальних органів України та прикриття їх співробітників, використовувати у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, кошти і майно, набуті в результаті їх діяльності [70].

Підсумовуючи положення розглянутих нормативних актів, хотілося б зазначити, що на рівні законодавчого регулювання залишається невирішеним головне: визначення несправжніх (імітаційних) засобів; підстави їх створення; правові відносини (цивільні, трудові, адміністративні), у які мають право вступати спеціально утворені підприємства, установи й організації під час здійснення діяльності в межах статуту тощо. Проте зазначена проблема, враховуючи її актуальність як для теорії та

практики кримінального процесу, так і оперативно-розшукової діяльності, має визначити окремий напрям наукового дослідження.

Згідно з науково-практичним коментарем до КПК України ідентифіковані (помічені) засоби – це об'єкти матеріального світу (речі, предмети, документи), на які при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій заздалегідь було нанесено спеціальну позначку, завдяки якій їх можна відрізнити від подібних [117, с. 112].

Несправжні (імітаційні) засоби – це: спеціально виготовлені речі й документи, що повністю або частково мають ознаки та властивості матеріальних об’єктів, які вони заміщують; спеціально утворені підприємства, установи, організації, що використовуються з метою проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

До несправжніх (імітаційних) засобів можна віднести: спеціально виготовлені речі; спеціально виготовлені документи; спеціально утворені підприємства, установи, організації [109].

Для конспірації організації та проведення негласних слідчих (розшукових) дій органи досудового розслідування можуть використовувати реєстраційні, товарні й інші відмітні знаки, бланки документів і формалізовані зразки відомостей, обліків, звітності підприємств, організацій, установ, а також здійснювати інші дії з конспірації своєї діяльності, особового складу, майна. Крім виготовлення спеціальних речей і документів, з метою розслідування тяжких і особливо тяжких злочинів також можуть створюватись та використовуватись спеціально створені підприємства, установи, організації. У деяких наукових джерелах (у переважній більшості з оперативно-розшукової діяльності) такі підприємства мають назву «легендовані». Порядок створення, діяльності, фінансового та матеріального забезпечення такого підприємства регламентується чинним законодавством України, а також спеціальними нормативними актами уповноважених органів. Такі підприємства мають свій бюджет, є легітимними суб’єктами певних цивільно-правових відносин, що необхідні для підтримання «легенди», та функціонують під контролем органу досудового розслідування.

Контроль за вчиненням злочину може бути проведений лише під час досудового розслідування, яке розпочинається з моменту внесення відповідних відомостей до ЄРДР. Відповідно до ч. 1 ст. 271 КПК України контроль за вчиненням злочину може здійснюватися за наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин

[109]. Отже, закон забороняє проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії на підставі наявної інформації щодо готування або вчинення злочинів невеликої та середньої тяжкості. Варто звернути увагу на активність наукової думки щодо підстав проведення негласних слідчих (розшукових) дій та їх співвідношення з підставами проведення оперативно-розшукових заходів. Так, Д.Й. Никифорчук вважає, що підставами для проведення НСРД необхідно вважати перші три підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності [120]. На противагу зазначеному О.В. Музиченко дотримується думки, що зміст підстав оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій не можна ототожнювати [114, с. 168-171]. Як зазначають М.В. Багрій та В.В. Луцик, матеріальною підставою проведення негласних слідчих (розшукових) дій є ступінь тяжкості злочину, щодо якого відбувається розслідування в рамках конкретного кримінального провадження; процесуальною підставою проведення негласних слідчих (розшукових) дій є прийняття рішення відповідним суб'єктом кримінального провадження [8, с. 10-11].

Підстави проведення контролю за вчиненням злочину були предметом наукового дослідження й Р.В. Суворової, на думку якої процесуальні підстави їх проведення тісно переплітаються із підставами проведення оперативно-розшукової діяльності, оскільки контроль за вчиненням злочину має яскраво виражену оперативно-розшукову природу [174, с. 99]. Автором зазначено, що проведення будь-якої негласної слідчої (розшукової) дії допускається тільки при наявності одночасно приводу і підстави, тому приводи – це передбачені законодавством або нормативними актами фактичні відомості, які надійшли від джерел (гласних і негласних), оформлені документально та містять відомості про підставу для проведення негласної слідчої (розшукової) дії. Отже, першою з підстав для проведення контролю за вчиненням злочину є інформація про злочини, що готуються або вчинені невстановленими особами. Також підставою для проведення контролю за вчиненням злочину є наявність інформації про осіб, які готують або вчинили злочин, іще однією з підстав здійснення контролю

за вчиненням злочину є наявність інформації про осіб, які переховуються від органів розслідування. При дослідженні процесуальних підстав проведення контролю за вчиненням злочину важливим було б виділити роль суб'єктів кримінального провадження, які уповноважені здійснювати вищезазвану негласну слідчу (розшукову) дію, а також приймати рішення про доцільність її здійснення [174, с. 97-98]. Таким чином, автор розмежовує природи та підстави, а для проведення контролю за вчиненням злочину, і серед підстав окремо виділяє процесуальні підстави.

Вважаємо, що підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій можливо умовно розподілити на матеріальні та формальні. Так, формальними підставами є наявність достатньої інформації, отриманої в установленому законом порядку щодо вчинення тяжкого, особливо тяжкого злочину. При цьому обов'язковою умовою проведення контролю за вчиненням злочину є відсутність можливості перевірити інформацію, що стала підставою його проведення, іншим шляхом.

Матеріальною ж підставою провадження контролю за вчиненням злочину відповідно до змісту положень Інструкції «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» слід вважати постанову, у якій викладається рішення про проведення негласної слідчої (розшукової) дії.

Положення КПК України визначають загальні вимоги до змісту постанови про проведення НС(Р)Д, що безпосередньо стосується й контролю за вчиненням злочину. Так, у ч. 3 ст. 110 («Процесуальні рішення») КПК України визначено, що рішення слідчого, прокурора приймається у формі постанови, яка є процесуальним документом. Зміст цього документа має містити мотивоване рішення або розпорядження слідчого, прокурора, прийняте у ході здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення [109].

Враховуючи вимоги КПК України щодо виключного права прокурора приймати рішення про необхідність проведення контролю за вчиненням



злочину, доцільно розглянути загальні вимоги до постанови на проведення зазначеної НС(Р)Д, яку виносить прокурор. Так, згідно з вимогами ст. 251 КПК України постанова прокурора про проведення негласної слідчої (розшукової) дії повинна містити:

1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер, за яким відомості щодо нього внесено до ЄРДР;

2) правову кваліфікацію злочину із зазначенням статті (частини статті) КК України, під якою слід розуміти встановлення (повної) відповідності його ознак ознакам норми КК України, яка передбачає відповідальність саме за вчинення цього злочину;

3) відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких проводитиметься негласна слідча (розшукова) дія. Відомостями про особу, місце або річ є відомості, що вказують на окремі ознаки або їх сукупність, за допомогою яких можливо ідентифікувати особу, місце або річ. Такими відомостями можуть бути:

щодо особи:

- прізвище, ім'я, по батькові;
- дата народження;
- місце народження;
- місце реєстрації, за необхідності, місце фактичного проживання;
- місце роботи;
- сімейний стан тощо;

щодо місця:

– територіальна приналежність (адреса) місця, тобто назва населеного пункту, назва вулиці та її номер. У разі, якщо місце знаходиться у будівлі, окрім вказаних вище відомостей, зазначається поверх, номер приміщення (за потреби);

щодо речі, залежно від самої речі, її ідентифікуючими ознаками можуть бути наступні:

- форма;
- колір;
- вага;
- габарити;
- опис упаковки, в якій знаходиться річ, або ознаки маскування речі;
- реєстраційний (паспортний) номер;
- місце розташування (знаходження) речі тощо;

4) початок, тривалість і мету негласної слідчої (розшукової) дії [117, с. 117];

5) відомості про особу (осіб), яка (які) буде (будуть) проводити негласну слідчу (розшукову) дію. З урахуванням прийнятого рішення, у постанові про проведення негласної слідчої (розшукової) дії зазначаються відомості про посаду, військове звання, підрозділ співробітника (співробітників), на якого (яких) покладається проведення негласної слідчої (розшукової) дії, а також дані щодо підрозділу, спільно з яким буде проводитись негласна слідча (розшукова) дія;

6) обґрунтування прийнятої постанови, зокрема й обґрунтування неможливості отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, в інший спосіб. Оскільки провадження негласних слідчих (розшукових) дій є винятковим способом отримання інформації у кримінальному провадженні, у постанові слідчого, прокурора викладаються обставини, що обумовлюють неможливість її отримання відкритим (офіційним) шляхом;

7) вказівку на вид негласної слідчої (розшукової) дії, що проводиться [117, с. 118].

У постанові на проведення негласної слідчої (розшукової) дії обов'язково зазначається її назва відповідно до статті КПК України, що регламентує порядок проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії. Постанова прокурора про провадження контролю за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України) повинна містити вказівку з посиланням на норми КПК України, у якій формі він

проводитиметься (контрольована поставка, контрольована та оперативна закупки, спеціальний слідчий експеримент, імітування обстановки й обставин злочину). Згідно з ч 7 ст. 271 КПК України прокурор у своєму рішенні про проведення контролю за вчиненням злочину зобов'язаний викласти обставини, які свідчать про відсутність під час цієї негласної слідчої (розшукової) дії провокування особи на вчинення злочину, а також зазначити, за необхідності, про застосування спеціальних імітаційних засобів.

Постанова, як правило, складається із:

- 1) вступної частини, яка містить відомості про місце і час прийняття постанови, прізвище, ім'я, по батькові, посаду особи, яка винесла постанову;
- 2) мотивувальної частини, яка містить відомості, що обґрунтовують прийняте за постановою рішення із посиланням на норми законодавства України;
- 3) резолютивної частини, яка відображає відомості щодо суті та змісту прийнятого процесуального рішення, місця та часу (строків) його виконання, і вказує на виконавців постанови.

Торкаючись розгляду підстав проведення контролю за вчинення злочину, слід звернути увагу на те, що в положеннях чинного законодавства визначено загальні підстави його проведення як такі, що повинні відповідати вимогам, встановленим ст. 246 КПК України.

Відповідно до ч. 6 ст. 246 КПК України проводити негласні слідчі (розшукові) дії має право слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися також інші особи. Однак рішення про

проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням злочину, має право прийняти винятково прокурор [109].

Вбачається за доцільне конкретизувати визначення положеннями чинного законодавства суб'єктів проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Так, згідно зі змістом ст. 3 КПК України слідчий – службова особа органу внутрішніх справ, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу державного бюро розслідувань, підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої цим Кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень [109].

Розглядаючи уповноважених суб'єктів проведення контролю за вчиненням злочину, потрібно визначити оперативні підрозділи, вичерпний перелік яких міститься у положеннях ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Враховуючи положення КПК України та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», уповноваженими здійснювати негласні слідчі (розшукові) дії є оперативні підрозділи:

- Національної поліції – підрозділами кримінальної та спеціальної поліції;
- Державного бюро розслідувань – внутрішньої безпеки, забезпечення особистої безпеки;
- Служби безпеки України – контррозвідкою, військовою контррозвідкою, захисту національної державності, спеціальними підрозділами по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю, оперативно-технічними, внутрішньої безпеки, оперативного документування, боротьби з тероризмом і захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів;
- Служби зовнішньої розвідки України – агентурної розвідки, оперативно-технічними, власної безпеки;

– Державної прикордонної служби України – розвідувальним органом спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону (агентурної розвідки, оперативно-технічним, власної безпеки), оперативно-розшуковими підрозділами, відповідно, спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону та його територіальних органів, підрозділами з охорони державного кордону органів охорони державного кордону та Морської охорони, забезпечення внутрішньої безпеки, забезпечення власної безпеки, оперативного документування та оперативно-технічними;

– управління державної охорони – підрозділом оперативного забезпечення охорони виключно з метою забезпечення безпеки осіб та об’єктів, щодо яких здійснюється державна охорона;

– органів доходів і зборів – оперативними підрозділами податкової міліції та підрозділами, які ведуть боротьбу з контрабандою;

– органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної пенітенціарної служби України;

– розвідувального органу Міністерства оборони України – оперативними, оперативно-технічними, власної безпеки;

– Національного антикорупційного бюро України – детективів, оперативно-технічними, внутрішнього контролю [67].

Розглядаючи суб’єктів проведення негласних слідчих (розшукових) дій доцільно звернути увагу на те, що положеннями ст. 216 чинного КПК України визначено підслідність, під якою в окремих наукових доробках розуміється якісна ознака процесу досудового розслідування. Слід погодитись із Ю. Кицаном, який визначає, що наявність у кримінальному процесуальному праві норми, яка регулює підслідність кримінальних правопорушень між органами досудового розслідування, свідчить про функціонування самостійного інституту підслідності [84]. При цьому варто зазначити, що окремі наукові доробки відзначають тісний зв’язок підслідності й компетенції. Однак, як

вважає дисертант, ототожнення змісту понять компетенція і підслідність викликає певні зауваження. Зазначене спостерігається й у змісті окремих положень КПК України. Так, у ч. 2 ст. 218 КПК України встановлено: «якщо слідчому із заяви, повідомлення або інших джерел стало відомо про обставини, які можуть свідчити про кримінальне правопорушення, розслідування якого не віднесене до його компетенції, він проводить розслідування доти, доки прокурор не визначить іншу підслідність» [109]. У цьому випадку термін «компетенція» використано як тотожній терміну «підслідність». Зазначена тенденція спостерігається не тільки на рівні наукових досліджень, а й практичної діяльності уповноважених суб'єктів. Так, окремі науковці та представники уповноважених державних органів значно звужують розуміння компетенції, обмежуючи її визначеною у ст. 216 КПК підслідністю. Проте така думка є хибною. Аргументоване пояснення зазначеного можна віднайти, по-перше, у тлумаченні терміна «компетенція» (від лат. *compete* – відповідати, підходити) – коло повноважень, наданих законом, статусом або іншим актом конкретному органу або посадовій особі; знання і досвід у певній галузі [168, с. 250]. У Тлумачному словнику С.І. Ожегова компетенція визначається як коло питань, з якими хто-небудь добре обізнаний; коло чийхось повноважень, прав [123]. У Новому тлумачному словнику української мови слово «компетенція» визначається як обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи, особи [122, с. 874]. Отже, згідно із загальним розумінням компетенції як наукової категорії останню розуміють як сукупність прав та обов'язків певного державного органу (уповноваженої особи) тощо. Крім того, наступним аргументом щодо наведеного може слугувати відсутність слідчих підрозділів у системі Державної прикордонної служби України (далі - ДПС України), що, опираючись на хибне ототожнення компетенції з підслідністю, унеможлиблює проведення НСРД уповноваженими оперативними підрозділами, наділеними сукупністю прав та обов'язків Законом України «Про оперативно-

розшукову діяльність». Компетенція ж ДПС України визначається відповідним Законом України «Про Державну прикордонну службу України».

Враховуючи зазначене, на думку дисертанта, компетенція є більш широким поняттям, ніж підслідність, тому логічним вбачається вважати визначення підслідності як складової компетенції органів досудового розслідування, що полягає у праві й обов'язку розслідувати певну категорію кримінальних правопорушень.

При цьому положення міжвідомчої інструкції, в якій визначено організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій, встановлено, що слідчий може проводити негласні слідчі (розшукові) дії самостійно, спільно з уповноваженими оперативними підрозділами, залучати до їх проведення інших осіб, а також доручати їх проведення уповноваженим оперативним підрозділам [115].

У кримінальному провадженні під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітники (працівники) уповноваженого оперативного підрозділу не мають права здійснювати процесуальні дії за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора.

Положення ст. 275 КПК України надають право слідчому, уповноваженому оперативному підрозділу, який виконує доручення слідчого, прокурора, під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій [109].

Використання такої інформації здійснюється за умови гарантування безпеки особі, яка надає таку інформацію. Водночас згідно з положеннями чинного законодавства встановлено певні обмеження щодо можливості залучення окремої категорії осіб до конфіденційного співробітництва. Так, відповідно до змісту ч. 2 ст. 275 КПК України забороняється залучати до конфіденційного співробітництва під час проведення негласних слідчих дій

адвокатів, нотаріусів, медичних працівників, священнослужителів, журналістів, якщо таке співробітництво буде пов'язане з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру [109]. Зазначене є проявом гуманізму та моральності національного законодавства. Саме з метою дотримання норм моралі й толерантності під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій недопустимо використання специфічних трудових і цивільно-правових відносин, морально-психологічних обставин спілкування медичних працівників, священнослужителів і адвокатів з особами, які їм довірилися у ході виконання професійних обов'язків. Заборона стосується тих випадків, коли негласні слідчі (розшукові) дії мають бути проведені стосовно осіб, які стали пацієнтами, клієнтами чи довірилися таємниці сповіді віруючого.

В інших випадках не виключається можливість залучення медичних працівників, адвокатів, священнослужителів за їх добровільної згоди до конфіденційного співробітництва за умови дотримання адвокатської, медичної таємниці, таємниці сповіді власних клієнтів.

Вбачається за доцільне конкретизувати законодавче забезпечення встановлених обмежень щодо залучення певних категорій осіб до конфіденційного співробітництва. У Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначено поняття адвокатської таємниці. Адвокатською таємницею є будь-яка інформація, що стала відома адвокату, помічнику адвоката, стажисту адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт (особа, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених цим Законом підстав) звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи й відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності [49].



Інформація або документи можуть втратити статус адвокатської таємниці за письмовою заявою клієнта (особи, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» підстав). При цьому інформація або документи, які отримані від третіх осіб і містять відомості про них, можуть поширюватися з урахуванням вимог законодавства з питань захисту персональних даних [49].

Обов'язок зберігати адвокатську таємницю поширюється на адвоката, його помічника, стажиста та осіб, які перебувають у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також на особу, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю. Адвокат, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання зобов'язані забезпечити умови, що унеможливають доступ сторонніх осіб до адвокатської таємниці або її розголошення [49].

У разі пред'явлення клієнтом вимог до адвоката у зв'язку з адвокатською діяльністю адвокат звільняється від обов'язку збереження адвокатської таємниці у межах, необхідних для захисту його прав та інтересів. У такому випадку суд, орган, що здійснює дисциплінарне провадження стосовно адвоката, інші органи чи посадові особи, які розглядають вимоги клієнта до адвоката або яким стало відомо про пред'явлення таких вимог, зобов'язані вжити заходів для унеможливлення доступу сторонніх осіб до адвокатської таємниці та її розголошення [49].

Згідно із Законом України «Про нотаріат» нотаріальною таємницею визначається сукупність відомостей, отриманих під час вчинення нотаріальної дії або звернення до нотаріуса заінтересованої особи, в тому числі про особу, її майно, особисті майнові та немайнові права й обов'язки тощо [50].

Нотаріус (державний і приватний) та особи, зазначені у ст.ст. 1, 40, 40-1 Закону України «Про нотаріат» (особи, що мають право вчиняти нотаріальні дії там, де немає нотаріусів: головні лікарі, капітани суден дальнього плавання, начальники установ виконання покарань, командири військових частин тощо), а

також помічник нотаріуса зобов'язані зберігати нотаріальну таємницю, навіть якщо їхня діяльність обмежується наданням правової допомоги чи ознайомленням із документами і нотаріальна дія або дія, яка прирівнюється до нотаріальної, не вчинялась [50].

Обов'язок дотримання нотаріальної таємниці поширюється також на осіб, яким про вчинені нотаріальні дії стало відомо у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків чи іншої роботи, на осіб, залучених для вчинення нотаріальних дій як свідків, та на інших осіб, яким стали відомі відомості, що становлять предмет нотаріальної таємниці. Нотаріус не має права давати свідчення як свідок щодо відомостей, які становлять нотаріальну таємницю, крім випадків, коли цього вимагають особи, за дорученням яких або стосовно яких вчинялися нотаріальні дії.

Згідно із Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації» ніхто не має права вимагати від священнослужителів відомостей, одержаних ними при сповіді віруючих [51]. Відповідно до Закону України «Про інформацію» однією з гарантій діяльності засобів масової інформації та журналістів є право журналіста не розкривати джерело інформації або інформацію, яка дає змогу встановити джерела інформації, крім випадків, коли його зобов'язано до цього рішенням суду на основі закону [52].

До законодавства, що охороняє лікарську таємницю від розголошення, відноситься ст. 286 Цивільного кодексу України, у якій визначено, що фізична особа має право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при її медичному обстеженні. Забороняється вимагати та подавати за місцем роботи або навчання інформацію про діагноз та методи лікування фізичної особи. Фізична особа зобов'язана утримуватися від поширення інформації, зазначеної у частині першій цієї статті, яка стала їй відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків або з інших джерел [185].

У ст. 40 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» визначено, що медичні працівники й інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторони життя громадянина, не мають права розголошувати ці відомості, крім передбачених законодавчими актами випадків. До медичних працівників належать лікарі та середній медичний персонал. Особа наділяється статусом медичного працівника, якщо вона фактично виконує професійні обов'язки за відповідною медичною спеціальністю. Молодший медичний персонал не може виконувати функцій, пов'язаних з лікуванням людини, тому цих осіб не можна розглядати як медичних працівників. Провізори та фармацевти (аптекарі) належать до фармацевтичних працівників [53].

Закон визначає заборону залучення вказаних вище осіб лише за умови, що таке співробітництво буде пов'язано з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру. За інших умов таке співробітництво не заборонено.

Конфіденційне співробітництво може встановлюватись із повнолітніми, дієздатними фізичними особами, незалежно від їх громадянства, національності, статі, посадового, соціального і майнового стану, належності до громадських об'єднань, політичних, ідеологічних і релігійних переконань за винятком випадків, передбачених КПК України, Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», іншими законодавчими та підзаконними нормативно-правовими актами. Умови негласного співробітництва, як правило, закріплюються у відповідній угоді. Особи, які залучаються до конфіденційного співробітництва, зобов'язані зберігати таємницю, що стала їм відома. Розголошення цієї таємниці має наслідком відповідальність згідно з чинним законодавством, крім випадків розголошення інформації про незаконні дії, що порушують права людини.

Необхідність встановлення конфіденційного співробітництва з особами обґрунтовується:

- потребою виявити, попередити та припинити суспільно небезпечне функціонування організованих злочинних угруповань;
- неможливістю протидіяти латентним злочинам гласними методами та засобами;
- необхідністю виконання спеціального завдання із розкриття злочинної діяльності шляхом безпосереднього проникнення до злочинної організації чи організованої злочинної групи тощо.

Під час розгляду певних категорій осіб, які на добровільних засадах залучаються до виконання завдань із протидії реалізації конкретних злочинних намірів, варто звернути увагу на можливість залучення осіб, які є безпосередньо учасниками злочинних угруповань, організацій тощо. Відповідно до ст. 14 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» дозволяється використання учасників організованих злочинних угруповань у боротьбі з організованою злочинністю [54]. Таким чином, з метою протидії організованій злочинності спеціальні підрозділи органів внутрішніх справ України і Служби безпеки України отримали право залучати до конфіденційного співробітництва учасників організованих злочинних угруповань на підставі письмової угоди та згідно з нормативними актами Міністерства внутрішніх справ України та Служби безпеки України. Учасник організованого злочинного угруповання може бути частково або повністю звільнений від кримінальної відповідальності та покарання у випадках, передбачених КК України, якщо у процесі оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування чи судового провадження він сприяє викриттю організованих злочинних угруповань та вчинених ними злочинів, притягненню винних до відповідальності, відшкодуванню шкоди фізичним чи юридичним особам або державі.

Отже, суб'єктами проведення контролю за вчиненням злочину відповідно до аналізу положень чинного законодавства можуть бути:

- слідчий;

- уповноважені оперативні підрозділи;
- особи, які на добровільних засадах здійснюють конфіденційне співробітництво з уповноваженими оперативними підрозділами.

Враховуючи важливість, особливість, а іноді й небезпечність провадження контролю за вчиненням злочину, потрібно звернути увагу на гарантування державою безпеки учасників провадження даної НС(Р)Д.

Отже, Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначено, що за наявності даних про загрозу життю, здоров'ю або майну працівника і його близьких родичів у зв'язку зі здійсненням ним оперативно-розшукової діяльності в інтересах безпеки України або з виявлення тяжкого та особливо тяжкого злочину, або викриття організованої злочинної групи оперативний підрозділ зобов'язаний вжити спеціальних заходів для забезпечення їх безпеки – зміна даних про особу, зміна місця проживання, роботи і навчання, інших даних у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України [67].

У разі заподіяння шкоди правам, свободам людини, інтересам держави, перебуваючи у стані необхідної оборони, крайньої необхідності або професійного ризику, а так само у зв'язку із затриманням особи, в діях якої є ознаки злочину, уповноважений працівник оперативного підрозділу, який заподіяв шкоду, не несе відповідальності.

Також нормами чинного законодавства передбачено, що особа, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, перебуває під захистом держави. У разі виникнення загрози життю, здоров'ю або майну особи, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, їй гарантується захист, що забезпечується у встановленому законом порядку [67].

Згідно із положеннями Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», до заходів забезпечення безпеки належать:

- особиста охорона, охорона житла і майна;
- видача спеціальних засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку;
- використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження;
- заміна документів і зміна зовнішності;
- зміна місця роботи або навчання;
- переселення в інше місце проживання;
- поміщення до дошкільної виховної установи або установи органів соціального захисту населення;
- забезпечення конфіденційності відомостей про особу;
- закритий судовий розгляд.

З урахуванням характеру і ступеня небезпеки для життя, здоров'я, житла та майна осіб, взятих під захист, можуть здійснюватися й інші заходи безпеки [60].

Відповідно до положень чинного КПК України прокурор, здійснюючи повноваження, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, які не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади та місцевого самоврядування, підприємства, установи й організації, службові та інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення прокурора [109].

Особливу увагу треба звернути на виняткові повноваження прокурора, до яких належить виключне право прийняття рішення про проведення контролю за вчиненням злочину. Зазначене, на думку дисертанта, є відображенням змісту ст. 36 КПК України, у частині того, що до процесуальних повноважень прокурора належить здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням та забезпечення нагляду за законністю його провадження.

Згідно з положеннями чинного КПК України прокурор – особа, яка обіймає посаду, передбачену статтею 17 Закону України «Про прокуратуру» та діє у межах своїх повноважень [109].

Аналізуючи процесуальний статус прокурора за чинним КПК України, необхідно пам'ятати, що його участь у кримінальному процесі визначається насамперед закріпленням ст. 121 Конституції України фундаментальним положенням щодо основних напрямів діяльності або функцій органів прокуратури України. Серед них, зокрема: підтримання державного обвинувачення в суді; нагляд за додержанням законів органами, уповноваженими проводити оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство; нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян [88].

Аналізуючи правове регулювання проведення контролю за вчиненням злочину, увагу варто звернути на встановлення спеціальних умов та обмежень його провадження. Отже, згідно зі змістом ч. 2 ст. 271 КПК України вказана негласна слідча (розшукова) дія не проводиться, якщо при цьому неможливо повністю запобігти:

- 1) посягання на життя або заподіяння особі (особам) тяжких тілесних ушкоджень;
- 2) поширенню речовин, небезпечних для життя багатьох людей;
- 3) втечі осіб, які вчинили тяжкі чи особливо тяжкі злочини;
- 4) екологічній або техногенній катастрофі [109].

Крім того, особливими умовами проведення контролю за вчиненням злочину відповідно до змісту положень ст. 271 КПК України є те, що під час його підготовки та проведення забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона б не вчинила, якби слідчий цьому не сприяв,

або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Здобуті в такий спосіб речі та документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні [109]. Водночас, як уже зазначалося, реалізація цієї правової норми ускладнюється відсутністю нормативного закріплення поняття «провокація».

У ст. 19 Конституції України визначено, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією та законами України. Відповідно до ст. 62 Основного Закону України обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях [88]. Таким чином, в разі виявлення у матеріалах проведення негласних слідчих (розшукових) дій, провокування (підбурювання) особи на вчинення злочину, який би вона за інших обставин не мала намір вчинити, вказані результати не можуть вважатися доказами і будуть розглядатися судом як такі, що отримані із порушенням основоположних прав і свобод людини та громадянина.

Отже, юридична межа, якої необхідно чітко дотримуватись між визнанням законним проведення контролю за вчиненням злочину та наявністю у діях осіб, що його проводили (залучались до проведення) провокації (підбурювання) злочину, досить тонка.

Проблема провокації злочину під час проведення певних заходів з боку правоохоронних органів є актуальною не лише в Україні, а й в інших державах. Про це свідчить широка правозастосовна практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Відповідно до українського законодавства рішення ЄСПЛ для українських судів є джерелом права й підлягають застосуванню для правовідносин, що виникають у судовій практиці [55]. Таким чином, для визначення межі між провокацією злочину і визнанням законними умовами проведення контролю за вчиненням злочину, необхідно звернутись до рішень ЄСПЛ.



Взагалі при визначенні того, чи мало місце порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у зв'язку з провокацією злочину ЄСПЛ оцінює ситуацію на предмет, по-перше, наявності ознак підбурювання особи до вчинення злочину співробітниками правоохоронних органів (матеріальний аспект) і, по-друге, дотримання позитивних зобов'язань держави розглянути належним чином заяву особи про схильність її до вчинення злочину співробітниками правоохоронних органів (процесуальний аспект).

Передусім необхідно звернути увагу на рішення ЄСПЛ у справі «Тейксейра де Кастро проти Португалії» (від 9 червня 1998 року), в якому зазначено таке. Використання негласних агентів має бути обмеженим і забезпеченим гарантіями навіть у справах, пов'язаних із боротьбою з торгівлею наркотиками. Суспільним інтересом не можна виправдати використання доказів, здобутих шляхом підбурювання до такої діяльності з боку працівників міліції. У цьому рішенні в п. 38 судом встановлено, що у цій справі необхідно визначити, чи вийшла діяльність працівників поліції за межі функцій негласних агентів. Суд також не виявив жодних доказів на підтримку аргументів уряду про те, що заявник мав намір вчинити злочин. За таких обставин можна зробити висновок, що двоє поліцейських не обмежилися пасивним розслідуванням злочинної діяльності Тейксейра де Кастро, а, навпаки, вдалися до спонукання вчинити злочин [25].

Також у контексті окресленої проблеми досить цікавим є рішення ЄСПЛ у справі «Раманаускас проти Литви» (від 5 лютого 2008 року). Так, у п. 49 цього рішення зазначено, що ЄСПЛ усвідомлює, які труднощі виникають у поліції при пошуку та збиранні доказів під час виявлення й розслідування злочинів. Правоохоронні органи при виконанні своїх завдань дедалі частіше змушені використовувати негласних агентів та інформаторів, вдаватися до негласних оперативно-розшукових заходів, зокрема для боротьби з організованою злочинністю й корупцією. Використання спеціальних слідчих методів, зокрема негласних заходів, саме по собі не може порушити право на справедливий

судовий розгляд справи. Однак, зважаючи на те, що при здійсненні цих заходів виникає ризик підбурювання з боку поліції, межі їх застосування мають бути чітко визначені – відповідно до п. 51. Найбільше значення має п. 55, в якому ЄСПЛ вказує: «Підбурювання з боку поліції має місце тоді, коли відповідні працівники правоохоронних органів або особи, які діють за їхніми вказівками, не обмежуються пасивним розслідуванням, а з метою встановлення обставин та ознак злочину, тобто отримання доказів і порушення кримінальної справи, впливають на суб'єкта, схилиючи його до вчинення злочину, який в іншому випадку не був би вчинений. Щодо визначення наявності провокації слід враховувати, чи перевищили правоохоронні органи межі у зв'язку з проведенням певного заходу, встановити причини, з яких було розпочато використання цього заходу, ступінь співучасті співробітників правоохоронних органів у вчиненні злочину та характер впливу, який чинився на заявника (п. 71) [25].

В ухвалі ЄСПЛ від 6 травня 2003 року щодо неприйнятності справи «Секейра проти Португалії» зазначено, що важливо також з'ясувати, коли саме розпочалося проведення негласного заходу: чи до того, як особа розпочала протиправну діяльність і чи, дійсно, була ймовірність вчинення злочину, чи правоохоронні органи вже приєдналися до вчинюваного злочину. ЄСПЛ також наголошує: обов'язок доказування, що при проведенні оперативно-розшукових заходів були відсутні провокація та підбурювання, покладається на відповідача, тобто на правоохоронні органи, за умови, що заяви відповідача не є цілком неправдоподібними [164].

Для відмежування провокації від допустимої поведінки правоохоронних органів ЄСПЛ виробив такі критерії, як:

- змістовний;
- процесуальний.

При цьому під змістовним критерієм розуміється наявність/відсутність суттєвих змістовних ознак, притаманних провокації правоохоронних органів, а

під процесуальним – наявність у суду можливості перевірити відомості про ймовірну провокацію під час судового засідання з дотриманням принципів змагальності та рівності сторін.

Розкриваючи змістовний критерій, ЄСПЛ зазначає таке. По-перше, держава повинна мати у своєму розпорядженні конкретні й об'єктивні свідчення, що підтверджують вчинення обвинуваченим конкретних кроків на вчинення діяння, за яке він у подальшому переслідується. При цьому відповідно до вимог ЄСПЛ будь-яка інформація, що стосується існуючого наміру вчинити злочин або вчинюваного злочину, має бути такою, що може бути перевіреною, та державне обвинувачення повинно мати змогу продемонструвати на будь-якій стадії, що в його розпорядженні наявні достатні підстави для проведення оперативного заходу [164].

По-друге, як зазначає ЄСПЛ стосовно змістовного критерію, будь-яка інформація, отримана внаслідок негласної діяльності, має відповідати вимозі стосовно того, що слідство має проводитись у цілому пасивно. Це виключає, зокрема, будь-які дії, що можуть бути розтлумачені, як вплив на обвинуваченого з метою вчинення ним злочину, як прояв ініціативи в контактах, повторна пропозиція, наполегливі нагадування [164].

Стосовно процесуального критерію ЄСПЛ визначив, що навіть зізнання у злочині, вчиненому внаслідок провокації, не може нівелювати ні факт провокації, ні її наслідки та не звільняє суд від обов'язку перевірити відомості про провокацію.

Таким чином, проаналізувавши рішення ЄСПЛ, можна дійти висновку, що провокація злочину, по суті, має місце, коли співробітники правоохоронних органів не обмежуються переважно пасивним встановленням обставин можливого вчинення особою злочину з метою збору відповідних доказів і, за наявності на те підстав, притягнення її до відповідальності, а активно впливаючи, підбурюють цю особу до вчинення злочину. Задля того, щоб визначити, чи обмежилися співробітники правоохоронних органів переважно

пасивним встановленням обставин можливого вчинення злочину, ЄСПЛ передбачив два критерії: наявність підстав для проведення відповідних заходів і роль співробітників правоохоронних органів у вчиненні злочину. Належними підставами здійснення зазначених заходів ЄСПЛ визнає конкретні й достатні фактичні дані, що вказують на можливе вчинення особою злочину. Роль співробітників правоохоронних органів у вчиненні злочину визначається моментом початку здійснення ними відповідного заходу. Момент початку здійснення відповідного негласного розшукового заходу дає змогу визначити, чи «приєдналися» вони до злочину, який особа вже почала здійснювати без будь-якої участі з їхнього боку [164]. Таким чином, матеріальний аспект провокації злочину наявний, коли відсутні підстави для проведення відповідних заходів чи коли співробітники правоохоронних органів не обмежуються «пасивним» розслідуванням і починають здійснювати певний вплив на особу.

Встановлюючи контроль за злочинними діями окремої особи (осіб), орган досудового розслідування має на меті розкриття усіх можливих спільників, місць зберігання об'єктів матеріального світу, що виступали предметом або знаряддям злочину, встановлення свідків, виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочину, і, як наслідок, їх усунення.

Якщо при проведенні контролю за вчиненням злочину виникає необхідність тимчасового обмеження конституційних прав особи, воно має здійснюватися в межах, які допускаються Конституцією України, на підставі рішення слідчого судді згідно з вимогами КПК України й інших законодавчих, підзаконних нормативно-правових актів.

Слід зазначити, що інститут прав і свобод людини та громадянина має тривалу й непросту історію розвитку. Із часів виникнення людства у суспільстві поступово усвідомлювалось їх значення й цінність, проте досить повільно відбувалось їхнє законодавче закріплення. З огляду на їх значущість і те, що вони являють собою основу для розвитку правової та демократичної держави основні права й свободи людини було закріплено на міжнародному рівні. З того

моменту минуло не так багато часу, незважаючи на те, що сама ідея про природні права людини виникла ще за часів Стародавньої Греції.

Міжнародне співробітництво у сфері дотримання прав і свобод людини почалось у рамках ООН під час Другої світової війни. Результат зазначеного процесу відображено в Уставі ООН, до змісту якого було включено низку положень, що відносяться до прав людини. Устав ООН став основою для багатьох міжнародних документів, зокрема, таких як: Загальна декларація прав і свобод людини (1948 рік), Європейська конвенція про права людини (1950 рік), Міжнародні пакти про економічні, соціальні і культурні права та про громадянські і політичні права (1966 рік та 1976 рік), Заключний акт Ради безпеки і співробітництва Європи (1975 рік), Підсумковий документ Віденської зустрічі 1986 року представників держав – учасниць Організації з безпеки і співробітництва у Європі (ОБСЄ), Паризька хартія для нової Європи (1990) тощо.

Із появою зазначених документів розпочалась нова віха в історії людства, адже на міжнародному рівні було визнано, що кожна людина має право на життя і здоров'я, власну гідність, яку заборонено принижувати, має право бути вільною і не повинна бути піддана катуванням тощо. Будь-яка держава, що приєдналася до вказаних міжнародних договорів, зобов'язана у межах власної території дотримуватись окреслених вище прав людей. Водночас міжнародне співтовариство має право контролювати дотримання прав людини державою.

Перелічені міжнародні договори ратифіковані Верховною Радою України, а отже, є частиною національного законодавства. У статтях Конституції України відображено всі положення міжнародних договорів. Відповідно до ст. 1. Конституції України наша держава є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою, на території якої людина, її життя, здоров'я, безпека і недоторканність визнаються найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою

діяльність [88]. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Ці положення містяться у ст. 3 Конституції України. Отже, права й свободи людини і громадянина є основоположною частиною чинної Конституції України та відповідно до ст. 21 Основного Закону нашої держави вони невідчужувані й непорушні. Враховуючи світові тенденції, що відображають провідні міжнародні стандарти у сфері забезпечення прав людини, Конституцією України задекларовано: право особи на свободу і недоторканність людини, таємницю її особистого життя, телефонних розмов, телеграфної й іншої кореспонденції. Так, у ст. 30 Конституції України закріплено право особи на недоторканність житла та зазначено, що проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку допускається не інакше, як за вмотивованим рішенням суду. Зазначене стало основою для розробки державно-правового механізму реалізації закріплених Конституцією прав і свобод людини та нормативно-правових й підзаконних актів, які встановлюють порядок тимчасового обмеження конституційного права особи на недоторканність житла чи іншого володіння [88].

У ст. 31 Конституції України закріплено проголошені міжнародними нормативними договорами гарантії таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції і вказано, що винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочину чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо [88]. Закріплені Конституцією положення відображено й у нормах КПК України, які встановлюють винятковий порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій, в ході яких відбувається зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; накладення арешту; огляд та виїмка телеграфно-поштової кореспонденції.

Крім того, невід'ємне право особи на невтручання в її особисте й сімейне життя закріплено Основним Законом України, а саме: недопущення збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [88].

Неможливо заперечувати, що зазначені положення є певним базисом для усіх сфер життєдіяльності суспільства. Проте особливого значення вони набувають у сфері діяльності правоохоронних органів. Це пов'язано передусім із тим, що процес розслідування злочинів складається з проведення низки оперативно-розшукових заходів, негласних слідчих (розшукових) дій, слідчих (розшукових) дій, порядок і умови проведення яких визначено законодавством. У разі ж недотримання положень нормативно-правових актів виникає ризик порушення прав і свобод особи, стосовно якої проводяться зазначені вище заходи. Задля здійснення ефективної протидії злочинності правоохоронним органам надано право тимчасово обмежувати окремі права й свободи людини у визначених законом виняткових випадках. Конституція України, гарантуючи права і свободи людини, одночасно вимагає від особи певної визначеної законом поведінки в усіх сферах життєдіяльності, встановлює відповідні вимоги. Зазначене є підтвердженням того, що у демократичному соціумі існування «абсолютних прав» не можливо. Заради суспільного добробуту і порядку на кожну людину покладаються певні обов'язки. Держава завжди виходить з правомірної, належної поведінки громадянина. Якщо визначені обов'язки не виконуються, держава в інтересах усього суспільства залишає за собою право обмежувати певні права такої особи. В Україні обмеження прав і свобод людини й громадянина може відбуватися лише у визначених законодавством випадках і відповідно до визначеної законодавством процедури. Загалом відповідні обмеження допускаються у двох випадках: при введенні воєнного чи надзвичайного стану або у боротьбі зі злочинністю.

Положення ст. 271 КПК України визначають, що тимчасове обмеження конституційних прав особи, необхідність якого може виникнути під час проведення контролю за вчиненням злочину, має здійснюватися у межах, які допускаються Конституцією України, на підставі рішення слідчого судді відповідно до встановлених КПК України вимог.

Згідно з положеннями чинного законодавства слідчий суддя – це суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому КПК України, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні [109]. Слідчим суддею, який здійснює розгляд клопотань щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, згідно з положеннями ст. 247 КПК України є слідчий суддя Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

До повноважень слідчого судді, що діє в суді першої інстанції, належить розгляд клопотань щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Основне призначення слідчого судді – здійснення судового захисту прав і законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, та забезпечення законності досудового розслідування кримінальних правопорушень [109]. Аналіз чинного законодавства свідчить також про те, що до повноважень слідчого судді належить забезпечення судового контролю за дотриманням прав і свобод людини у кримінальному провадженні.

Аналіз положень Глави 21 КПК України свідчить, що до системи НС(Р)Д, що здійснюються з дозволу слідчого судді, за клопотанням слідчого, узгодженого з прокурором, або прокурора належать:

- аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260);
- накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261);



- огляд і виїмка кореспонденції (у межах ухвали слідчого судді про накладення арешту на кореспонденцію) (ч. 3 ст. 261 та ч. 2 ст. 262);
  - зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263);
  - зняття інформації з електронних інформаційних систем (ч. 1 ст. 264);.
  - обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267);
  - установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268);
  - спостереження за особою, річчю або місцем (ч. 2 ст. 269);
  - моніторинг банківських рахунків (ст. 269-1);
  - аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270);
  - негласне отримання зразків для порівняльного дослідження (ст. 274)
- [109].

Таким чином, за необхідності під час проведення контролю за вчиненням злочину, можливе проведення НС(Р)Д, передбачених ст.ст. 260, 261, 262, 263, ч. 1 ст. 264, ст.ст. 267, 268, ч. 2 ст. 269, ст.ст. 269-1, 270, 274 КПК України на підставі рішення слідчого судді згідно з вимогами, встановленими чинним законодавством.

Відповідно до положень ст. 248 КПК України слідчий суддя зобов'язаний розглянути клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії протягом шести годин з моменту його отримання за участю особи, яка його подала. Клопотання щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій вноситься на розгляд слідчого судді слідчим або прокурором. Варто наголосити, що клопотання слідчого про проведення негласних слідчих (розшукових) дій потребує попереднього погодження з прокурором, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням [109].

Згідно з положеннями КПК України у зазначеному вище клопотанні обов'язково вказуються найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер відповідно ЄРДР, стислий виклад обставин злочину, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання, правова кваліфікація

злочину із зазначенням статті (частини статті) КК України, відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести негласну слідчу (розшукову) дію, обставини, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні злочину, вид негласної слідчої (розшукової) дії та обґрунтування строку її проведення, обґрунтування неможливості отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, в іншій спосіб, відомості залежно від виду негласної слідчої дії про ідентифікаційні ознаки, які дають змогу унікально ідентифікувати абонента спостереження, телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання тощо. Також у клопотанні наводиться обґрунтування можливості отримання під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії доказів, які самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які його вчинили. До клопотання слідчого, прокурора додається витяг з ЄРДР щодо кримінального провадження, у межах якого подається клопотання.

Крім того, положеннями КПК України встановлено, що слідчий суддя постановляє ухвалу про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, якщо прокурор, слідчий доведе наявність достатніх підстав вважати, що:

- вчинено злочин відповідної тяжкості;
- під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії можуть бути отримані докази, які самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які вчинили злочин [109].

Разом із тим постановлення слідчим суддею ухвали про відмову в наданні дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії не перешкоджає повторному зверненню з новим клопотанням про надання такого дозволу.

Окремо слід звернути увагу на положення КПК України, якими встановлюється, що порядок і тактика проведення контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупок, спеціального слідчого експерименту, імітування обстановки злочину визначається законодавством.

Спільний міжвідомчий наказ від 16 листопада 2012 року №114/1042/516/1199/936/1687/5/«Про затвердження Інструкції «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» встановлює лише загальні положення організації провадження НС(Р)Д, не розкриваючи особливості їх проведення.

Торкаючись питання правового регулювання проведення контролю за вчиненням злочину, потрібно звернутись до визначення можливих строків його проведення у нормах кримінального процесуального законодавства. Так, положення ст. 246 КПК України визначають, що негласні слідчі (розшукові) дії проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів [109].

Відповідно до ч. 1 ст. 28 КПК України під час кримінального провадження кожна процесуальна дія, процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні строки. Розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Розумні строки не можуть перевищувати передбачені КПК України строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень [109].

Розуміння строків відображено й у ч. 1 ст. 113 КПК України, положеннями якої визначено процесуальні строки, як встановлені законом або відповідно до нього прокурором, слідчим суддею або судом проміжки часу, у межах яких учасники кримінального провадження зобов'язані (мають право) приймати процесуальні рішення чи вчиняти процесуальні дії. Крім того, нормами КПК України встановлено, що будь-яка процесуальна дія або сукупність дій під час кримінального провадження мають бути виконані без невинуватеної затримки і в будь-якому разі не пізніше граничного строку, визначеного відповідним положенням КПК України [109].

Крім того, згідно зі змістом положень ст. 114 КПК України для забезпечення виконання сторонами кримінального провадження вимог розумного строку слідчий суддя, суд мають право встановлювати процесуальні строки у межах граничного строку, визначеного КПК України, з урахуванням обставин, встановлених під час відповідного кримінального провадження. Будь-які строки, що встановлюються прокурором, слідчим суддею або судом, не можуть перевищувати меж граничного строку, передбаченого КПК України, та мають бути такими, що дають достатньо часу для вчинення відповідних процесуальних дій або прийняття процесуальних рішень і не перешкоджають реалізації права на захист [109].

Враховуючи вимоги положень КПК України щодо проведення контролю за вчиненням злочину виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів, доцільно розглянути строки досудового розслідування, що визначається як стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Отже, нормами КПК України визначено, що досудове розслідування повинно бути закінчено:

- 1) протягом одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку;
- 2) протягом двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину.

При цьому загальний строк досудового розслідування не може перевищувати:

- 1) двох місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку;

2) шести місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості;

3) дванадцяти місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину [109].

Відмітимо, що у рішенні про проведення негласної слідчої (розшукової) дії зазначається строк її проведення. Строк проведення негласної слідчої (розшукової) дії може бути продовжений прокурором, якщо негласна слідча (розшукова) дія проводиться за його рішенням, - до вісімнадцяти місяців (ч. 5 ст. 246 КПК). При цьому, дійсно, є непоодинокі випадки порушень оперативними підрозділами, слідчими порядку та строків проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінально-процесуальному доказуванні, а також порядку та строків розгляду клопотань слідчого про проведення негласних слідчих (розшукових) дій прокурорами та слідчими суддями. Основними причинами таких порушень є: надзвичайно висока завантаженість слідчих, прокурорів та слідчих суддів, брак напрацьованої практики та визначених підходів щодо вирішення окремих складних питань правового та організаційного характеру [150].

Згідно зі змістом ст. 252 КПК України фіксація ходу і результатів негласних слідчих (розшукових) дій повинна відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження. Так, за результатами проведення контролю за вчиненням злочину складається протокол, до якого за необхідності долучаються додатки. Відомості про осіб, які проводили контроль за вчиненням злочину у будь-яких його формах або були залучені до їх проведення, у разі здійснення щодо них заходів безпеки можуть зазначатися із забезпеченням конфіденційності даних про таких осіб у порядку, визначеному законодавством. Такий протокол разом із відповідними додатками не пізніше ніж через двадцять чотири години з моменту припинення зазначеної НСРД передаються прокурору.

За необхідності проведення контролю за вчиненням злочину може фіксуватися за допомогою технічних та інших засобів.

Протокол за результатами проведення негласної слідчої (розшукової) дії складається суб'єктом, що безпосередньо її виконував, тобто слідчим, прокурором, співробітником оперативного підрозділу, що проводив негласну слідчу (розшукову) дію за дорученням слідчого відповідно до ч. 6 ст. 246 КПК України. В окремих випадках, якщо до проведення негласної слідчої (розшукової) дії залучалися співробітники (спеціалісти) оперативних підрозділів, вони також можуть бути залучені до участі у складанні протоколу за результатами проведення негласної слідчої (розшукової) дії з метою надання допомоги та сприяння в експлуатації спеціальних технічних засобів, розшифровки змісту зафіксованої інформації. Звернемо увагу і на те, що, як вірно звертається увага у літературі, п. 4.1. Інструкції не відповідає загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченим чинним КПК України як і практика фіксації перебігу і результатів негласних слідчих (розшукових) дій слідчим, який безпосередньо участі у її проведенні не брав. Така практика може мати негативні наслідки при визнанні протоколів про перебіг та результати проведеної негласної слідчої (розшукової) дії (або її етапів) доказами у суді та ускладнить у разі потреби залучення до кримінального процесу осіб, які брали участь у проведенні відповідної негласної слідчої (розшукової) дії, як свідки [150].

Протокол негласних слідчих (розшукових) дій повинен відповідати загальним вимогам, закріпленим процесуальним законом із урахуванням специфіки й особливостей їх провадження. Так, у ст.ст. 103–107 КПК України передбачено загальні правила фіксації кримінального провадження. Відповідно до змісту ст. 103 КПК України у кримінальному провадженні існує дві форми фіксування ходу та результатів негласних слідчих (розшукових) дій:

- складання протоколу;
- закріплення на матеріальних носіях інформації про хід та результати проведення негласних слідчих (розшукових) дій (кіно-, фото-, аудіо-, відеоматеріали, інші носії інформації, зокрема й електронні, тощо) [109].

Відповідно до ст. 99 КПК України документом є спеціально створений із метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, що можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. Згідно зі змістом ч. 2 ст. 99 КПК України протоколи, складені за результатами негласних слідчих (розшукових) дій, та додатки до них є документами, що підлягають використанню у кримінальному провадженні [109]. Матеріали документування результатів негласних слідчих (розшукових) дій закріплюють відомості про факти (події, явища, процеси), виявлені під час їх проведення, що мають значення для досудового розслідування. З урахуванням мети проведення негласних слідчих (розшукових) дій основне призначення документів, сформованих за їх результатами, полягає у фіксації та збереженні:

1) фактичних даних про злочинні дії окремих осіб і груп з метою своєчасного виявлення, розкриття та розслідування злочинів, а також для використання цих даних як доказів у кримінальному судочинстві;

2) інформації про місцеперебування осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, та суду [109].

З урахуванням вимог ст. 104 КПК України протокол негласної слідчої (розшукової) дії складається із вступної, описової та заключної частин, які мають містити відомості про вилучені речі й документи та спосіб їх ідентифікації, спосіб ознайомлення учасників зі змістом протоколу, зауваження і доповнення до письмового протоколу з боку учасників процесуальної дії [109].

Особливості протоколу, складеного за результатами проведення негласної слідчої (розшукової) дії, полягають у тому, що у ньому мають міститися: найменування документа (наприклад, «протокол проведення контролю за вчиненням злочину»); дата, час і місце його складання; посада, прізвище, ім'я, по батькові особи, що склала протокол; зміст заходу; місце і час проведення заходу; дані про осіб, що брали участь у проведенні заходу; осіб, що були

присутні при огляді й відтворенні носія (спеціаліст); відмітка про роз'яснення спеціалісту його прав, попередження про відповідальність; опис носія з зафіксованою інформацією, його індивідуальні ознаки; відомості, що стосуються досліджуваної події, отримані під час заходу; технічні засоби, використовувані для відтворення інформації; відмітки про опечатування носія; зауваження, що надходять від осіб, які беруть участь у складанні протоколу; підписи осіб, що беруть участь у складанні протоколу; визначення додатків тощо.

Перед підписанням протоколу учасникам процесуальної дії надається можливість ознайомитися із текстом протоколу.

Зауваження і доповнення зазначаються у протоколі перед підписами. Протокол підписують усі учасники, які брали участь у проведенні процесуальної дії. Якщо особа, яка брала участь у проведенні процесуальної дії, відмовилася підписати протокол, про це у ньому зазначається. Такій особі надається право дати письмові пояснення щодо причин відмови від підписання, які заносяться до протоколу.

Особою, яка проводила процесуальну дію, до протоколу долучаються додатки, зміст яких визначається ст. 105 КПК України. Додатками до протоколу можуть бути:

- спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів;
- письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії;
- стенограма, аудіо-, відеозапис процесуальної дії;
- фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу [109].

Додатки до протоколів повинні бути належним чином виготовлені, упаковані з метою надійного збереження, а також засвідчені підписами слідчого, прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у виготовленні таких додатків.



Прокурор вживає заходів до збереження отриманих у ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій речей і документів, які планує використовувати у кримінальному провадженні.

Додатки до протоколу формуються особами, які проводять відповідну негласну слідчу (розшукову) дію, під час її проведення або безпосередньо після її закінчення.

Відповідно до ст. 98 КПК України у випадках, коли документи негласних слідчих (розшукових) дій виявилися знаряддям вчинення злочинів, предметом злочинних посягань або їх продуктом, зберегли на собі сліди злочину та придатні для з'ясування обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, вони можуть розглядатися в кримінальному судочинстві як речові докази.

Як слушно зазначає М.А. Погорецький щодо фіксації контролю за вчиненням злочину, контроль за вчиненням злочину (ст. 271) може проводитися в чотирьох формах, якими є контрольована поставка, контрольована та оперативна закупка, імітування обстановки злочину, спеціальний слідчий експеримент. Інструкція містить норми, які розкривають сутність дій з контролю щодо вчинення злочину, проте не вказує, які саме додатки можуть формуватися за результатами проведення кожної з них, що у правозастосовній діяльності створює певні складнощі [150, с. 273].

Торкаючись питання фіксації та розгляду результатів проведення контролю за вчиненням злочину, доцільно звернути увагу на використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності. Так, відповідно до ч. 2 ст. 99 КПК України матеріали оперативно-розшукової діяльності, на яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності їх форми ст. 99 КПК України, є документами та можуть використовуватися у кримінальному провадженні як докази [109].

Згідно із встановленими чинним КПК України вимогами, документ – це спеціально створений із метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження [109]. До документів, за умови наявності в них відомостей, передбачених ч. 1 ст. 99 КПК України, можуть належати:

- 1) матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису й інші носії інформації (зокрема й електронні);
- 2) матеріали, отримані в результаті здійснення під час кримінального провадження заходів, передбачених чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України;
- 3) складені в порядку, передбаченому цим Кодексом, протоколи процесуальних дій і додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії;
- 4) висновки ревізій та акти перевірок [109].

Нормами КПК України встановлено, що прокурор вживає заходи щодо збереження отриманих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій речей і документів, які планує використовувати у кримінальному провадженні. Зберігання зазначених предметів забезпечується прокурором із дотриманням вимог ст. 100 КПК України.

Отже, на підставі аналізу змісту чинного законодавства, можна констатувати, що в ст. 271 Глави 21 КПК України закріплено загальні положення, що визначають форми проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які в сукупності являють собою контроль за вчиненням злочину. Порядок проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії визначається законодавством України та міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

Контроль за вчиненням злочину може бути проведений лише під час досудового розслідування, яке розпочинається з моменту внесення відповідних відомостей до ЄРДР. Разом із тим потребує уточнення положення ч. 1 ст. 271 КПК України у частині можливості проведення контролю за вчиненням злочину у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин. Зазначене суперечить загальним положенням ст. 246 КПК України щодо можливості проведення контролю за вчиненням злочину виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів. Отже, закон забороняє провадження цієї негласної слідчої (розшукової) дії на підставі наявної інформації щодо готування або вчинення злочинів невеликої та середньої тяжкості.

Відповідно до ч. 6 ст. 246 КПК України проводити негласні слідчі (розшукові) дії має право слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися також інші особи.

Однак рішення про проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням злочину, має право прийняти виключно прокурор.

Контроль за вчиненням злочину є законним за таких умов:

- 1) здійснення його у межах кримінального провадження щодо тяжкого або особливо тяжкого злочину;
- 2) провадження уповноваженою законом особою;
- 3) прийняте рішення про її проведення прокурором.

Крім перерахованих вище, умовами контролю за вчиненням злочину, згідно зі змістом ч. 2 ст. 271 КПК України є те, що вказана негласна слідча (розшукова)

дія не проводиться, якщо внаслідок її проведення неможливо повністю запобігти:

- 1) посяганню на життя або заподіяння особі (особам) тяжких тілесних ушкоджень;
- 2) поширенню речовин, небезпечних для життя багатьох людей;
- 3) втечі осіб, які вчинили тяжкі чи особливо тяжкі злочини;
- 4) екологічній або техногенній катастрофі.

Особливою умовою проведення контролю за вчиненням злочину є те, що під час його підготовки та проведення забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, як би слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Здобуті в такий спосіб речі і документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні.

Поряд із зазначеним, аналіз правових основ проведення контролю за вчиненням злочину свідчить про їх недосконалість та наявність певних проблем, які можуть значним чином впливати на ефективність провадження цієї НС(Р)Д.

До окреслених вище проблемних питань, на нашу думку, можна віднести:

- відсутність чіткого правового закріплення визначення негласної слідчої (розшукової) дії та контролю за вчиненням злочину, що ускладнює загальне розуміння даної НС(Р)Д, та визначення її місця і ролі у загальнодержавній системі протидії злочинності;
- неузгодженість підстав проведення контролю за вчиненням злочину з положеннями ст. 246 КПК України;
- відсутність законодавчого закріплення поняття «провокація злочину», що може безпосередньо впливати на визнання законними результати проведення контролю за вчиненням злочину;

– відсутність закріпленого на законодавчому рівні порядку і тактики проведення контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупок, спеціального слідчого експерименту, імітування обстановки.

## ***Висновки до розділу 2***

Реалізація окремих норм КПК України й на сьогодні викликає неоднозначне ставлення до них науковців, провідних юристів, представників правоохоронних органів, держаних діячів. Разом із тим системний аналіз правових основ провадження контролю за вчиненням злочину свідчить про те, що активізація зусиль, спрямованих на вивчення проблем правового регулювання провадження контролю за вчиненням злочину, не призвела до комплексного вироблення напрямів його удосконалення.

Крім того, ґрунтовний аналіз теми дослідження, розкриття її змісту та механізму реалізації неможливі без наукового опрацювання питань її методологічних основ. Отже, для глибокого і всебічного дослідження предмета пізнання, з'ясування його сутності, якісних характеристик, динаміки розвитку в усій різноманітності об'єктивної реальності, її закономірних і випадкових проявів, актуальним постає питання наукового опрацювання методологічних основ дослідження. Як вважає автор дисертації, у цьому випадку доцільно застосувати комплексне поєднання методів наукового пізнання. Використання системи вказаних вище методів дає змогу об'єктивно проаналізувати досліджувану проблему, сформулювати всебічне уявлення про правові й організаційні основи контролю за вчиненням злочину, окреслити проблеми та шляхи їх вирішення. Дослідження повинно ґрунтуватися на фактах реальної дійсності і за можливості підтверджуватися практикою.

Активізація зусиль, спрямованих на вивчення проблем правового регулювання проведення контролю за вчиненням злочин, не призвела до комплексного дослідження теоретичних основ удосконалення механізмів його функціонування. Системний джерелознавчий аналіз наукових праць і дисертацій з досліджуваної теми свідчить, що проблема правових основ провадження контролю за вчиненням злочину досліджувалася частково,

фрагментарно – як одна із загальних проблем правових та організаційних основ негласних слідчих (розшукових) дій.

Незважаючи на те, що практично всі науковці, які торкалися розгляду правових основ провадження контролю за вчиненням злочину, доходили висновку, що його правові основи потребують ґрунтовного перегляду та удосконалення, зазначена проблема так і залишилась поза межами її розв'язання. Деякі наукові дослідження вказують на необхідність розробки окремого відомчого нормативно-правового акта, який безпосередньо регламентував би проведення контролю за вчиненням злочину. Проте в жодній науковій праці з означеної проблеми не представлено ґрунтовного теоретико-методологічного дослідження питань правового регулювання провадження контролю за вчиненням злочину, результатів у вигляді пропозицій для внесення змін до чинного законодавства та розробки проектів нормативно-правових актів, які регулювали б зазначений напрям діяльності, що на сьогодні є надзвичайно актуальним.

Застосування наукових методів пізнання та вироблення загальної методики проведення цього дисертаційного дослідження дало змогу здійснити аналіз положень чинного законодавства, що регулюють провадження контролю за вчиненням злочину, та виявити основні проблеми, які можуть значним чином впливати на ефективність провадження вказаної НС(Р)Д.

Зокрема, до окреслених вище проблемних питань можна віднести:

- невідповідність підстав провадження контролю за вчиненням злочину загальним положенням ст. 246 КПК України;
- відсутність правового чіткого закріплення визначення негласної слідчої (розшукової) дії та контролю за вчиненням злочину, що ускладнює загальне розуміння зазначеної НС(Р)Д та визначення її місця і ролі у загальнодержавній системі протидії злочинності;

– відсутність законодавчого закріплення поняття «провокація злочину», що може безпосередньо впливати на визнання законними результати проведення контролю за вчиненням злочину;

– відсутність закріплених на законодавчому рівні порядку і тактики проведення контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупок, спеціального слідчого експерименту, імітування обстановки.



### **РОЗДІЛ 3.**

## **ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ПРОВАДЖЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЙОГО ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ОСНОВ**

### ***3.1 Організаційні основи проведення контролю за вчиненням злочину.***

Масштаби та тенденція до зростання сучасної злочинності, особливо організованого, транснаціонального характеру, становлять серйозну загрозу для суспільства як на національному, так і міжнародному рівнях. Зазначене вище вимагає відпрацювання ефективної загальнодержавної системи протидії злочинності. Саме з метою виявлення, попередження та припинення діяльності транснаціональної організованої злочинності міжнародними організаціями, національними правоохоронними органами вживається система заходів політико-правового, адміністративного характеру, до яких, серед інших, віднесено контроль за вчиненням злочину.

Варто зазначити, що у ході здійснення правоохоронної діяльності достатньо часто виникають ситуації, за яких попередження та розкриття злочину можливе лише у разі, якщо підрозділи, які ведуть оперативно-розшукову діяльність чи здійснюють досудове розслідування злочину, або особи, які на добровільних засадах залучені уповноваженими державними органами до конфіденційного співробітництва, беруть безпосередню участь у діях, спрямованих на його підготовку та вчинення, контролюючи таким чином перебіг подій.

З огляду на аналіз практики діяльності оперативних і слідчих підрозділів, установлення контролю за вчиненням злочину можливе лише тоді, коли вчинення протиправного діяння має підвищену суспільну небезпеку, а у осіб, які мають намір його вчинити, сформувався стійкий намір у досягненні злочинної мети, який неможливо нейтралізувати шляхом проведення заходів

профілактичного чи попереджувального впливу. Як приклад можна навести таке. Контролем над вчиненням злочину потрібно вважати досить поширену оперативно-слідчу практику документування фактів хабарництва або отримання уповноваженою посадовою чи службовою особою неправомірної вигоди в будь-який інший спосіб.

Із метою запобігання вчиненню окремих злочинів оперативними підрозділами й органами досудового розслідування можуть проводитись дії, спрямовані на створення умов, за яких виявляються справжні наміри особи щодо вчинення злочину (спеціальний слідчий експеримент) чи відбувається імітування обстановки його вчинення, що згідно з положеннями чинного законодавства також є контролем за вчиненням злочину.

Здійснюючи контроль за вчиненням злочину, уповноважені суб'єкти мають на меті передусім встановлення контролю за діями осіб, що готують вчинення або вчиняють протиправні дії, з метою недопущення настання суспільно небезпечних наслідків, які обов'язково наступили б унаслідок їх вчинення, якби відповідний контроль не було би встановлено.

Для розуміння сутності та змісту зазначеної НСРД дисертантом було здійснено аналіз її правових основ та виявлено проблеми, які можуть впливати на ефективність проведення такої дії. При цьому варто вказати, що ґрунтовний аналіз сутності контролю за вчиненням злочину неможливо провести винятково на підставі розгляду правових основ, без урахування особливостей його організації.

Таким чином, пропонується перейти до аналізу загальних підходів до організації проведення контролю за вчиненням злочину.

Перш ніж розпочати розгляд організації контролю за вчиненням злочину, необхідно звернутися до розуміння терміна «організація», під яким у загальному обігу розуміється: структура; комплекс заходів, зміст яких полягає в координації дій окремих елементів системи [45].

Контроль за вчиненням злочину – це комплекс взаємопов'язаних правових,

організаційно-тактичних дій, які здійснюються виключно за рішенням прокурора у визначених чинним законодавством формах і полягають у перевірці уповноваженими суб'єктами відповідності наявності та достовірності підстав вважати, що вчиняється або вчинено тяжкий чи особливо тяжкий злочин, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України.

Таким чином, можна припустити, що під організацією проведення контролю за вчиненням злочину розуміється координація здійснення комплексу взаємопов'язаних, підпорядкованих єдиному задуму правових, організаційно-тактичних дій, що проводяться за наявності законних підстав виключно за рішенням прокурора у визначених чинним законодавством формах.

Водночас слід зазначити, що особливістю організації тактичної складової будь-якої негласної слідчої (розшукової) дії, й контроль за вчиненням злочину, звісно, не становить винятку, полягає у відсутності директивного, суворо обов'язкового характеру. У даному випадку, навпаки, передбачається певна свобода вибору варіанта поведінки слідчого і оперативного співробітника відповідно до конкретної ситуації.

Далі варто перейти до розгляду загальних засад організації контролю за вчиненням злочину. Враховуючи те, що контроль за вчиненням злочину є негласною слідчою (розшуковою) дією, зазначена НСРД у будь-якій формі може здійснюватись у межах розпочатого кримінального провадження. При цьому слід враховувати, що відомості про факт і методи проведення контролю за вчиненням злочину не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених положеннями КПК України.

На підставі аналізу правових основ та практики проведення контролю за вчиненням злочину слід зазначити, що суб'єктами його проведення можуть бути: слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи органів внутрішніх справ, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного

бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України, які проводять негласні слідчі (розшукові) дії за письмовим дорученням слідчого, прокурора, який здійснює нагляд за додержанням законів слідчими під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва.

Крім того, як уже зазначалось, до суб'єктного складу проведення контролю за вчиненням злочину можна віднести й осіб, які на добровільних засадах залучаються до конфіденційного співробітництва з уповноваженими оперативними підрозділами та до проведення контролю за вчиненням злочину згідно з вимогами чинного законодавства.

Необхідними умовами проведення контролю за вчиненням злочину є:

- відсутність ризиків посягання на життя або заподіяння особі (особам) тяжких тілесних ушкоджень; поширення речовин, небезпечних для життя багатьох людей; втеча осіб, які вчинили тяжкі чи особливо тяжкі злочини; екологічна або техногенна катастрофа;

- відсутність заборон та обмежень у законодавстві, наявність домовленості з відповідними органами іноземних держав, через територію яких за необхідності може здійснюватися переміщення товару або міжнародних договорів;

- забезпечення належного контролю за товаром та недопущення його втрати у разі проведення контролю за вчиненням злочину щодо незаконного переміщення через територію України транзитом, ввезення до України або вивезення за межі України речей, вилучених з вільного обігу, або інших речей чи документів.

У ході проведення контролю за вчиненням злочину забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину, який би вона за інших обставин не вчинила, або з цією ж метою впливати на її поведінку шляхом застосування насильства, погроз, шантажу тощо [109].

При проведенні контролю за вчиненням злочину необхідно забезпечувати нерозголошення інформації щодо фактів, форм і методів його проведення, за винятком випадків, передбачених чинним законодавством. Крім того, необхідно враховувати, що особи, стосовно яких проводиться контроль за вчиненням злочину, можуть виявити чи запідозрити факт проведення НСРД. Таким чином, у разі виявлення особами, які причетні до протиправних діянь, відповідальність за які передбачена КК України, встановили чи запідозрили своє виявлення, контроль за вчиненням злочину у будь-якій формі його проведення обов'язково припиняється. Водночас, як свідчить аналіз практики проведення контролю за вчиненням злочину, у випадку, окресленому вище, вживаються заходи щодо фіксації фактичних даних про злочинну діяльність причетних осіб та за необхідності їх затримання.

Порівняльний аналіз положень КПК України та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» свідчить про те, що окремі форми контролю за вчиненням злочину, а саме: оперативна та контрольована закупки, контрольована поставка, до початку кримінального провадження можуть проводитись як оперативно-розшукові заходи. Згідно з положеннями ст. 271 КПК України спеціальний слідчий експеримент та імітування обстановки злочину проводяться винятково як форми контролю за вчиненням злочину лише у межах кримінального провадження. Таким чином, на думку дисертанта, подвійна правова природа правового регулювання контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупок обумовлюється існуванням усталеної практики їх проведення як оперативно-розшукових заходів.

Ефективність проведення контролю за вчиненням злочину залежить від чіткого розуміння його завдань, на вирішення яких спрямовують наявні сили та засоби уповноважені суб'єкти. Враховуючи те, що контроль за вчиненням злочину здійснюється у межах кримінального провадження, доцільно звернути увагу на визначені нормами КПК України завдання. Так, завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від

кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного й неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожен, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [109].

Контроль за вчиненням злочину є негласною слідчою (розшуковою) дією. Отже, при виробленні його загальних завдань варто звернути увагу на визначення завдань НСРД. Враховуючи те, що згідно з положеннями чинного КПК України негласні слідчі (розшукові) дії є різновидом слідчих розшукових дій, НСРД притаманні загальні завдання останніх. Відповідно до змісту ст. 223 КПК України слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні [109]. Враховуючи зазначене, можна визначити, що завданнями НСРД є отримання (збирання) доказів або перевірка вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Отже, слід констатувати таке. Загальними завданнями, які можна віднести до категорії «стратегічних», є отримання (збирання) доказів або перевірка вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні з метою забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду.

Практика проведення контролю за вчиненням злочину свідчить про те, що його окремі форми проведення мають також власні специфічні завдання та мету, визначену положеннями чинного законодавства. При цьому загальні завдання контролю за вчиненням злочину, на думку дисертанта, мають містити систематизовані узагальнені ознаки завдань його форм: контрольованої та оперативної закупок; контрольованої поставки; спеціального слідчого

експерименту й імітування обстановки злочину. Так, аналіз положень інструкції, у якій визначено порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, свідчить, що метою проведення контрольованої поставки є виявлення ознак злочину та фіксації фактичних даних про протиправні діяння осіб, відповідальність за які передбачено КК України [115]. Положення ст. 4 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» метою контрольованої поставки визначають виявлення джерел і каналів незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, осіб, які беруть участь в цьому [48]. Метою контрольованої поставки відповідно до ст. 101 МК України визначено припинення міжнародного незаконного обігу наркотичних речовин і виявлення осіб, які беруть участь у такому обігу [111].

Отже, метою контрольованої поставки доцільно вважати виявлення та встановлення каналів і джерел незаконного обігу товарів, предметів, речовин, заборонених або обмежених в обігу у населення, нейтралізація загроз державній, екологічній, економічній, воєнній безпеці держави.

Мета контрольованої та оперативної закупок полягає у викритті та документуванні факту вчинення злочину й особи, яка його вчинила [115].

На думку О.М. Бандурки, оперативна закупка є негласним оперативно-розшуковим заходом, який може проводитись для: виявлення фактів злочинної діяльності та перевірки оперативної інформації, отриманої оперативним працівником з іншого приводу, в зв'язку з розслідуванням кримінальної справи [9, с. 110]. З.Р. Сулейманова мету оперативної закупки вбачає у: виявленні, попередженні, припиненні й документуванні злочинних дій, затриманні на місці злочину осіб, причетних до вчинення наркозлочинів, а також встановленні інших обставин [174]. Дослідження матеріалів оперативно-розшукової діяльності, слідчої практики дає змогу зробити висновок про те, що застосування контрольованої, оперативної закупок переслідує мету отримання

прямих доказів факту незаконного ініціативного збуту конкретною особою товарів, предметів, речовин, у тому числі заборонених/обмежених у вільному обігу населення, покупцю.

Враховуючи новаторський аспект проведення імітування обстановки злочину та спеціального слідчого експерименту, визначення їх мети досліджувалось у наукових доробках фрагментарно, тому варто звернутися до розуміння останніх у положеннях чинного законодавства. Так, відповідно до змісту інструкції, у якій визначено організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій і використання їх результатів у кримінальному провадженні, мета спеціального слідчого експерименту полягає у перевірці дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняття нею рішень щодо вчинення злочину [109]. Імітування обстановки злочину проводиться з метою його запобігання та викриття відомої чи невідомої особи (осіб), яка планувала чи замовляла його вчинення [115].

Отже, враховуючи наведене, можна виокремити такі завдання контролю за вчиненням злочину, як:

- отримання (збирання) доказів або перевірка вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні з метою забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду;
- документування фактів протиправної діяльності та виявлення усіх осіб, причетних до реалізації злочинних намірів;
- виявлення причин та умов вчинення злочинів;
- виявлення наявності /відсутності злочинних намірів у особи (осіб);
- запобігання вчиненню злочину та викриття відомої чи невідомої особи (осіб), яка планувала чи замовляла його вчинення.

Проведення контролю за вчиненням злочину здійснюється на підставі рішення уповноваженого прокурора, прийнятого шляхом винесення відповідної постанови. Зазначена постанова складається у двох примірниках, один із яких



долучається до матеріалів кримінального провадження, а другий залишається на зберіганні у прокурора.

Як уже зазначалось, постанова прокурора є процесуальним документом, в якому викладається мотивоване рішення або розпорядження, прийняте у ході здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення. Як правило, постанова щодо проведення НСРД, зокрема й контролю за вчиненням злочину, складається із:

1) вступної частини, яка містить відомості про місце і час прийняття постанови, прізвище, ім'я, по батькові, посаду особи, яка винесла постанову;

2) мотивувальної частини, яка містить відомості, що обґрунтовують прийняте за постановою рішення із посиланням на норми законодавства України;

3) резолютивної частини, яка відображає відомості щодо суті та змісту прийнятого процесуального рішення, місця та часу (строків) його виконання і вказує на виконавців постанови [90, с. 188].

Згідно зі змістом ст. 251 КПК України постанова слідчого, прокурора про проведення негласної слідчої (розшукової) дії повинна містити:

– найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер, за яким відомості щодо нього внесено до ЄРДР;

– правову кваліфікацію злочину із зазначенням статті (частини статті) КК України, де під правовою кваліфікацією злочину слід розуміти встановлення (повної) відповідності його ознак ознакам норми КК України, яка передбачає відповідальність саме за вчинення цього злочину;

– відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких проводитиметься негласна слідча (розшукова) дія. Відомостями про особу, місце або річ є відомості, що вказують на окремі ознаки чи їх сукупність, за допомогою яких можливо ідентифікувати особу, місце або річ [117, с. 119].

Водночас складання постанови на проведення окремих форм контролю за вчиненням злочину має свої особливості. Так, окрім зазначених відомостей, у

постанові щодо проведення контрольованої поставки додатково необхідно зазначати:

- підстави для проведення контрольованої поставки, її вид (без заміни товару, з частковою або з повною заміною товару);
- наявні дані про фізичних чи юридичних осіб, причетних до незаконного переміщення товару;
- назву, кількість, загальну вагу (відповідно до висновку експерта або акта дослідження вилученого товару);
- маршрут прямування;
- правоохоронні й інші органи, у тому числі іноземних держав, задіяні у проведенні заходу;
- відомості про особу, яка бере участь у проведенні контрольованої поставки (при проведенні заходу із особою);
- підрозділ, якому доручається проведення контрольованої поставки.

Також, як свідчить аналіз практики проведення оперативної закупки, постанова про її проведення, окрім встановлених вимог, повинна містити:

- відомості про особу, стосовно якої або у зв'язку із протиправною діяльністю якої буде проводитись зазначена НСРД;
- загальну назву, кількість чи інші характеристики «товару», який підлягає закупці;
- розмір коштів, цінності, послуги, імітаційні засоби тощо, які будуть використані під час закупки;
- дані особи, яка буде виступати у ролі «покупця».

Зазначена постанова складається у двох примірниках, один із яких долучається до матеріалів кримінального провадження, а другий – залишається на зберіганні у прокурора.

Тактична складність організації та проведення контролю за вчиненням злочину, можливість розкриття задуму й дій, що будуть здійснюватись, вимагають ретельного планування. У даному випадку можна стверджувати, що

планування контролю за вчиненням злочину – це своєрідна модель здійснення певних адміністративно-правових та організаційно-тактичних дій у надзвичайно мінливій обстановці (ситуації), коли виникає гостра потреба у зміні оперативно-тактичної ситуації на бажану, забезпеченні гарантованості проведення НСРД, конспірації, забезпеченні безпеки учасників на усіх етапах його проведення.

Також слід наголосити на тому, що безпосереднє проведення контролю за вчиненням злочину у будь-якій його формі потребує широкої взаємодії між оперативними та слідчими підрозділами, що залучаються до його здійснення. Надаючи доручення оперативному підрозділу на проведення будь-якої негласної слідчої (розшукової) дії, що є організаційно-правовою формою контролю за вчиненням злочину, слідчий зобов'язаний повідомити уповноваженому оперативному підрозділу (співробітнику), що буде безпосередньо виконувати надане доручення, найбільш повну інформацію щодо особи, яка здійснює підготовку або вчинення тяжкого, особливо тяжкого злочину, обставин досудового розслідування, змісту слідчих версій, що висувалися в його ході та результатів їх перевірки, проведених слідчих дій і їх результатів. Вказані відомості є необхідними для планування негласної (слідчої) розшукової дії, вибору засобів і методів її проведення та, зокрема, пошуку й підбору осіб, які на засадах добровільності та конфіденційності сприятимуть її здійсненню, підбиранню несправжніх (імітаційних) та ідентифікованих (помічених) засобів тощо. Оперативний підрозділ як безпосередній виконавець доручення слідчого на проведення контролю за вчиненням злочину з метою отримання необхідних результатів щодо причетності /непричетності особи до вчинення злочину повинен погоджувати зміст проведення запланованої НСРД, доповідати про її хід та результати кожного із проведених етапів. У випадку, коли під час контролю за вчиненням злочину виникає необхідність проведення іншої негласної слідчої (розшукової) дії, спрямованої на фіксацію її ходу та результатів, оперативний підрозділ повідомляє про це слідчого, який приймає

рішення щодо її здійснення, та отримує на це дозвіл у порядку, встановленому кримінальним процесуальним законодавством.

Безпосередньо перед проведенням контролю за вчиненням злочину, як правило, слідчим та уповноваженим оперативним співробітником, якому доручено його проведення, складається план.

На основі аналізу матеріалів проведення окремих форм контролю за вчиненням злочину, можна виробити структурний зміст типового плану, у якому зазвичай передбачається таке:

- мета проведення НСРД;
- завдання НСРД, на вирішення яких спрямоване проведення заходу;
- конкретні виконавці;
- організація взаємодії між суб'єктами проведення контролю за вчиненням злочину;
- місце і час проведення;
- заздалегідь підготовлені, несправжні (імітаційні) засоби (документи, які зашифровують відомчу приналежність особи, транспортних засобів, що будуть використовуватись, товари, предмети, речовини, що частково або повністю замінюють предмет (у разі проведення контрольованої поставки чи оперативної закупки) тощо;
- заходи із забезпечення безпеки учасників провадження заходу;
- порядок взаємодії між учасниками заходу;
- матеріально-технічне забезпечення.

Розглядаючи типовий план проведення контролю за вчиненням злочину, слід звернути увагу на те, що у ході його складання необхідно враховувати специфіку проведення цієї НСРД та особливості конкретних умов і обстановки, що суттєво вплине на зміст.

Крім того, розробляючи план проведення контролю за вчиненням злочину, необхідно враховувати ймовірну необхідність одночасного проведення й інших НСРД (зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж,

спостереження за особою, річчю, місцем, виконання спеціального завдання з метою розкриття злочинної діяльності, аудіо-, відеоконтроль особи й місця тощо) та стратегічні завдання конкретної лінії протидії окремим видам злочинної діяльності.

Як правило, контроль за вчиненням злочину проводиться у сукупності з іншими НСРД, у тому числі пов'язаними з тимчасовим обмеженням конституційних прав людини. У такому разі зазначені НСРД проводяться на підставі рішення слідчого судді відповідно до встановлених КПК України вимог. Крім того, окремі матеріали практики проведення контролю за вчиненням злочину свідчать про використання під час його провадження заздалегідь ідентифікованих (помічених) або несправжніх (імітаційних) засобів. При цьому їх виготовлення чи утворення оформлюється відповідним протоколом.

Аналіз теоретико-практичних матеріалів щодо провадження окремих форм контролю за вчиненням злочину свідчить, що під час їх проведення можуть залучатись особи, які на засадах добровільності та конфіденційності виконують окремі завдання, спрямовані на виявлення, попередження й розкриття злочинної діяльності.

Варто вказати, що науково-практичному аналізу проблем використання відносин конфіденційного співробітництва у діяльності уповноважених державних органів із розкриття та розслідування злочинів присвячена низка наукових праць вітчизняних і зарубіжних авторів, серед яких О.М. Бандурка, Б.І. Бараненко М.А. Погорецький, Е.О. Дідоренко, В.В. Іванов, Б.В. Індиченко, Л.Н. Маймескулов, В.В. Матвійчук, С.І. Мінченко, Д.Й. Никифорчук, С.А.Панасюк, В.Є. Тарасенко, Р.В. Тарасенко, А.В. Савченко, В.Ф. Усенко, О.Н. Ярмиш та інші. Враховуючи те, що переважна більшість із наведених праць мають закритий характер, в теорії оперативно-розшукової діяльності та кримінального процесу не спостерігається однозначних підходів до визначення змісту поняття «конфіденційне співробітництво», основних його видів. Зокрема,

для позначення відносин конфіденційного співробітництва, що використовуються уповноваженими законом суб'єктами з метою протидії злочинності, у спеціальних літературних та наукових джерелах використовуються різні терміни, зокрема, «негласне співробітництво», «сприяння веденню оперативно-розшукової діяльності» тощо. Як приклад запропонованих у науковій літературі термінологічних визначень категорії «негласні працівники (конфіденти)» можна навести таке. Ними є «... фізичні особи (посадові особи та громадяни), з якими оперативні підрозділи на платній чи безоплатній основі встановили відносини конфіденційного співробітництва, що припускає надання цими громадянами відповідним оперативним підрозділам сприяння на конфіденційній основі у вирішенні покладених на них функцій у сфері боротьби зі злочинністю». Зазначається також, що «... встановлення та підтримання відносин конфіденційного співробітництва ґрунтується на принципах законності, дотримання прав і свобод людини, взаємодії з органами управління та населенням, конспірації, добровільності залучення до виконання завдань ОРД, конфіденційності в довірчих відносинах, забезпечення безпеки, а також соціального й правового захисту осіб, що сприяють ОРД» [165, с. 134–135]. Окрім наведеного, існує досить багато визначень поняття конфіденційного співробітництва. Це, з нашої точки зору, вказує на необхідність нормативного закріплення вказаної правової категорії, що сприятиме удосконаленню нормативно-правового регулювання участі зазначених осіб у здійсненні заходів щодо забезпечення державної безпеки та протидії злочинності.

Враховуючи зміст положень КПК України, особи, які підтримують конфіденційні відносини із оперативними підрозділами та органами досудового розслідування, можуть надавати допомогу і сприяння, забезпечувати умови проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій, а також брати особисту участь у їх здійсненні. Слід зазначити, що згідно з чинним КПК України на органи досудового розслідування не покладено обов'язку

встановлювати з окремими особами відносини конфіденційного співробітництва та взагалі мати на зв'язку негласний апарат, хоча й не заборонено вчинення таких дій. Правові засади використання відносин конфіденційного співробітництва компетентними державними органами, які виконують функції протидії злочинності, визначено у спеціально прийнятих ними нормативних актах.

За результатами конфіденційного співробітництва досить часто отримується інформація, що має безпосереднє значення для встановлення обставин підготовлюваного чи вчиненого злочину. Усталена практика діяльності оперативних підрозділів завжди була спрямована на мінімізацію безпосереднього використання у кримінальному судочинстві інформації, отриманої за результатами конфіденційного співробітництва. Проте у сучасній слідчо-судовій практиці простежується тенденція до зростання загальної кількості випадків безпосередньої участі у кримінальному провадженні осіб, які надавали конфіденційну допомогу оперативним підрозділам та органам досудового розслідування, у процесуальному статусі свідків, зокрема й під час кримінального судочинства.

Підсумовуючи викладене, можна дійти висновку, що сучасний стан нормативно-правового регулювання використання у правоохоронній діяльності державних органів відносин конфіденційного співробітництва перебуває на етапі динамічного розвитку. Вказане зумовлюється введенням у дію КПК України, у якому відносини конфіденційного співробітництва розглядаються як легальні засоби, що сприяють у розкритті та розслідуванні злочинів.

Із метою забезпечення конфіденційності особи, яка залучається до проведення контролю за вчиненням злочину, використовуються документи, які зашифровують її чи відомчу приналежність уповноважених виконавців (співробітників оперативних підрозділів), транспортних засобів, які ними використовуються тощо. Зазначене здійснюється відповідно до вимог ст. 15 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у

кримінальному судочинстві» шляхом винесення постанови про зміну анкетних даних особи, залученої до проведення відповідних форм контролю за вчиненням злочину. Перед залученням особи до проведення НС(Р)Д їй роз'яснюється, що вона є учасником провадження певних заходів, спрямованих на отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила.

Водночас, як уже зазначалося, забороняється залучати до конфіденційного співробітництва під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій адвокатів, нотаріусів, медичних працівників, священнослужителів, журналістів, якщо таке співробітництво буде пов'язане із розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру.

Відповідно до вимог ст.ст. 104, 106, 252 КПК України про результати проведеного контролю за вчиненням злочину складається протокол, до якого додаються речі і документи, отримані під час проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії. Якщо контроль за вчиненням злочину закінчується відкритим фіксуванням, про це складається протокол у присутності такої особи. Протокол про проведення негласної слідчої (розшукової) дії з додатками не пізніше ніж через двадцять чотири години з моменту припинення цієї дії передається прокурору. Прокурор вживає заходів щодо збереження отриманих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій речей і документів, які планує використовувати у кримінальному провадженні (ст. 252 КПК України) [109].

У наведеному контексті доцільно розглянути організаційно-тактичні особливості проведення форм контролю за вчиненням злочину і зупинитись на організаційних основах провадження контрольованої поставки. Аналіз теоретико-правових джерел та практичних матеріалів провадження контрольованої поставки свідчить про існування таких видів контрольованих поставок:

1) залежно від обраної тактики:

— без заміни товару — звичайні поставки, під час проведення яких виявлені предмети і речовини (обіг яких обмежений) не вилучаються до



закінчення оперативно-розшукової операції;

- з частковою заміною товару – з метою зменшення ризику втрати контрольованого предмета або виходячи з вимог безпеки роблять його часткове вилучення з підміною на муляж;

- з повною заміною товару – так звані чисті поставки, коли з метою зменшення ризику втрати контрольованого предмета, або виходячи з вимог безпеки, роблять його часткове вилучення з підміною на муляж;

2) за територіальними ознаками:

- не пов'язані з перетином державного кордону України;

- пов'язані з вивезенням із України;

- пов'язані з ввезенням в Україну;

- пов'язані з транзитним переміщенням через територію України [89].

Контроль за вчиненням злочину щодо незаконного переміщення через територію України транзитом, ввезення до України або вивезення за межі України речей, вилучених із вільного обігу, або інших речей чи документів може бути проведений у порядку, передбаченому законодавством, за домовленістю з відповідними органами іноземних держав або на підставі міжнародних договорів України.

У разі здійснення контрольованої поставки не тільки на території України, а й за її межами, необхідно передбачити проведення спільних дій із уповноваженими підрозділами Державної митної служби України, Державної прикордонної служби України, партнерськими правоохоронними органами та спеціальними службами. Загальною особливістю проведення контрольованої поставки є максимальне забезпечення контролю за предметом контрольованої поставки. При цьому, враховуючи ймовірну загрозу та специфіку проведення контрольованої поставки, часткова або повна заміна товару відображається у відповідних протоколах. Крім того, у разі прийняття рішення про необхідність проведення контрольованої поставки товарів подвійного використання або таких, що можуть становити загрозу для навколишнього середовища,

спричинити екологічну катастрофу, небезпечних для населення тощо, обов'язково необхідно планувати заходи щодо забезпечення їх безпечної поставки до пункту призначення та відвернення настання небезпечних наслідків [89].

Розглядаючи організацію проведення контрольованої поставки як форми негласної слідчої (розшукової) дії, доцільно звернути увагу на важливість чіткого розуміння мети та завдань, на вирішення яких будуть спрямовувати уповноважені суб'єкти наявні сили та засоби. При цьому конкретизації завдань контрольованої поставки сприятиме дослідження її стратегічної мети.

Враховуючи теоретико-правові й організаційно-тактичні підходи до визначення завдань контрольованої поставки та аналіз практики її проведення, тактичні завдання, на думку автора представленого дисертаційного дослідження, це:

- виявлення та фіксація фактичних даних про протиправні діяння особи /осіб (за допомогою використання контрольованих предметів, спеціальних технічних засобів тощо), причетних до реалізації злочинних намірів;
- встановлення та знешкодження каналів постачання товарів, предметів і речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб, незалежно від форм власності;
- виявлення джерел фінансування незаконних операцій з товарами, предметами та речовинами, забороненими для обігу та подальших шляхів «відмивання» (легалізації) отриманих злочинних доходів;
- виявлення та за необхідності вилучення або заміни товарів, предметів, речовин, що є предметами контрольованої поставки;
- встановлення місць зберігання /виготовлення /переробки /збуту товарів, предметів, речовин, заборонених або обмежених в обігу у населення.

Враховуючи складність тактики проведення контрольованої поставки, перед її провадженням уповноваженим оперативним підрозділам та слідчому доцільно враховувати:

- мету проведення;
- стратегічні, тактичні завдання, на вирішення яких спрямоване проведення НС(Р)Д;
- місце і час проведення;
- особливості використання заздалегідь підготовлених, несправжніх (імітаційних) засобів (документів, які зашифровують відомчу приналежність особи, транспортних засобів, що будуть використовуватись, товари, предмети, речовини, що частково або повністю замінюють об'єкт контрольованої поставки чи оперативної закупки);
- способи фіксації результатів проведення НСРД;
- заходи із забезпечення безпеки учасників провадження заходу;
- порядок взаємодії між учасниками заходу;
- матеріально-технічне забезпечення тощо.

Наведене підтверджується аналізом судової практики. Так, 16 листопада 2013 року о 4 год. 20 хв. в пункті пропуску «Шегині-Медика» митного посту «Мостиська» Львівської митниці Міністерства доходів та зборів України, розташованого за адресою: с. Шегині Мостиського району Львівської області, з приховуванням від митного контролю з використанням засобів та способу, які ускладнюють виявлення наркотичного засобу, що перевозився на мікроавтобусі марки «Volkswagen Crafter», діючи за попередньою змовою з невстановленими в ході досудового слідства особами, громадянином України було переміщено через митний кордон України порошкоподібну речовину, котра містила наркотичний засіб – кокаїн в особливо великих розмірах.

У той же день вказані вище наркотичні засоби виявлено та вилучено співробітниками Служби безпеки України в ході проведення огляду місця події. У подальшому в ході проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням злочину, вилучені наркотичні засоби замінені на ненаркотичну речовину (замінник), яку поміщено до попередніх місць приховування у сумці. Вказану сумку доставлено водієм (інший громадянин

України) до м. Києва та здано до ящика №61 камер схову автостанції «Дачна», про що останній повідомив «замовника».

«Замовник», діючи за попередньою змовою із невстановленими досудовим розслідуванням особами, усвідомлюючи наявність у сумках прихованого наркотичного засобу – кокаїну в особливо великих розмірах, маючи умисел на його придбання як з метою збуту, так і власного споживання, тобто без мети подальшого збуту, отримав із ящика №61 камер схову автостанції «Дачна», чим вчинив за попередньою змовою з групою осіб контрабанду наркотичного засобу в особливо великих розмірах, а так само незаконно придбав частину цього наркотичного засобу без мети подальшого збуту, а іншу частину – з метою його подальшого збуту.

Злочинні дії «Замовника» було припинено співробітниками Служби безпеки України, про що складено протокол огляду місця події від 20 листопада 2013 року [196].

Перш ніж перейти до розгляду організаційних основ проведення контрольованої та оперативної закупок варто звернути ще раз увагу на їх визначення, закріплене положеннями чинного законодавства. Контрольована закупка полягає в імітації придбання або отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товару, який перебуває у вільному обігу, з метою викриття і документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила [115].

Оперативна закупка полягає в імітації придбання або отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товару, обіг якого обмежений чи заборонений чинним законодавством, з метою викриття і документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила [115].

Виходячи із визначення контрольованої та оперативної закупок, можна стверджувати, що, незважаючи на певні споріднені ознаки, це є різні форми контролю за вчиненням злочину, основним розмежуванням яких із тактичної

точки зору є безпосередньо предмет закупки. У разі здійснення контрольованої закупки йдеться про товар, який перебуває у вільному обігу. Предметом же оперативної закупки є товар, обіг якого обмежений чи заборонений чинним законодавством.

Підставою для проведення контрольованої (оперативної) закупки є встановлення фактичних даних, що можуть свідчити про вчинення злочину, пов'язаного із обігом товару як вільного, так і обмеженого чи забороненого у вільному обігу серед населення.

Закупка передбачає передачу у будь-який спосіб коштів, майна, надання послуг в обмін на товар особою, яка його придбає від особи, яка його реалізує.

Контрольована закупка, як правило, здійснюється у формі гласного придбання товарів, що перебувають у вільному обігу у населення, з метою перевірки дотримання продавцями законодавства, що регулює торгівлю останніми та їх обіг, а також, викриття й документування пов'язаних із цим злочинів. Тактичною особливістю проведення контрольованої закупки є те, що спочатку проводиться звичайна закупка, після завершення якої оголошується її дійсний характер. Результати проведення контрольованої закупки відповідно до положень КПК України відображаються у відповідному протоколі. За необхідності до зазначеного протоколу можуть додаватись: пояснення осіб, які можуть бути обізнані з обставинами вчинення певних дій; товар, придбаний у ході проведення закупки; документи, що підтверджують проведення закупки тощо. Документи, складені за результатами проведення контрольованої закупки, і додатки до них мають доказове значення й можуть безпосередньо використовуватись у кримінальному провадженні.

Організація оперативної закупки, як правило, являє собою систему, що складається з таких основних елементів, як: аналіз і оцінка інформації, що стала підставою її провадження; розстановка сил та засобів, що будуть залучатись до організації й проведення вказаної НСРД; планування та реалізація адміністративно-правових, організаційних дій, спрямованих на протидію

подальшому вчиненню конкретного злочину; організація взаємодії та контролю за виконанням запланованих заходів (дій); документування ходу проведення зазначеної НСРД.

Аналіз практики проведення оперативної закупки дає змогу виокремити тактичні завдання оперативної закупки, які й визначають її відмінність від інших негласних слідчих (розшукових) дій, а саме:

- перевірка інформації щодо реальності існування незаконного обігу товарів, предметів та речовин, заборонених або обмежених у загальному обігу населення;

- отримання зразка предмета, товару, речовини для дослідження та прийняття рішення щодо доцільності проведення інших оперативно-розшукових заходів, таких, наприклад, як контрольована поставка;

- встановлення ступеня суспільної небезпеки злочинних намірів особи (осіб) – об'єкта оперативної зацікавленості та рольової участі кожного із учасників;

- документування фактів протиправної діяльності з метою їх подальшого використання у кримінальному судочинстві.

Підготовка оперативної закупки має свої особливості. Так, доцільно звернути увагу на те, що на підготовчому етапі проведення оперативної закупки без участі покупця складається протокол огляду майна, цінностей, грошових коштів, що будуть використані під час проведення заходу. У такому протоколі обов'язково зазначаються їх індивідуальні властивості, ідентифікаційні ознаки, перераховуються виділені кошти, переписуються номери та серії купюр або робляться їх ксерокопії. Купюри, виділені для проведення оперативної закупки, можуть позначатися для контролю за їх рухом спецзасобами. У разі проведення оперативної закупки за участю покупця останній підлягає особистому огляду, про що складається протокол. У протоколі перераховуються речі, предмети тощо, а також зазначаються індивідуальні особливості й ідентифікаційні ознаки виданих цінностей, грошових купюр, майна, що може передаватись покупцю

для проведення заходу.

Із метою документування злочинних намірів особи (групи осіб) покупцю вручаються спеціальні технічні засоби аудіо- та відеофіксації інформації, застосування яких здійснюється відповідно до вимог положень КПК України.

Для безпосередньої участі у проведенні оперативної закупки на засадах добровільності можуть залучатись особи, з якими уповноваженими оперативними підрозділами встановлено конфіденційне співробітництво. Крім того, відповідно до вимог ст. 15 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» та ст. 12 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» виноситься постанова про заміну анкетних даних особи, залученої до проведення заходів. Крім того, перед початком проведення оперативної закупки за необхідності виготовляються документи, які зашифровують особу чи відомчу приналежність працівників, приміщень і транспортних засобів оперативних підрозділів.

Особливості тактики проведення оперативної закупки полягають у тому, що після її фактичного проведення особа, яка проводила оперативну закупку, добровільно видає в присутності понятих уповноваженим суб'єктам провадження придбані предмети (речовини), за результатами чого в порядку ст. 104 КПК України складається протокол оперативної закупки. Відповідно до встановлених законодавством вимог у такому протоколі зазначаються відомості про:

- місце, час проведення та назву процесуальної дії;
- особу, яка проводить процесуальну дію (прізвище, ім'я, по батькові, посада);
- всіх осіб, які присутні під час проведення процесуальної дії (прізвища, імена, по батькові, дати народження, місця проживання);
- те, що особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються при

проведенні процесуальної дії, умови та порядок їх використання;

- послідовність дій;
- отримані в результаті процесуальної дії відомості, важливі для цього кримінального провадження, в тому числі виявлені та /або надані речі й документи;
- вилучені речі й документи та спосіб їх ідентифікації;
- спосіб ознайомлення учасників зі змістом протоколу;
- зауваження і доповнення до письмового протоколу з боку учасників процесуальної дії.

Проведення закупки здійснюється виключно за грошові кошти та з використанням майна, зокрема й заздалегідь ідентифікованих, несправжніх (імітаційних) засобів, виданих або виготовлених уповноваженими суб'єктами.

Для результативного проведення оперативної закупки необхідно враховувати:

- наявність достатньої інформації щодо: особи, яка буде продавати товар, її можливу обізнаність у формах та методах правоохоронної діяльності, можливість знешкодження товару, її ймовірні злочинні зв'язки тощо; товару – предмета угоди (його ймовірна цінність, якісні та кількісні характеристики); місця проведення заходу (рекогносцировка місцевості та його оперативна оцінка щодо можливості /неможливості проведення заходу);
- дотримання умов конспірації при проведенні вказаної НСРД із обов'язковим відпрацюванням «легенди прикриття» безпосереднього виконавця – «покупця» та безпечного його виведення із операції;
- надійне забезпечення безпеки осіб, що залучаються до проведення цієї НСРД.

Крім того, з метою з'ясування обставин вчинення злочинних дій та інших фактів, що мають значення для подальшої правової оцінки суспільно небезпечного діяння, може проводитись попередній огляд місця події. Зазначене спрямовано на виявлення додаткової доказової бази, усунення можливості



настання екологічної катастрофи (у разі, наприклад, коли із незаконного обігу шляхом проведення оперативної закупки, вилучаються джерела іонізуючого випромінювання).

Для запобігання зникненню «продавця» з місця події, передачі інформації засобами зв'язку та знищення речових доказів, під час затримання «продавця» необхідно забезпечити його блокування та локалізацію. При затриманні особи – «продавця» у нього за умови присутності не менше двох понятих вилучаються речі, предмети (кошти, майно, одяг), які можуть підтверджувати його причетність до злочинної діяльності, про що відповідно до вимог положень ст.ст. 208–210 КПК України складається протокол.

Підтвердженням зазначеного є матеріали судової практики проведення оперативної закупки. Зокрема, у невстановлений час та за невстановлених обставин ОСОБА\_1 незаконно придбав з метою збуту у невстановленої слідством особи фрагмент таблетки білого кольору, що містить наркотичну речовину з обмеженим обігом – метадон та заборонений обігом особливо небезпечний наркотичний засіб канабіс, які у подальшому незаконно збув при проведенні у нього оперативної закупки вказаного наркотичного засобу.

Будучи допитаною в суді з приводу вказаних кримінальних правопорушень, ОСОБА\_1 свою вину в них не визнала, відмовившись давати показання згідно зі ст. 63 Конституції України. Проте вина ОСОБИ\_1 у вчиненні вказаних кримінальних правопорушень доводиться сукупністю досліджених в суді доказів.

Доказами вини вказаної особи стали, серед інших, протоколи проведених оперативно-розшукового заходу (оперативної закупки) наркотичної речовини – метадону та контролю за вчиненням злочину у формі оперативної закупки наркотичної речовини рослинного походження – канабісу.

Свідки, задіяні у проведенні вказаних оперативних закупок у обвинуваченого, при допиті в суді підтвердили придбання кусочка таблетки метадону та наркотичної речовини рослинного походження – канабісу, які були

вилучені по їх завершенні. При цьому, зі слів свідків, проведенню оперативних закупок передував етап підготовки, на якому було здійснено певні заходи щодо ксерокопіювання задіяних для цього грошей, огляду «покупця» з врученням йому грошей, одягнення «покупця» поверх власного одягу куртки з засобом фіксування обставин закупки. Оперативні закупки в ОСОБИ\_1 здійснювались за участю понятих, які у подальшому виступили в ролі свідків із оформленням при цьому відповідних документів. При затриманні в обвинуваченого було виявлено задіяні для закупки гроші. [197].

Що ж до спеціального слідчого експерименту, то відповідно до положень чинного законодавства спеціальний слідчий експеримент полягає у створенні слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішень щодо вчинення злочину [115]. Таким чином, спеціальний слідчий експеримент є допустимим за умов, що встановленими або невстановленими особами вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин; цей злочин є незакінченим; розкриття та розслідування підготовлюваного або вчинюваного злочину шляхом провадження інших гласних та негласних дій неможливі; існує можливість припинення злочинної діяльності на ранніх стадіях її вчинення.

Варто звернути увагу на організаційно-тактичні особливості проведення спеціального слідчого експерименту. Під час його проведення передбачаються безпосередні контакти уповноважених суб'єктів з особами, які обґрунтовано підозрюються у готуванні або вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину. При цьому, з правової точки зору, існує велика небезпека того, що, намагаючись досягти мети проведення спеціального слідчого експерименту, його організатори та безпосередні виконавці можуть допустити провокацію дій, ймовірно, підштовхуючи підозрюваного до вчинення злочину, штучно створюючи для цього умови.

Окреслена проблема витікає із нечіткої правової регламентації вказаної форми НС(Р)Д, а саме: відсутності чіткої регламентації «відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної», що створюється слідчим та оперативним підрозділом для проведення спеціального слідчого експерименту. На думку дисертанта, зазначені умови повинні бути контрольовані або керовані суб'єктом проведення спеціального слідчого експерименту та мають сформувати у полі зору об'єкта (особи, що готує вчинення або вчиняє тяжкий чи особливо тяжкий злочин) ситуацію, на яку останній повинен відреагувати згідно з власними соціально-психологічними установками, наявним легальним або латентним соціальним статусом і роллю. На досягнення мети проведення зазначеної НС(Р)Д його ініціатор повинен пов'язати зміст контрольованих або керованих умов із конкретним етапом моделі діяльності об'єкта. Зокрема, зміст інформаційних чинників впливу має містити дані, які можуть бути враховані та використані об'єктом для реалізації прихованої поведінки або дій, пов'язаних із підготовкою чи здійсненням тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Таким чином, тактичною особливістю спеціального слідчого експерименту є необхідність уникнення будь-якого впливу на волю особи. Будь-яке прохання, звернення й інша подібна дія до конкретної особи вчинити певні дії або прийняти рішення необхідно розцінювати як вплив на вольові характеристики особи. Правомірність провадження спеціального слідчого експерименту буде дотримана тоді, коли особа ініціативно вчиняє певні дії, які відбуваються в умовах конспіративного спостереження.

Водночас під час здійснення спеціального слідчого експерименту об'єктом впливу можуть стати окремі сторони ймовірних зовнішніх регуляторів поведінки, можливі індивідуальні зв'язки особи, стосовно якої здійснюється зазначена форма контролю за вчиненням злочину, з оточенням. У такому разі до чинників впливу належатиме та інформація, яка опосередковано стосується ймовірних намірів особи щодо вчинення (не вчинення) злочину.

Крім того, тактичною особливістю спеціального слідчого експерименту є конспіративність його проведення: особа – об'єкт проведення вказаної форми НС(Р)Д не усвідомлює, що його поведінка у ситуативних контрольованих умовах – об'єкт спостереження і вивчення. Забезпечується зазначене у разі не усвідомлення особою, що його реагування є об'єктом спостереження, шляхом легендованого введення контрольованих умов у її поле зору.

Аналіз практики провадження спеціального слідчого експерименту свідчить, що тактика проведення останнього може бути спрямована на створення умов, які або «уявно» сприяють (спеціальний слідчий експеримент на удаване сприяння), або «ускладнюють» реалізацію злочинних намірів.

Так, спеціальні слідчі експерименти на уявне сприяння можуть здійснюватись з метою створення уявлення у особи (осіб), що має (мають) намір вчинити або вчиняє (вчиняють) злочинні дії щодо настання сприятливих умов для реалізації протиправних намірів.

Спеціальні слідчі експерименти на уявне перешкоджання проведенню злочинної діяльності спрямовані на виявлення ознак вчиненого злочину або намірів реалізації злочинних дій. Зазначене досягається у ході здійснення спроб суб'єктами протиправної діяльності змінити створені умови та досягти злочинної мети. Спеціальні слідчі експерименти на «уявне» сприяння або перешкоджання залежно від характеру завдань цієї форми НСРД можуть застосовуватися як окремо, так і в поєднанні. Зазначене полягає у створенні штучної ситуації, що поєднує сприятливі й несприятливі для об'єкта експерименту обставини. Така ситуація спочатку надає йому можливість скористатися сприятливими умовами, а потім змушує його усунути ускладнення і перешкоди, які виникли, і в результаті дає змогу виявити його справжні наміри або вчинені ним протиправні дії.

Крім того, на підставі аналізу теоретико-правових джерел і матеріалів практики проведення спеціального слідчого експерименту можна виокремити тактичні особливості проведення останнього, а саме:

- створення уповноваженими суб'єктами відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, без акцентування на її автентичність чи штучність, повинно ґрунтуватись виключно на підставі наявної інформації про злочинну діяльність особи, щодо якої буде проводитись ця форма НС(Р)Д;

- внесення відповідних умов в обстановку, максимально наближену до реальної, уповноваженими суб'єктами повинно в обов'язковому порядку передбачати вільний вибір особи, стосовно якої проводиться спеціальний слідчий експеримент, щодо злочинної чи правомірної поведінки;

- здійснення уповноваженими суб'єктами впливу виключно на інформаційне відображення оточення особи, щодо якої проводиться така форма НСРД.

Отже, зважаючи на організаційно-правові особливості проведення спеціального слідчого експерименту, можна визначити його мету й завдання, що безпосередньо впливають на тактику провадження.

Так, метою спеціального слідчого експерименту, на думку дисертанта, є:

- перевірка дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину;

- створення умов, які сприятимуть виявленню намірів особи вчинити /не вчинити злочинні дії;

- документування фактів протиправної діяльності особи, яка обґрунтовано підозрюється у вчиненні злочину чи спростуванні інформації, що стала підставою для обґрунтованої підозри.

Відповідно до зазначеної мети, можна конкретизувати завдання, на вирішення яких спрямоване провадження спеціального слідчого експерименту, а саме:

- виявлення прихованих від зовнішнього спостереження дій особи, конкретизація фактів протиправних намірів особи /злочинних дій;

- створення сприятливих умов для конспіративного спостереження та документування дій особи;

- встановлення осіб, причетних до реалізації злочинних намірів особи;
- визначення причин і умов, що сприяють вчиненню особою протиправних дій;
- перевірка достовірності інформації, що стала підставою проведення цієї форми контролю за вчиненням злочину;
- встановлення ступеня суспільної небезпеки особи, стосовно якої проводиться вказана форма НС(Р)Д.

Умовно організація проведення спеціального слідчого експерименту складається із таких етапів: підготовка, провадження, реалізація отриманих результатів.

Так, підготовчий етап спеціального слідчого експерименту охоплює:

- аналіз інформації, що є підставою для проведення цієї форми НС(Р)Д;
- визначення мети та конкретизація завдань, на вирішення яких спрямоване проведення спеціального слідчого експерименту;
- моделювання ймовірної поведінки особи, стосовно якої буде проводитись спеціальний слідчий експеримент;
- планування безпосереднього проведення спеціального слідчого експерименту.

Етап безпосереднього провадження спеціального слідчого експерименту передбачає створення уповноваженими посадовими особами спеціальних умов, враховуючи тактичні особливості проведення цієї форми контролю за вчиненням злочину. Крім того, як уже зазначалось, тактична складність безпосереднього провадження спеціального слідчого експерименту спрямована на уникнення провокації (підбурювання) особи.

Використання матеріалів спеціального слідчого експерименту повинно відповідати загальним вимогам використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій, що передбачено положеннями чинного законодавства (КПК України, Інструкції про організацію проведення негласних слідчих

(розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні й інших законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів).

Як приклад пропонується такий. ОСОБА\_1, маючи спеціальне звання майор міліції, будучи відповідно до ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» працівником правоохоронного органу, у процесі виконання своїх службових обов'язків отримала неправомірну вигоду від ОСОБИ\_2, яка здійснила реалізацію господарської діяльності з порушенням норм чинного законодавства, зокрема, не будучи зареєстрованою як суб'єкт підприємницької діяльності, вона використовує працю найманих працівників без офіційного працевлаштування, здійснює реалізацію продукції без відповідних сертифікатів.

ОСОБА\_1, використовуючи повноваження представника влади, а також права, передбачені ст. 11 Закону України «Про міліцію», вступила в позаслужбові відносини з ОСОБОЮ\_2 та досягла з останньою домовленості про періодичне отримання неправомірної вигоди за невжиття заходів реагування за виявлені порушення чинного законодавства.

Під час здійснення працівниками УВБ ДВБ ГУ МВС України в Харківській області контролю за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту зафіксовано факт одержання ОСОБОЮ\_1 від ОСОБИ\_2 неправомірної вигоди на сумі 300 доларів США, за невжиття ОСОБОЮ\_1 як працівником міліції заходів реагування у межах своїх прав та обов'язків на вказані порушення законодавства. За матеріалами проведення спеціального слідчого експерименту було зафіксовано два факти одержання ОСОБОЮ\_1 неправомірної вигоди від ОСОБИ\_2.

Після одержання вдруге неправомірної вигоди злочинна діяльність ОСОБИ\_1 була припинена співробітниками правоохоронних органів. Допитана у судовому засіданні обвинувачена ОСОБА\_1 вину у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 368 КК України, не

визнала, пояснивши, що ніякої неправомірної вигоди від ОСОБИ\_2 не отримувала, від надання показань у справі відмовилася.

Незважаючи на невизнання своєї провини обвинуваченою ОСОБОЮ\_1, її винуватість у фактично вчиненому повністю доводиться сукупністю доказів, які досліджені під час судового розгляду [198].

Стосовно ж імітування обстановки злочину варто вказати, що це – форма контролю за вчиненням злочину, яка полягає в діях слідчого, уповноваженої особи з використанням імітаційних засобів, які створюють в оточуючих уяву про вчинення реального злочину, з метою його запобігання та викриття відомої чи невідомої особи (осіб), яка планувала чи замовляла його вчинення.

Метою імітування обстановки злочину є:

- попередження настання невідворотних наслідків вчинення злочинів (вбивства на замовлення, тяжких тілесних ушкоджень, розбоїв тощо);
- виявлення осіб, причетних до вчинення злочину /реалізації злочинних намірів;
- запобігання вчиненню злочину /реалізації злочинних намірів.

На думку дисертанта, вирішуючи питання про законність імітування обстановки злочину, прокурор має зважати на:

- підстави проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, передбачені КПК України, до початку її проведення;
- забезпечення умов її проведення, передбачених законодавством, до початку проведення імітування обстановки злочину слідчим, прокурором або уповноваженим підрозділом;
- дані, що свідчать про вчинення особою тяжкого або особливо тяжкого злочину, отримані до проведення імітування обстановки злочину;
- те, що ініціатива щодо вчинення злочину не має походити від слідчого (прокурора) або уповноваженого підрозділу;
- те, чи дії слідчого (прокурора), уповноваженого підрозділу або особи, яка з ними співпрацює, не підбурюють особу до вчинення злочину;



- наслідки імітування обстановки злочину: чи не створює це умови, які допомагають особі вчинити злочин, котрий вона не вчинила б, якби слідчий (прокурор), уповноважений підрозділ або особа, яка з ними співпрацює, не сприяли цьому;

- відсутність впливу на поведінку особи шляхом застосування насильства, погроз, шантажу.

Якщо звернутися до питання про фактичну реалізацію рішення щодо проведення такої форми негласної слідчої (розшукової) дії, то основними структурними елементами імітування обстановки злочину є:

1) підготовчий етап:

- аналіз інформації за кримінальним провадженням, оперативно-розшукових матеріалів щодо наявності підстав для прийняття рішення про проведення негласної слідчої (розшукової) дії;

- добір осіб, яким доручається реалізація рішення щодо імітування обстановки злочину;

- визначення підрозділів, осіб, які залучаються до проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії;

- визначення переліку спеціальних технічних засобів, якими слід користуватися під час контролю обстановки злочину;

- виготовлення та передання імітаційних засобів;

- визначення основних заходів щодо реалізації рішення про імітування обстановки злочину та забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у її проведенні;

2) етап проведення:

- здійснення заходів щодо забезпечення контакту між особою, яка проводить імітування обстановки злочину, та особою, щодо якої здійснюється досудове розслідування;

- документування дій особи;

- встановлення осіб, які можуть надати відомості, що мають значення для досудового розслідування;

3) заключний етап:

- аналіз результатів імітування обстановки злочину;
- добір та проведення заходів щодо забезпечення безпеки учасників імітування обстановки злочину;
- оформлення результатів негласної слідчої (розшукової) дії.

Добираючи кандидата на роль особи, яка має брати участь в імітуванні обстановки злочину, доцільно враховувати такі вимоги:

- наявність здібностей рольової поведінки;
- вміння контролювати себе в екстремальних ситуаціях;
- особисті психологічні властивості;
- уміння швидко встановлювати з особами довірчі стосунки;
- надійне зашифрування належності до органів досудового розслідування, прокуратури, оперативного підрозділу;
- відповідність морально-ділових та особистих якостей задуму негласної слідчої (розшукової) дії.

У контексті наведеного доцільно розглянути матеріали судової практики. Печерським судом м. Києва розглянуто справу №1-947/11 по обвинуваченню громадянина «А» у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 14, ч. 3 ст. 27, ч. 4 ст. 187 та ч. 1 ст. 14, ч. 3 ст. 27, п.п. 6, 11, ч. 2 ст. 115 КК України. Громадянин «А» працював особистим водієм генерального директора юридичної фірми «Аторней». У зв'язку зі складним матеріальним становищем та необхідністю завершення житлового будівництва у с. Хотянівка «А» попросив «Б» позичити гроші у розмірі 20 тис. доларів США. На це прохання «Б» відповів відмовою, проте через особисті контакти знайшов високооплачувану роботу для «А» в Республіці Гана, Африка. Попри те, «А» образився на «Б» і почав підшукувати людину, яка вбила б «Б», інсценувавши при цьому пограбування. Про даний факт стало відомо спецпідрозділу СБ України від особи, до якої звертався «А»

із замовленням убивства. Керівництвом Управління СБ України у м. Києві було прийнято рішення про виявлення і документування злочинних дій «А» з метою попередження особливо тяжких злочинів. З цією метою співробітники СБ України підшукали особу «В», який дав згоду на участь у документуванні злочинних дій «А», виконуючи при цьому роль особи, яка мала безпосередньо здійснити розбійний напад на «Б» і його вбивство. «А» передав останньому для придбання зброї та набоїв до неї грошові кошти на суму 500 доларів США. Після виконання «завдання» громадянин «А», будучи впевненим у тому, що на громадянина «Б» дійсно вчинено розбійний напад і вбито, перебуваючи біля Печерського РУ ГУ МВС України в м. Києві, зустрівся з «В», який передав останньому поліетиленовий пакет чорного кольору з грошима на сумі 5 000 доларів США як його частку за вчинення розбійного нападу та вбивства «В» і цифровий фотоапарат, на якому містилися заздалегідь підготовлені фотознімки, на яких «Б» був зображений зі слідами насильницької смерті, а саме: вогнепальними пораненнями голови і грудей з правої сторони в області серця як доказ того, що на «Б» дійсно вчинено розбійний напад і вбито. На підставі зібраних доказів громадянина «А» було визнано винним у вчиненні дій, відповідальність за які передбачено ч. 1 ст. 14, ч. 3 ст. 27, п.п. 6, 11, ч. 2 ст. 27, ч. 4 ст. 187 КК України та ч. 14, ч. 3 ст. 27, п.п. 6, 11, ч. 2 ст. 115 КК України та призначено йому основне покарання у виді 12 років позбавлення волі, з конфіскацією всього особистого належного йому майна [199].

Важливим аспектом проведення будь-якої процесуальної дії є порядок прийняття рішення уповноваженою особою. Так, визначаючи необхідність проведення імітування обстановки злочину, слідчий, який здійснює відповідне кримінальне провадження, надсилає до прокурора постанову з обґрунтуванням необхідності його проведення.

У такій постанові слідчий зазначає:

— найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;

- стислий виклад обставин злочину, у зв'язку з розслідуванням якого виноситься постанова;
- правову кваліфікацію злочину з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;
- фактичні обставини, що обґрунтовують необхідність імітування обстановки злочину;
- дані щодо особи, стосовно якої має проводитися негласна слідча (розшукова) дія;
- дані, що планується встановити під час імітування обстановки злочину;
- дані, що вказують на неможливість отримати необхідну інформацію в інший спосіб;
- дані, що вказують на відсутність ознак провокації злочину під час імітації обстановки злочину.

До окресленої вище постанови можуть долучатись:

- оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими слідчий обґрунтовує необхідність проведення імітування обстановки злочину;
- витяг з ЄРДР щодо кримінального провадження, в межах якого виноситься відповідна постанова;
- проект плану імітування обстановки злочину;
- інші матеріали, визначені прокурором.

Особливість тактики провадження імітування обстановки злочину повинна відображатись у плані його проведення, в якому зазначається:

- задум форми негласної слідчої (розшукової) дії та завдання, які необхідно виконати;
- підрозділи та особи, які залучаються до її проведення;
- місце і час проведення вказаної форми контролю за вчиненням злочину;
- способи фіксації (наявність спеціальних технічних засобів) безпосереднього ходу провадження цієї НС(Р)Д;
- порядок взаємодії між учасниками негласної слідчої (розшукової) дії;

- технічне та матеріальне забезпечення;
- відомості щодо застосування заздалегідь підготовлених (несправжніх) імітаційних засобів;
- склад групи, яка має забезпечувати проведення імітації обстановки злочину;
- заходи забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у проведенні негласної слідчої (розшукової) дії.

Тактика імітування обстановки злочину обирається в кожному конкретному випадку, виходячи із таких чинників:

- ймовірна обізнаність контрольованої особи щодо методів і форм негласного розслідування;
- наявність інформації у контрольованої особи щодо проведення стосовно неї досудового розслідування чи оперативно-розшукової діяльності;
- попередні результати досудового розслідування, а також матеріали оперативно-розшукової діяльності;
- характеристика контрольованої особи;
- специфіка злочину, інформація про вчинення якого стала підставою для початку кримінального провадження;
- характеристика обстановки, місця та оточення, у якому має проводитися негласна слідча (розшукова) дія;
- наявні сили та засоби, що використовуються під час імітування обстановки злочину;
- наявність у контрольованої особи зброї, спеціальних засобів та інших предметів, пристроїв та речовин, якими можна завдати шкоди життю та здоров'ю інших осіб.

За результатами здійснення імітування обстановки злочину слідчим на підставі отриманих даних і матеріалів, зокрема й від інших учасників негласної слідчої (розшукової) дії, складається протокол, до якого за необхідності

долучаються додатки – речі і документи, отримані під час проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії. Додатками до протоколу можуть бути:

- спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів;
- письмові пояснення спеціалістів та інших осіб, які брали участь в імітуванні обстановки злочину;
- стенограма, аудіо-, відеозапис;
- фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу.

Враховуючи специфіку провадження імітування обстановки злочину, існує брак матеріалів, доступ до яких не має обмежень, які б дозволили систематизувати наявні дані та виробити модель його організації. Однак, враховуючи те, що попередньо розглянуті форми контролю за вчиненням злочину (контрольована поставка, контрольована, оперативна закупки, спеціальний слідчий експеримент) певним чином подібні з точки зору їх організації, можна запропонувати організаційну модель імітування обстановки злочину за аналогією до попередніх форм контролю за вчиненням злочину, а саме: підготовка, провадження (безпосереднє проведення) та використання результатів проведеної НС(Р)Д.

Ефективність проведення контролю за вчиненням злочину безпосередньо залежить від його чіткої організації, належної тактики проведення. Проте, як вважає дисертант, результативність провадження контролю за вчиненням злочину можна підняти на новий якісний рівень. Зазначене буде досягнуто у разі розробки загального порядку організації та проведення його окремих форм, закріпленого у відповідному нормативно-правовому акті.

Отже, здійснивши аналіз організації провадження форм контролю за вчиненням злочину, можна дійти висновку, що кожна із них є дієвим заходом у загальнодержавній системі протидії злочинності на сучасному етапі. Водночас комплексний і складний характер організаційно-тактичних основ проведення форм контролю за вчиненням злочину вимагає детальної їх регламентації,

вироблення методичних рекомендацій і закріплення їх у відповідному міжвідомчому нормативно-правовому акті.

### ***3.2. Шляхи удосконалення правових та організаційних основ контролю за вчиненням злочину***

Аналіз чинного законодавства, проведений у попередньому підрозділі представленого дисертаційного дослідження, яке регулює провадження контролю за вчиненням злочину, свідчить про те, що воно не є досконалим і потребує вирішення проблемних питань. При цьому розв'язання окреслених проблем, на думку дисертанта, сприятиме оптимізації як чинного кримінального процесуального законодавства, так і провадженню окремих негласних слідчих (розшукових) дій.

Отже, одним із перших кроків щодо удосконалення правових основ провадження контролю за вчиненням злочину має стати внесення змін до окремих положень Глави 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії» КПК України.

Таким чином, до змісту ч. 1 ст. 246 КПК України доцільно внести визначення негласної слідчої (розшукової) дії і викласти її у такій редакції: «Негласною слідчою (розшуковою) дією є дія (комплекс дій), що здійснюється за наявності визначених чинним законодавством підстав уповноваженими суб'єктами, спрямована на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні, відомості про факт та методи проведення якої не підлягають розголошенню, окрім визначених законом випадків».

Зазначене сприятиме належному розумінню НС(Р)Д, визначенню їх ролі та місця у чинному кримінальному процесі та виробленню критеріїв розмежування останніх із оперативно-розшуковими заходами.

Крім того, відповідно до окреслених у попередньому підрозділі дисертації проблем правового регулювання контролю за вчиненням злочину виявлено, що на сьогодні немає чіткого визначення контролю за вчиненням злочину у

положеннях чинного законодавства, а лише конкретизовано зміст окремих його форм.

Отже, наступним кроком, спрямованим на удосконалення правових основ контролю за вчиненням злочину, є внесення змін до ч. 1 ст. 271 КПК України щодо безпосереднього визначення цієї НСРД і, відповідно, викладення її у такій редакції: «Контроль за вчиненням злочину – негласна слідча (розшукова) дія, що являє собою комплекс взаємопов'язаних правових, організаційно-тактичних дій, які здійснюються виключно за рішенням прокурора у визначених чинним законодавством формах та полягають у перевірці уповноваженими суб'єктами відповідності наявності та достовірності підстав вважати, що вчиняється (вчинено) тяжкий або особливо тяжкий злочин, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом».

Крім того, однією із проблем правового регулювання контролю за вчиненням злочину, яка потребує розв'язання, є невідповідність підстав його проведення загальним положенням ст. 246 КПК України. Зазначене, як вважає дисертант, може бути реалізовано шляхом виключення з підстав проведення контролю за вчиненням злочину наявності готування до вчинення злочину. Таким чином, доцільно внести зміни у положення ст. 271 КПК України та викласти ч. 1 зазначеної статті у такій редакції:

«Контроль за вчиненням злочину може здійснюватися у випадках наявності достатніх підстав вважати, що вчиняється або вчинено тяжкий чи особливо тяжкий злочин, та проводиться у таких формах:

- 1) контрольована поставка;
- 2) контрольована та оперативна закупки;
- 3) спеціальний слідчий експеримент;
- 4) імітування обстановки злочину.

Також аналіз положень чинного законодавства, що регулює провадження контролю за вчиненням злочину, свідчить про нечіткість розуміння умов його



проведення. Зазначене може вплинути на ефективність використання матеріалів, отриманих у результаті проведення контролю за вчиненням злочину.

Крім того, згідно зі змістом ч. 3 ст. 271 КПК України встановлено особливі умови проведення контролю за вчиненням злочину, а саме: під час його підготовки та проведення забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, якби слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Здобуті у такий спосіб речі і документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні. Таким чином, на думку дисертанта, до змісту зазначеної норми доцільно внести поняття провокування (підбурювання) та викласти ч. 3 ст. 271 КПК України у такій редакції: «Під час підготовки та проведення заходів з контролю за вчиненням злочину забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, якби слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Здобуті в такий спосіб речі і документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні.

Провокуванням (підбурюванням) особи є свідомий активний вплив уповноважених суб'єктів організації та проведення негласних розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій або інших осіб, залучених у встановленому законом порядку до їх проведення, на певну особу з метою схиляння її до вчинення злочину, який в іншому випадку не був би вчинений, та подальше викриття цієї особи.».

Наступним кроком відповідно до виявлених проблем правового регулювання контролю за вчиненням злочину має стати розробка міжвідомчого нормативно-правового акта, у якому було б визначено порядок проведення форм контролю за вчиненням злочину та використання результатів їх проведення у кримінальному провадженні. При цьому слід зазначити, що цей

документ має бути міжвідомчого характеру та спрямований на застосування його норм усіма уповноваженими на проведення вказаної НСРД суб'єктами.

У такому нормативно-правовому акті, на думку автора дисертаційного дослідження, мають бути визначені:

- загальні засади проведення контролю за вчиненням злочину та його окремих форм;
- порядок проведення форм контролю за вчиненням злочину;
- умови, необхідні для проведення зазначеної НСРД;
- сили та засоби, що залучаються до провадження контролю за вчиненням злочину;
- особливості використання матеріалів, отриманих за результатами проведення контролю за вчиненням злочину.

Зважаючи на викладене, пропонується закріпити зазначені вище питання у відповідному міжвідомчому нормативно-правовому акті, відокремивши їх в окремі розділи, а саме:

- загальні положення;
- поняття та зміст форм контролю за вчиненням злочину;
- порядок проведення форм контролю за вчиненням злочин;
- використання матеріалів, отриманих за результатами проведення контролю за вчиненням злочину.

Вбачається за доцільне розглянути окремо вимоги до кожного із зазначених розділів. Так, загальні положення вказаного нормативно-правового акта повинні визначати зазначений міжвідомчий документ як такий, що закріплює порядок провадження контролю за вчиненням злочину у визначених чинним законодавством формах: контрольована поставка, контрольована та оперативна закупки; спеціальний слідчий експеримент; імітування обстановки злочину.

Крім того, у цьому розділі варто передбачити уповноважених на проведення форм контролю за вчиненням злочину суб'єктів (уповноважених підрозділів визначених законом державних органів). Відповідно до ч. 6 ст. 246

КПК України проводити негласні слідчі (розшукові) дії має право слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням уповноважені оперативні підрозділи органів внутрішніх справ, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового та митного законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України. Однак рішення про проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням злочину, має право прийняти виключно прокурор.

Також особливу увагу в цьому підрозділі необхідно приділити визначенню особливих умов проведення контролю за вчиненням злочину, які мають являти собою сукупність встановлених законодавством спеціальних правових умов та заборон (згідно із положеннями чинного законодавства). Так, до необхідних умов проведення форм контролю за вчиненням злочину відповідно до аналізу положень чинного законодавства можна віднести:

- відсутність ризиків посягання на життя або заподіяння особі (особам) тяжких тілесних ушкоджень; поширення речовин, небезпечних для життя багатьох людей; втечу осіб, які вчинили тяжкі чи особливо тяжкі злочини; екологічну або техногенну катастрофи;

- відсутність заборон та обмежень у законодавстві, наявність домовленості з відповідними органами іноземних держав, через територію яких, за необхідності, може здійснюватися переміщення товару, або міжнародних договорів;

- забезпечення належного контролю за товаром і недопущення його втрати, у разі проведення контролю за вчиненням злочину щодо незаконного переміщення через територію України транзитом, ввезення до України або вивезення за межі України речей, вилучених з вільного обігу, або інших речей чи документів.

До спеціальних обмежень (заборон) відповідно до встановлених вимог чинного законодавства доцільно відносити заборону під час підготовки та проведення заходів з контролю за вчиненням злочину провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, якби слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Здобуті у такий спосіб речі й документи не можуть бути використані в кримінальному провадженні.

Обов'язково у загальних положеннях щодо організації та проведення контролю за вчиненням злочину необхідно передбачити розуміння провокування (підбурення) особи на вчинення злочину. Отже, під провокуванням (підбурюванням) особи потрібно розуміти свідомий активний вплив працівників правоохоронних органів або інших осіб, що діють на підставі їх завдання, на певну особу з метою схилення її до вчинення злочину, який в іншому випадку не був би вчинений, та подальше викриття цієї особи.

У розділі відповідного нормативно-правового акта, що повинен встановлювати поняття та зміст форм контролю за вчиненням злочину, треба врахувати такі поняття, як: контрольована поставка, контрольована, оперативна закупки; спеціальний слідчий експеримент; імітування обстановки злочину. Крім того, положення цього розділу мають закріпити підстави, зміст та мету провадження форм контролю за вчиненням злочину.

Так, відповідно до проведеного у попередніх розділах представленої дисертаційної роботи аналізу у запропонованому нормативно-правовому акті повинно бути враховано таке:

– під контрольованою поставкою необхідно розуміти форму негласної слідчої (розшукової) дії, що є комплексом організаційно-правових заходів уповноважених суб'єктів, спрямованих на встановлення контролю за переміщенням (увезенням, вивезенням, транзитом) територією України будь-яких товарів, предметів та речовин, з метою забезпечення безпеки такого

переміщення; виявлення причетних до підготовки та вчинення злочину фізичних і юридичних осіб, документування їх протиправних діянь;

– контрольована закупка – форма негласної слідчої (розшукової) дії, яка полягає в імітації уповноваженими на проведення суб'єктами придбання або отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товару, який перебуває у вільному обігу, з метою викриття і документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила;

– оперативна закупка – форма негласної слідчої (розшукової) дії, яка полягає в імітації уповноваженими суб'єктами придбання або отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товару, обіг якого обмежений чи заборонений законодавством, з метою викриття і документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила;

– спеціальний слідчий експеримент – форма негласної слідчої (розшукової) дії, яка полягає у створенні слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішень щодо вчинення злочину;

– імітування обстановки злочину – форма негласної слідчої (розшукової) дії, яка полягає в діях слідчого, уповноваженої особи, з використанням імітаційних засобів, які створять в оточуючих уяву про вчинення реального злочину, з метою його запобігання та викриття відомої чи невідомої особи (осіб), яка планувала чи замовляла його вчинення.

Розділ запропонованого для вироблення нормативно-правового акта щодо порядку провадження форм контролю за вчиненням злочину повинен охоплювати організаційно-тактичні особливості їх проведення, на які зверталася увага у попередньому підрозділі представленої дисертаційної роботи. Доцільно зазначити про особливості підстав кожної із форм контролю

за вчиненням злочину, вимоги до оформлення дозволу на проведення цієї НС(Р)Д, особливості залучення осіб на засадах добровільності й конфіденційності до їх проведення, забезпечення заходів їхньої безпеки, застосування спеціальних технічних засобів отримання інформації та спеціально утворених заздалегідь ідентифікованих, несправжніх (імітаційних) засобів тощо.

Враховуючи зазначене, у змісті такого розділу має бути конкретизовано підстави для проведення контролю за вчиненням злочину як у загальному його розумінні – відповідно до положень ст.ст. 246, 271 КПК України, так і для кожної окремої форми зазначеної НС(Р)Д. Водночас особливу увагу слід приділити визначенню завдань і мети проведення контролю за вчиненням злочину, чітке розуміння яких безпосередньо впливає на обрання відповідної тактики, сил та засобів, а отже, на кінцевий результат проведення цієї НС(Р)Д.

Так, на підставі аналізу положень чинного законодавства, теоретико-правових досліджень окремих форм проведення контролю за вчиненням злочину можна виробити уніфіковані завдання зазначеної НС(Р)Д, а саме:

- встановлення наявності (перевірки) фактичних даних щодо вчинення особою дій, відповідальність за які передбачено нормами КК України;
- захист прав і свобод людини від протиправних посягань з боку злочинних організацій, організованих злочинних угруповань, окремих груп та осіб тощо;
- виявлення інформації щодо тяжких та особливо тяжких злочинів з метою їх подальшого припинення і локалізації настання негативних наслідків;
- встановлення осіб, причетних до реалізації злочинних намірів;
- визначення ступеня суспільної небезпеки злочинних намірів особи (осіб) та рольової участі кожного із учасників вчинення злочину;
- документування фактів протиправної діяльності та виявлення всіх осіб, причетних до реалізації злочинних намірів;
- виявлення причин та умов вчинення злочинів;

- забезпечення безпеки учасників проведення заходу.

Водночас, як уже зазначалося, тактичні завдання окремих форм контролю зав чиненням злочину мають свої особливості. Так, тактичними завданнями контрольованої поставки, на думку дисертанта, доцільно вважати:

- виявлення та знешкодження каналів постачання товарів, предметів і речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб, незалежно від форм власності;

- встановлення осіб (за допомогою використання контрольованих предметів, спеціальних технічних засобів тощо), причетних до реалізації злочинних намірів;

- виявлення джерел фінансування незаконних операцій з товарами, предметами та речовинами, забороненими для обігу, та подальших шляхів «відмивання» (легалізації) отриманих злочинних доходів;

- встановлення місць зберігання /виготовлення /переробки /збуту товарів, предметів, речовин, заборонених або обмежених в обігу у населення.

Тактичними завданнями оперативної закупки, які й вирізняють її з-поміж інших форм контролю за вчиненням злочину, є:

- перевірка інформації щодо реальності існування незаконного обігу товарів, предметів та речовин, заборонених або обмежених у загальному обігу населення;

- отримання зразка предмета, товару, речовини для дослідження та прийняття рішення щодо доцільності проведення інших оперативно-розшукових заходів, таких, наприклад, як контрольована поставка;

- встановлення ступеня суспільної небезпеки злочинних намірів особи (осіб) та рольової участі кожного із учасників;

- документування фактів протиправної діяльності з метою їх подальшого використання у кримінальному судочинстві.

Тактичними завданнями імітування обстановки злочину є:

- попередження настання невідворотних наслідків вчинення злочинів (вбивства на замовлення, тяжких тілесних ушкоджень, розбоїв тощо);
- захист особи (осіб) від злочинних посягань;
- виявлення осіб, причетних до вчинення злочину /реалізації злочинних намірів;
- запобігання вчиненню злочину /реалізації злочинних намірів;
- оперативне забезпечення кримінального судочинства;
- забезпечення безпеки учасників проведення цієї НС(Р)Д.

Завданнями, на вирішення яких спрямоване провадження спеціального слідчого експерименту, можна визначити такі:

- виявлення прихованих від зовнішнього спостереження дій особи, конкретизація фактів протиправних намірів особи /злочинних дій;
- створення сприятливих умов для конспіративного спостереження та документування дій особи;
- встановлення осіб, причетних до реалізації злочинних намірів особи;
- визначення причин і умов, що сприяють вчиненню особою протиправних дій;
- перевірка достовірності інформації, що стала підставою проведення такої форми контролю за вчиненням злочину;
- встановлення ступеня суспільної небезпеки особи, щодо якої проводиться зазначена НСРД.

Тактична складність організації та проведення контролю за вчиненням злочину, можливість розкриття задуму й дій, що будуть здійснюватись, вимагають ретельного планування. Враховуючи наведене, зміст нормативно-правового акта, у частині організації проведення контролю за вчиненням злочину, має охоплювати особливості планування його проведення.

Отже, безпосередньо перед проведенням контролю за вчиненням злочину, як правило, слідчим і керівником уповноваженого підрозділу (або його уповноваженим заступником), якому доручено його проведення, складається



план. Конкретизація змістовного наповнення плану проведення контролю за вчиненням злочину зводиться до того, що він повинен передбачати: мету та завдання НС(Р)Д, спосіб, виконавців, місце і час проведення, заходи для забезпечення безпеки осіб, які братимуть участь, способи та засоби фіксації фактичних даних щодо протиправних дій, порядок зв'язку між учасниками, технічне й матеріальне забезпечення.

Крім того, на думку дисертанта, у положеннях проекту нормативно-правового акта, у якому буде визначено порядок проведення контролю за вчиненням злочину, доцільно передбачити структурний зміст типового плану, в якому, як правило, визначаються:

- мета проведення НС(Р)Д;
- завдання НС(Р)Д, на вирішення яких спрямоване проведення заходу;
- конкретні виконавці;
- організація взаємодії між суб'єктами проведення контролю за вчиненням злочину;
- місце і час проведення;
- заздалегідь підготовлені, несправжні (імітаційні) засоби (документи, які зашифровують відомчу приналежність особи, транспортних засобів, що будуть використовуватись, товари, предмети, речовини, що частково або повністю замінюють предмет (у разі проведення контрольованої поставки чи оперативної закупки) тощо;
- заходи із забезпечення безпеки учасників провадження заходу;
- порядок взаємодії між учасниками заходу;
- матеріально-технічне забезпечення.

Розглядаючи типовий план проведення контролю за вчиненням злочину, слід звернути увагу на те, що у ході його складання необхідно враховувати специфіку проведення контролю за вчиненням злочину й особливості конкретних умов та обстановки, що суттєво вплине на зміст.

Розробляючи план проведення контролю за вчиненням злочину, необхідно враховувати ймовірну необхідність одночасного проведення й інших НСРД (зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, спостереження за особою, річчю, місцем, виконання спеціального завдання з метою розкриття злочинної діяльності, аудіо-, відеоконтроль особи та місця тощо) і стратегічні завдання конкретної лінії протидії окремим видам злочинної діяльності.

Підрозділ проекту нормативно-правового акта, у якому буде закріплено основні положення організації проведення контролю за вчиненням злочину у частині використання матеріалів, отриманих за результатами проведення контролю за вчиненням злочину, повинен охоплювати як загальні положення щодо використання вказаних вище матеріалів, так і особливості кожної із визначених законодавством форм контролю за вчиненням злочину.

Отже, враховуючи наведене, на сьогодні існує необхідність приведення правових та організаційних основ проведення контролю за вчиненням злочину у відповідність до практики їх провадження. Для реалізації зазначеного, доцільно внести запропоновані зміни у положення чинного законодавства, що регулює контроль за вчиненням злочину, доповнити існуючі та виробити нові нормативно-правові акти, що визначатимуть порядок проведення контролю за вчиненням злочину на міжвідомчому рівні.

До того ж важливим аспектом, що впливає безпосередньо на результативність проведення будь-якої негласної слідчої (розшукової) дії, зокрема й контролю за вчиненням злочину, є вироблення його загальної організаційної моделі, що стане підґрунтям у відпрацюванні подальших методичних рекомендацій, інструкцій тощо. Таким чином, на підставі аналізу організаційного аспекту проведення контролю за вчиненням злочину розроблено його організаційну модель, яка складається із таких елементів:

– підготовка, яка передбачає: постійний і системний аналіз інформації, що містить підстави провадження контролю за вчиненням злочину; надання правової оцінки отриманої інформації; планування проведення визначених

організаційних, адміністративно-правових заходів, а саме: визначення мети та завдань конкретних форм контролю за вчиненням злочину; конкретизація системи заходів, спрямованих на вирішення поставлених завдань; раціональне застосування сил та засобів; організація взаємодії уповноважених суб'єктів;

– провадження, наступний етап загальної організації контролю за вчиненням злочину, являє собою практичну реалізацію підготовки шляхом безпосереднього проведення відповідних організаційно-тактичних та адміністративно-правових дій (комплексу дій) у реальному часі із залученням визначених суб'єктів. Зазначене безпосередньо спрямоване на: отримання відповідних результатів, що відповідають загальній меті проведення контролю за вчиненням злочину; забезпечення належного документування ходу проведення контролю за вчиненням злочину;

– використання результатів контролю за вчиненням злочину – на цьому етапі звертається увага на особливості використання результатів проведення форм контролю за вчиненням злочину. При цьому отримані уповноваженими суб'єктами матеріали повинні відповідати вимогам, встановленим КПК України та загальним правилам фіксації інформації, що може бути використана у кримінальному судочинстві.

### ***Висновки до розділу 3***

Враховуючи необхідність удосконалення форм і методів протидії сучасній злочинності, особливо організованого та транснаціонального характеру, виникає необхідність удосконалення організаційно-правових основ проведення негласних слідчих (розшукових) дій, до яких і належить контроль за вчиненням злочину. Зазначене вимагає опрацювання порядку проведення вказаної НСРД, що потребує окремого нормативного закріплення.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що правові основи проведення контролю за вчиненням злочину потребують вироблення шляхів їх удосконалення, які, на погляд дисертанта, полягають у:

- внесенні змін до положень чинного законодавства;
- розробці нових нормативно-правових актів.

Отже, оптимізація норм чинного КПК України вбачається раціональною шляхом внесення до нього відповідних змін. Зокрема:

- до змісту ч. 1 ст. 246 КПК України доцільно внести визначення негласних слідчих (розшукових) дій. Це сприятиме належному розумінню НС(Р)Д, визначенню їх ролі та місця у чинному кримінальному процесі та виробленню критеріїв розмежування останніх із оперативно-розшуковими заходами;

- до ч. 1 ст. 271 КПК України – положення щодо безпосереднього визначення контролю за вчиненням злочину;

- до змісту ч. 3 ст. 271 КПК України ввести поняття провокування (підбурювання).

Наступним кроком відповідно до виявлених проблем правового регулювання контролю за вчиненням злочину має бути розробка міжвідомчого нормативно-правового акта, у якому було б визначено порядок проведення форм контролю за вчиненням злочину та використання результатів їх проведення у кримінальному провадженні. При цьому слід зазначити, що цей

документ має бути міжвідомчого характеру та спрямований на застосування його норм усіма уповноваженими на проведення вказаної НСРД суб'єктами.

Крім того, вироблення організаційної моделі проведення контролю за вчиненням злочину сприятиме загальному розумінню його сутності та змісту і може стати підґрунтям відповідної розробки методичних рекомендацій щодо посилення ефективності.

## ВИСНОВКИ

У Висновках викладаються найбільш важливі теоретичні положення дисертаційного дослідження, формулюються пропозиції щодо удосконалення правового регулювання контролю за вчиненням злочину:

1. Відсутність фундаментальних наукових праць з організаційно - правових основ проведення контролю за вчиненням злочину обумовлює необхідність здійснення спеціального комплексного дослідження за такими основними напрямками: теоретико-правові й організаційні основи контролю за вчиненням злочину та шляхи їх удосконалення.

2. Визначення негласної слідчої (розшукової) дії слід викласти у частині першій ст. 246 КПК України у такій редакції: «Негласною слідчою (розшуковою) дією є дія (комплекс дій), що здійснюється за наявності визначених чинним законодавством підстав уповноваженими суб'єктами, спрямована на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні, відомості про факт та методи проведення якої не підлягають розголошенню, окрім визначених законом випадків».

3. Контролем за вчиненням злочину є негласна слідча (розшукова) дія, що являє собою комплекс взаємопов'язаних правових, організаційно-тактичних дій, які здійснюються виключно за рішенням прокурора у визначених чинним законодавством формах та полягають у перевірці уповноваженими суб'єктами відповідності наявності та достовірності підстав вважати, що вчиняється (вчинено) тяжкий або особливо тяжкий злочин, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України. Зазначене визначення контролю за вчиненням злочину пропонується закріпити у частині першій ст. 271 КПК України.

4. Контроль за вчиненням злочину має неоднорідну, змішану правову природу: регулюється нормами чинного КПК України, проте безпосередня

реалізація його окремих форм пов'язана із застосуванням низки інших законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів.

5. У чинному законодавстві не передбачається повноцінне функціонування контролю за вчиненням злочину, зокрема, не визначаються порядок організації та проведення установлених законом форм контролю за вчиненням злочину, що негативно впливає на ефективність їх практичного використання у кримінальному провадженні.

6. Для удосконалення правових та організаційних основ контролю за вчиненням злочину необхідним є розробка та видання спеціального міжвідомчого нормативно-правового акту про порядок організації та проведення контролю за вчиненням злочину, в якому слід передбачити: загальні засади проведення контролю за вчиненням злочину та його окремих форм; порядок проведення форм контролю за вчиненням злочину; умови, необхідні для проведення зазначеної негласної слідчої (розшукової) дії; сили та засоби, що залучаються до провадження контролю за вчиненням злочину; особливості використання матеріалів, отриманих за результатами проведення контролю за вчиненням злочину.

7. Удосконалення правових основ контролю за вчиненням злочину можливе за умови законодавчого закріплення поняття провокування (підбурювання) особи під час встановленого уповноваженими суб'єктами контролю за її злочинними діями, що є однією із встановлених чинним законодавством заборон його проведення. Для цього пропонується частину третю ст. 271 КПК України доповнити окремим абзацом наступного змісту: «Провокуванням (підбурюванням) особи є свідомий активний вплив уповноважених суб'єктів організації та проведення негласних розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій або інших осіб, залучених у встановленому законом порядку до їх проведення, на певну особу з метою схиляння її до вчинення злочину, який в іншому випадку не був би вчинений, та подальше викриття цієї особи».

8. Організація проведення контролю за вчиненням злочину - це координація здійснення комплексу взаємопов'язаних, підпорядкованих єдиному задуму правових, організаційно-тактичних дій, спрямованих на перевірку наявності достатніх підстав вважати, що вчиняється (вчинено) тяжкий чи особливо тяжкий злочин, що проводиться виключно за рішенням прокурора у визначених чинним законодавством формах.

9. Типова організаційна модель проведення контролю за вчиненням злочину складається із таких елементів:

- підготовка, яка передбачає: постійний і системний аналіз інформації, яка містить підстави проведення контролю за вчиненням злочину; надання правової оцінки отриманої інформації; планування проведення визначених організаційних, адміністративно-правових заходів, а саме: визначення мети і завдань конкретних форм контролю за вчиненням злочину; конкретизація системи заходів, спрямованих на вирішення поставлених задач; раціональне застосування сил та засобів; організація взаємодії уповноважених суб'єктів;

- провадження, яке являє собою практичну реалізацію підготовки шляхом безпосереднього його проведення у реальному часі із залученням визначених суб'єктів; забезпечення належного документування ходу проведення контролю за вчиненням злочину;

- використання результатів контролю за вчиненням злочину з урахуванням встановлених КПК України загальних правил фіксації інформації, що може бути використана у кримінальному судочинстві.



### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аверьянова Т.В. Криминалистика: ученик для вузов /Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р.; под ред. Р.С. Белкина. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Издательство НОРМА, 2003. – 992с.
2. Альошина О.І. Провокація злочину (кримінально-правове дослідження): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 /О.І. Альошина – Дніпропетровськ, 2007. – 19 с.
3. Антонов К.В. Оперативна закупівля наркотиків – один з ефективних методів боротьби зі злочинністю /К.В. Антонов //Актуальні проблеми протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин у сучасних умовах: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, ДДУВС, 12.10.2007). – С. 309–314. – Д.: Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2007. – 360 с.
4. Антонов К.В. Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному судочинстві //Проблеми оперативно-розшукової діяльності й забезпечення прокурорського нагляду за її законністю: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. – Луганськ: РВВ ЛІВС, 2000. – С. 194–208.
5. Антонов К.В. Теоретичні аспекти визначення співвідношення понять «оперативно-розшукова міра» і «оперативно-розшуковий захід» /К.В. Антонов //Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: зб. наук праць. – С. 16–21. – 2007. – №4(35). – 328 с.
6. Бабіков О.П. Особливості використання негласних слідчих (розшукових) дій в доведенні вини й визначенні кваліфікації дій підозрюваних у вчиненні злочинів у сфері службової діяльності з ознаками корупції /О.П. Бабіков //Впровадження нового Кримінального процесуального кодексу України в правоохоронну діяльність та навчальний процес: досвід та шляхи удосконалення: матеріали наук. практ. конф., ХНУВС – 2013. – С. 251–257.

7. Багрій М.В. Спеціальний слідчий експеримент як форма контролю за вчиненням злочину /М.В. Багрій //Актуальні проблеми держави і права. – 2014. – С. 386–391 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apdp.in.ua/v74/59.pdf>.

8. Багрій М.В. Негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні : монографія /М.В. Багрій, В.В. Луцик. – Тернопіль : ТНЕУ, 2014. – 308 с.

9. Бандурка О.М. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності: моногр. /О.М. Бандурка. – Х.: Золота миля, 2012. – 620 с.

10. Бантишев О.Ф. Провокація хабара як спеціальний вид співучасті у злочині /О.Ф. Бантишев, С.А. Кузьмін //Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2008. – №19. – С. 105–112. –105 с.

11. Башан А. Оперативный эксперимент: законодательное решение актуальных прикладных проблем /А. Башан, А. Дедковский //Законность и правопорядок. – 2013. – №1 (25). – С. 45–50.

12. Белкин А.Р. Теория доказывания в уголовном судопроизводстве /А.Р. Белкин. – М.: Норма, 2007. – 528 с.

13. Белоусов А.В. Процессуальное закрепление доказательств при расследовании преступлений /А.В. Белоусов. – М.: Юрлитинформ, 2001. – 174 с.

14. Берназ В. Д. Правова природа, поняття та загальна класифікація негласних слідчих (розшукових) дій /В. Д. Берназ //Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція. - 2013. - Вип. 5. - С. 226-231. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu\\_jur\\_2013\\_5\\_51](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2013_5_51)

15. Бертовский Л.В. Выявление и расследование экономических преступлений: учеб.-практ. изд. /Л.В. Бертовский, В.А. Образцов. – М.: Экзамен, 2003. – 255 с.

16. Білічак О.А. Контроль за вчиненням злочину: поняття та форми /О.А. Білічак //Ученые записки Таврического национального университета

им. В. И. Вернадського. – Т. 27 (66). – 2014. – №2. – С. 129–135. – (Серия «Юридические науки»).

17. Білічак О.А. Основи оперативно-розшукової діяльності: підруч. /О.А. Білічак, В.О. Глушков, Ю.О. Найдьон. – К.: НА СБ України, 2014. – 322 с.

18. Билоус Е.Н. Вопросы теории и практики оперативно-розыскной деятельности: проблемы и противоречия /Билоус Е.Н., Васильев Н.Н, Харченко С.В. //Государство и право. – М., 2006. – №11. – С.21–32.

19. Благута Р.І. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми підготовки та проведення /Р.І. Благута //Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – №1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/Admin/Downloads/aymvs\_2013\_1\_27.pdf.

20. Благодир В.С. Доказування у судових стадіях кримінального процесу у справах про одержання хабара: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. /В.С. Благодир. – Ірпінь: Національний університет Державної податкової служби України, 2012. – 17 с.

21. Венгеров А. Синергетика и политика /А. Венгеров //Общественные науки и современность. – 1993. – №4. – С. 55–69.

22. Вертузаєв М.С. Захист інформації в комп'ютерних системах від несанкціонованого доступу: навч. посіб. /М.С. Вертузаєв, О.М. Юрченко //Європ. ун-т. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2001. – 322 с.

23. Висков Н. В. Понятие «правовая природа» и его роль в исследовании институтов уголовного права /Н.В. Висков //Современные тенденции развития науки: новый взгляд: материалы Международной научно-практической конференции по философским, филологическим, юридическим и педагогическим наукам (г. Горловка, 20 октября 2010 г.). – Горловка, 2010. – С. 81–84.

24. Вихин С. Об определении понятия правовой природы /С. Вихин //Творчество студентов и будущее права: тезисы докладов студенческой научно-

практической конференции (г. Пермь, апрель 1999 г). – Пермь: Изд-во Перм. ун-та, 2000. – С. 11–13.

25. Витяг з рішення від 9 червня 1998 р. у справі «Тейксейра де Кастро проти Португалії» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viaduk.net/clients/vs.nsf/0/0A0E64CB91067973C22576C4003629D0>

26. Гаврилин Ю.В. Использование контроля и записи телефонных и иных переговоров в раскрытии и расследовании преступлений: учеб. пособ. /Ю.В. Гаврилин, Е.С. Дубоносов. – М.: Книжный мир, 2003.– 70 с.

27. Глушков В.О Судовий контроль у процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності /В.О. Глушков, В.І. Васи́лінчук, Є.Л. Скалозуб //Вісник Вищої ради юстиції. – 2010. – №3. – С. 41–47.

28. Глушков В.О. Актуалізація проблеми вдосконалення законодавства України про оперативно-розшукову діяльність /В.О. Глушков //Вісник Вищої ради юстиції. – 2011. – №2 (6) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Vvryu/2011\\_2/DOC/11gvoosa.pdf](http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Vvryu/2011_2/DOC/11gvoosa.pdf).

29. Глушков В.О. Актуальні проблеми правового регулювання оперативно-розшукової діяльності у зв'язку із прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу /В.О. Глушков, Ю.О. Найдьон //Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 27 вересня 2013 р.). – С. 45–48.

30. Говорухина Е.В. Понятие и правовые последствия провокации в уголовном праве: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. – Ростов-н/Д, 2002. – 18 с. – С. 4.

31. Гребельский Д.В. О разработке научных основ оперативно-розыскной деятельности /Д. В. Гребельский //Вопросы совершенствования оперативной работы: тр. Омской высш. шк. милиции. – Омск, 1973. – С. 33–42.

32. Грібов М.Л. Використання засобів забезпечення конспірації при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій /М.Л. Грібов //Форум права. –

2014. – №2. – С. 94–98 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/FP\\_index.htm\\_2014\\_2\\_17.pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/FP_index.htm_2014_2_17.pdf).

33. Грошевий Ю.М. Кримінально-процесуальні аспекти оперативно-розшукової діяльності //Ю. Грошевий, Е. Дідоренко, Б. Розовський //Право України. – 2003. – №1. – С. 73–78.

34. Грошевий Ю. М. Кримінальне процесуальне доказування та оперативно-розшукова діяльність: [посібник] /Ю.М. Грошевий, С.Б. Фомін. – Х.: Право, 2010. – 112 с. – С. 39.

35. Грошевий Ю.М. Судовий контроль у сфері оперативно-розшукової діяльності: моногр. /Ю.М. Грошевий, С.В. Єськов. – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2009. – 128 с.

36. Давыдов Я.В. Оперативно-розыскная деятельность (конспект лекций) /Я.В. Давыдов. – М.: Приор-издат, 2007. – 80 с.

37. Дидоренко Э.А. Основы оперативно-розыскной деятельности в Украине (понятие, принципы, правовое обеспечение): учебное пособие /Э.А. Дидоренко, Б.И. Бараненко, В.А. Глазков. – К.: Центр учебной литературы, 2007. – 267 с.

38. Дидоренко Э.А. Процессуальный статус ОРД в уголовном судопроизводстве: монография /Е.А. Дидоренко, С.А. Кириченко, Б.Г. Розовский. – Луганск: РИО ЛИВД, 2000. – 95 с.

39. Динту В.А. Криміналістичне імітування обстановки злочину як форма контролю за вчиненням злочину /В.А. Динту //Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2012. – Вип. 20. – Ч. 1. – Т. 4. – С. 122–125. – (Серія «Право»).

40. Динту В.А. Спеціальний слідчий експеримент як форма контролю за вчиненням злочину /В.А. Динту //Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – №4. – С. 184–186.

41. Долженков О.Ф. Оперативно-розшукова діяльність як правоохоронна функція кримінальної міліції /Долженков О.Ф., Думко А.Ф., Козаченко І.П. – Одеса: НДРВВ ОІВС, 2000. – 123 с.
42. Дубов Г.О. Методологія права: поняття, предмет та місце в системі наукового знання (за працею Р. Лукича «Методологія права») /Г.О. Дубов //Держава і право. – Вип. 50 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/34693/09-Dubov>
43. Дубягин Ю. П. Комментарий к Федеральному закону «Об оперативно-розыскной деятельности (постатейный)» /Дубягин Ю.П., Дубягина О.П., Михайлычев Е.А. – М.: ЗАО «Юстицинформ», 2005. – 144 с.
44. Єськов С. Деякі питання вдосконалення процедури надання судового дозволу на негласні оперативно-розшукові заходи //Вісн. Акад. прав. наук. – 2006. – №3. – С. 236–244.
45. Етимологічний словник української мови: в 7 т. /редкол.: О.С. Мельничук (гол. ред.) та ін. – К.: Наук. думка, 1982–2006. – Т. 2.
46. Жеребкін В.Є. Логіка /Жеребкін В.Є. – Х.: Основи; К.: Знання, 1998. – 256 с.
47. Загальна декларація прав людини 1948 р. //Права людини: Міжнародні договори України, декларації, документи. – К.: Юрінформ, 1992.
48. Закон України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» //Відомості Верховної Ради України. – 1995. – №10. – Ст. 63.
49. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 р. //Відомості Верховної Ради України. – 2013. – №27. – Ст. 282.
50. Закон України «Про нотаріат» від 06.11.2014 р. //Відомості Верховної Ради України. – 1993. – №39. – Ст. 384.
51. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23.04.1991 р. //Відомості Верховної Ради України. – 1991. – №39. – Ст. 284.

52. Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 р. //Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №48. – Ст. 650.
53. Закон України «Про законодавство України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 р. //Відомості Верховної Ради України. – 1993. – №4. – Ст. 20.
54. Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30.06.1993 р. //Відомості Верховної Ради України. – 1993. – №35. – Ст. 359.
55. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» //Відомості Верховної Ради України. – 2006. – №46. – Ст. 297.
56. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» //Відомості Верховної Ради. – 1994. – №11. – Ст. 50.
57. Закон України «Про державну охорону органів державної влади та посадових осіб» //Відомості Верховної Ради України. – 1998. – №35. – Ст. 236.
58. Закон України «Про Державну прикордонну службу України» //Відомості Верховної Ради. – 2003. – №27. – Ст. 208.
59. Закон України «Про державну таємницю» //Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №16. – Ст. 93.
60. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» //Відомості Верховної Ради. – 1994. – №11. – Ст. 51.
61. Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» //Відомості Верховної Ради України. – 2009. – №45. – Ст. 691.
62. Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» //Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №31. – Ст. 286.
63. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро» //Відомості Верховної Ради України. – 2014. – №47. – Ст. 2051.

64. Закон України «Про інформацію» //Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №48. – Ст. 650.
65. Закон України «Про контррозвідувальну діяльність» //Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №12. – Ст. 89.
66. Закон України «Про міліцію» //Відомості Верховної Ради України. – 1991. – №4. – Ст. 20.
67. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» //Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №22. – Ст. 303.
68. Закон України «Про поштовий зв'язок» //Відомості Верховної Ради України. – 2002. – №6. – Ст. 39.
69. Закон України «Про прокуратуру» //Відомості Верховної Ради України. – 1991. – №53. – Ст. 793.
70. Закон України «Про розвідувальні органи України» //Офіційний вісник України. – 2001. – №15. – Ст. 642.
71. Закон України «Про Службу безпеки України» //Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №27. – Ст. 382.
72. Закон України «Про службу зовнішньої розвідки» //Відомості Верховної Ради України. – 2006. – №8. – Ст. 94.
73. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» //Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №15. – Ст.190.
74. Закон України «Про телекомунікації» //Відомості Верховної Ради України. – 2004. – №12. – Ст. 155.
75. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» //Відомості Верховної Ради України. – 2006. – №30. – Ст. 260.
76. Захарцев С.И. Оперативно-розыскные мероприятия: общие положения [Текст] /С.И. Захарцев. – СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. – С. 38.



77. Зеленецкий В.С. Ведомственный контроль и прокурорский надзор за законностью оперативно-розыскной деятельности /Зеленецкий В.С., Козьяков И.Н. – Х.: Восточно-регион. центр гуман.-образов. инициатив, 2003. – 256 с.
78. Зеленецкий В.С. Прокурорский надзор за исполнением органами дознания и досудебного следствия законов при приеме, регистрации, проверке и разрешении заявлений и сообщений о преступлениях. – Х., 2004.
79. Зданович А.А. Свои и чужие – интриги разведки [Электронный ресурс] /А.А. Зданович. – М., 2002. – 54 с. – Режим доступа: <http://www.litmir.net/br/?b=122414&p=1>
80. Ігнатко В.В. Поняття матеріалів оперативно-розшукової діяльності, що використовуються в інтересах кримінального судочинства /В.В. Ігнатко //Право України. – 2004. – №11. – С. 50–53.
81. Керимов Д.А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права): моногр. /Д.А. Керимов. – [2-е изд.]. – М. : Аванта+, 2001. – 560 с.
82. Козырин А.Н. Комментарий к Таможенному кодексу Российской Федерации /А.Н. Козырин. – М.: Проспект, 2004.
83. Кислий А.М. Організаційно-правові засади відомчого контролю за фінансовим забезпеченням оперативно-розшукової діяльності /А.М. Кислий, М.М. Перепелиця //Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика): наук.-практ. журнал. – 2009. – №21. – С. 218–224.
84. Кицан Ю.І. Підслідність кримінальних справ: теоретичні засади вдосконалення нормативно-правового регулювання /Ю.І. Кицан //Часопис Національного університету «Острозька академія». – 2012. – №2(6). – (Серія «Право»). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12kyinpr.pdf>].

85. Колесник В.А. Суб'єкти здійснення та класифікація негласних слідчих (розшукових) дій /В.А. Колесник //Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – №1. – С. 129–134.
86. Конвенція «Про захист прав людини та основних свобод» (Рим, 4.XI.1950) //Голос України. – 2001. – 10 січня. – С. 6–8.
87. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 року: ратиф. пост. Верховної Ради УРСР від 25 квітня 1991 року №1000-XII //Україна в міжнар.-прав. відносинах. Боротьба із злочинністю та взаємна правова допомога: зб. док. (українською і російською мовами). – Кн. I. – К.: Юрінком, 1996. – С. 244–285.
88. Конституція України //Відомості Верховної Ради України. – К., 1996. – №30. – Ст. 141.
89. Комашко В.В. Контрольована поставка як форма контролю за вчинення злочину /В.В. Комашко //Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – №3 (60). – С. 219–229.
90. Комашко В.В. Контроль за вчиненням злочину: сутність та зміст /В.В. Комашко //Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2013. – №3 (64). – С. 183–192.
91. Комашко В.В. Спеціальний слідчий експеримент: особливості визначення правової природи та поняття /В.В. Комашко //Економіка, фінанси, право. – 2014. – №4. – С. 20–28.
92. Комашко В.В. Прокурорский надзор за оперативно-розыскной деятельностью в современной Украине: сравнительно-правовой анализ /В.В. Комашко //Юридическая наука. – 2014. – №1. – С. 177–122.
93. Комашко В.В. К вопросу правомерности побуждения в процессе осуществления оперативно-розыскной деятельности по разоблачению

преступной деятельности организованных групп и преступных организаций /В.В. Комашко, О.В. Шамара //Юридическая наука. – 2014. – №3. – С. 108–112.

94. Комашко В.В. Виправданий ризик в оперативно-розшуковій діяльності спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю корисливо-насиленої спрямованості /О.В. Шамара, В.В. Комашко, А.Д. Онофрейчук //Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2014. – №3 (149). – С. 178–183.

95. Комашко В.В. Особливості організаційно-правових основ функціонування державного бюро розслідувань як однієї з новел Кримінального процесуального кодексу України /В.В. Комашко //Вісник Академії митної служби України. – 2014. – №1(12) – С. 132–138. – (Серія «Право»).

96. Комашко В.В. Доктринальні підходи до визначення поняття контролю за вчиненням злочину /В.В. Комашко //Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2014. – №4. – С. 96–105.

97. Комашко В.В. Організаційно-правові основи провадження оперативної закупки як форми контролю за вчиненням злочину /В.В. Комашко//Матеріали наукових читань, присвячені пам'яті В.М. Корецького: зб. наук. праць /Київський ун-т права НАН України. – К., Видавництво Ліра-К. – 2014. – С. 116–118.

98. Комашко В.В. Актуалізація правового регулювання спеціального слідчого експерименту як чинник забезпечення національної безпеки /В.В. Комашко, Г.П. Серета //Азовські правові читання: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Бердянськ, 18–19 квітня 2014 р.). – Бердянськ: ТОВ «Модем – 1», 2014. – С.292–294.

99. Комашко В.В. Актуальные вопросы уголовного процессуального законодательства Украины в период трансформации модели уголовного производства /В.В. Комашко, А.В. Шамара //Юридические науки: проблемы и

перспективи: матеріали II Міжнародної научної конференції (г. Пермь, январь 2014 г.). – Пермь: «Меркурий», 2014. – С. 120–212.

100. Комашко В.В. Контроль за вчиненням злочину: правові основи /В.В. Комашко //Сучасна правова наука: теорія та практика: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 29 квітня 2013 року). – Запоріжжя: ФОП Зеленкевич Л.П., 2013. – С. 182 – 186;

101. Комашко В.В. Актуальні питання провадження імітування обстановки вчинення злочину /В.В. Комашко //Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 27 вересня 2013 р.). – Дніпропетровськ: ДДУВС, 2012. – С. 83–86.

102. Комашко В.В. Порівняльно-правовий аналіз провадження контрольованої поставки в Україні та інших демократичних країнах /В.В. Комашко //Теоретичні засади та практика реалізації правової політики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 26 грудня 2013 року). – Запоріжжя: ФОП Зеленкевич, 2013. – С. 283–286.

103. Комашко В.В. Особливості реалізації прав оперативних підрозділів у зв'язку із прийняттям нового кримінального процесуального кодексу України /В.В. Комашко //Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики: матеріали V Міжнародної наукової конференції, присвяченої XX-річчю Національної академії правових наук України (м. Одеса, 1 листопада 2013 року). – Одеса: Фенікс, 2013. – С. 300–304.

104. Комашко В.В. Контрольована поставка як форма контролю за вчиненням злочину /В.В. Комашко //Актуальні питання кримінального процесуального законодавства України (м. Київ, 26 квітня 2013 р.): зб. матеріалів міжвуз. наук. конф.; Національна академія прокуратури України. – К.: Алерта, 2013. – С.115–122.

105. Комашко В.В. Визначення поняття контролю за вчиненням злочину як теоретико-правова проблема /В.В. Комашко, О.В. Шамара //Оперативно-

розшукова діяльність органів внутрішніх прав: проблеми теорії та практики: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 25–26 вересня 2014 р.). – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2014. – С.25–28.

106. Краткая философская энциклопедия /сост. Е. С. Губский и др. – М. : Прогресс-энциклопедия, 1994. – 576 с.

107. Кримінальний кодекс України //Офіційний вісник України. 2001. – №21 – Ст. 920.

108. Кримінальний кодекс Іспанії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp>.

109. Кримінальний процесуальний кодекс України [текст]/– К.: «Центр учбової літератури», 2012. – 292 с.

110. Крушельницька О.В. Методологія і організація наукових досліджень: наук. посіб. /Крушельницька О.В. – К.: Кондор, 2003. – 192 с.

111. Митний кодекс //Відомості Верховної Ради України. – 2012. – №48. – Ст. 552.

112. Матвєєв І.В. Правова природа недійсних угод [Текст] /Матвєєв І.В. – М.: Юрлітінформ, 2008. – 564 с.

113. Михайлов В.И. Контролируемая поставка как оперативно-розыскная операция: учеб.-практ. пособ. /В.И. Михалов. – М., 1998. – 94 с.

114. Музиченко О.В. Поняття, підстави та мета проведення негласних слідчих (розшукових) дій /О.В. Музиченко //Право: історія, теорія, практика: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 14–15 березня 2014 р.). – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. – 168–171.

115. Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 р. №114/1042/516/1199/936/1687/5 «Про затвердження Інструкції «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному

провадженні». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/42544>.

116. Процесуальне керівництво прокурором негласними слідчими (розшуковими) діями : наук.-практ. посіб. /[І.М. Козьяков, Л.В. Вигівська, О.В. Геселев, В.В. Мухін, О.І. Назарук, С.М. Скрипниченко, А.П. Слободзян, А.О. Штанько]. – К. : Алерта, 2013. – 304 с.

117. Негласні слідчі (розшукові) дії. Коментар до глави 21 Кримінального процесуального кодексу України /[кол. авт.; за заг. ред. Є.Д. Скулиша]. – К.: Наук.-вид. центр НА СБ України, 2012. – 132 с.

118. Негласні слідчі (розшукові) дії. Глава 21 Кримінального процесуального кодексу України (в таблицях і схемах): навч. посіб. /Є.Д. Скулиш, В.В. Комашко, С.А. Кузьмін, Ю.О. Найдьон, О.В. Шамара, О.М. Юрченко. – К., 2014. – 102 с.

119. Негласні слідчі (розшукові) дії та особливості їх проведення оперативними підрозділами органів внутрішніх справ: навч.-практ. посіб. /Б.І. Бараненко, О.В. Бочковий, М.Г. Вербенський та ін.; за ред.: проф. М.Г. Вербенського, проф. Б.І. Бараненка; МВС України, Луг. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка; ДНДІ МВС України. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2013. – 356 с.

120. Негласні слідчі (розшукові) дії: курс лекцій /[за ред. Д.Й. Никифорчука]; НАС. – К., 2012. – 123 с.

121. Негласні слідчі (розшукові) дії та використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні: навчально-практичний посібник /Кудінов С.С., Шехавцов Р.М., Дроздов О.М., Гриненко С.О. – Х.: «Оберіг», 2013. – 344 с.

122. Новий тлумачний словник української мови: в 3 т. /[укл. В. Яременко, О. Сліпушко]. – [2-е вид.]. – К.: Аконіт, 2005. – Т. 3: П-Я. – 2005. – 928 с. – ISBN 966-7173-28-3.

123. Ожегов С. И. Словарь русского языка: ок. 57 000 слов /С.И. Ожегов; под ред. докт. филол. наук, проф. Н.Ю. Шведовой. – М.: Русс. яз., 1983. – 816 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ozhegov.org>.

124. Коваль О.В. Нормативно-правове забезпечення здійснення негласних слідчих (розшукових) дій /О.В. Коваль //Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – 2014. – Том 27(66), №2. – С. 143-147

125. Онофрейчук А.Д. Особливості провадження оперативної закупки в Україні на сучасному етапі /А.Д. Онофрейчук //Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – Дніпропетровськ. – 2014. – №1 (70). – С. 280–287.

126. Онофрейчук А.Д. Організаційно-правові основи контрольованої поставки на сучасному етапі /А.Д. Онофрейчук //Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2014. – №3 (149). – С. 178–183.

127. Горбачевський В.Я. Роль і місце негласного розслідування у кримінальній юстиції /В.Я. Горбачевський //Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України : матеріали круглого столу (Київ, 7 жовтня, 2011 р.). – К.: ФОП Ліпкан О.С., 2011. – 168 с.

128. Онофрейчук А.Д. Актуальні питання реформування правоохоронної системи у зв'язку із застосуванням норм КПК України /А.Д. Онофрейчук //Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики: матеріали V Міжнародної наукової конференції, присвяченої XX-річчю Національної академії правових наук України (м. Одеса, 1 листопада 2013 р.). – Одеса: Фенікс, 2013. – С. 361–363.

129. Онофрейчук А.Д. Актуальні проблеми реалізації положень чинного Кримінального процесуального кодексу України у діяльності органів досудового розслідування Служби безпеки України /А.Д. Онофрейчук //Протидія злочинності: теорія та практика: матеріали V Міжвузівської науково-практичної конференції студентів, курсантів, аспірантів та молодих учених

(м. Київ, 18 жовтня 2013 р.). – К.: Національна академія прокуратури України, 2013. – С. 468–471.

130. Онофрейчук А.Д. Актуальные вопросы проведения контролируемой поставки в связи с применением норм Уголовного процессуального кодекса Украины /А.Д. Онофрейчук //Права та свободи людини і громадянина: механізм їх реалізації та захисту різними галузями права: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Братислава, Словачька Республіка, 19–20 вересня 2014 р.). – Братислава: Панєвропейська висока школа, 2014. – С. 154–158.

131. Оперативно-розшукова діяльність: навч. посіб. /Є.М. Моїсєєв, О.М. Джужа, Д.Й. Никифорчук та ін.; за ред. проф. О.М. Джужи. – К.: Правова єдність, 2009. – 310 с.

132. Оперативно-розыскная деятельность и уголовный процесс: учеб.-практ. пособ. /под ред. В.В. Чертова. – М.: Инфра, 2002. – 85.

133. Оперативно-розыскная деятельность: учеб. /под ред. К.К. Горяинова, В.С. Овчинского, А.Ю. Шумилова. – М.: Инфра-М, 2011.

134. Оперативно-розыскная деятельность: учеб. /под ред. К.К. Горяинова, В.С. Овчинского и др. – М.: ИНФРА-М, 2004. – [2-е изд., доп. и перераб.]. – 848 с.

135. Оперативно-розыскная энциклопедия /под ред. А.Ю. Шумилова. – М.: Издатель Шумилова И.И., 2004. – 364 с.

136. Орлов Ю.Ю. Показники якості оперативно-розшукової інформації /Ю.Ю. Орлов //Право України. – 2005. – №12. – С. 53–57.

137. Охріменко І. Порівняльний аналіз окремих процесуальних положень кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства України /І. Охріменко, С. Охріменко //Юридична Україна. – 2013. – №3. – С. 90–95.

138. Основы оперативно-розыскной деятельности Украины (понятие, принципы, правовое обеспечение): учеб. пособ. /З.А. Дидоренко,



Б.И. Бараненко, В.А. Глазков та ін. – К.: Центр учебной литературы, 2007. – 264 с.

139. Основы борьбы с организованной преступностью: моногр. /под ред. В.С. Овчинского, В.Е. Эминова, Н.П. Яблокова. – М.: Инфра. – 1996. – 400 с.

140. Основы оперативно-розыскной деятельности: учеб. для вузов /под ред. В.Б. Рушайло. – [2-е изд., испр. и доп.]. – СПб.: Лань, 2000. – 198 с.

141. Підслідність кримінальних справ: теоретичні засади вдосконалення нормативно-правового регулювання /Ю.І. Кицан //Часопис Національного університету «Острозька академія». – 2012. – №2(6). – (Серія «Право») [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12kyinpr.pdf>.

142. Пилипчук В.П. Інформаційне забезпечення системи розшукової роботи /Пилипчук В.П. //Теорія операт.-служб. діяльності правоохор. органів. – Л., 2000. – С. 208–213.

143. Погорецький М.А. Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності як підстав для порушення провадження у кримінальній справі /М.А. Погорецький //Вісник прокуратури. – 2007. – №8 (74). – С. 51–58.

144. Погорецький М.А. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність»: проблеми застосування окремих норм /М.А. Погорецький //Вісник Академії правових наук України. – 2001. – №3. – С. 205–213.

145. Погорецький М.А. Оперативно-розшукова діяльність: правове визначення поняття /М.А. Погорецький //Право України. – 2001. – №11. – С. 121–125.

146. Погорецький М.А. Повноваження прокурора при здійсненні нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю /Погорецький М.А. //Реформування органів прокуратури України: проблеми і перспективи: матеріали. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2–3 жовтня 2006 р.). – К.: Ген. прокуратура України; Акад. прокуратури України, 2007. – С. 124–127.

147. Погорецький М.А. Результати оперативно-розшукової діяльності /М.А. Погорецький //Право України. – 2007. – №7.– С.102–105.

148. Погорецький М.А. Судовий контроль та прокурорський нагляд за використанням протоколів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі /М.А. Погорецький //Вісник Верховного Суду України. – 2003. – №2. – С. 36–39.

149. Погорецький М.А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія. – Х.: РВФ «Арсіс, ЛТД», 2007. – 574 с.

150. Погорецький М.А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні /М.А. Погорецький //Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – №1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs\\_2013\\_1\\_48](http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2013_1_48).

151. Погорецький М.А. Впровадження інституту негласних слідчих (розшукових) дій в судову практику /М.А. Погорецький //Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2012. – №2 (28). – С. 56–63.

152. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 28.03.2008 р. №2 «Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на обмеження окремих конституційних прав громадян під час здійснення оперативно-розшукової діяльності на стадіях дізнання і досудового слідства» //Вісник Верховного Суду України. – 2008. – №4. – Ст. 4.

153. Постанова Кабінету Міністрів України «Про право власності на окремі види майна» //Офіційний веб-ресурс Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [zakon.rada.gov.ua](http://zakon.rada.gov.ua)

154. Правознавство: підручник /А.І. Берlach, С.С. Бичкова, Д.О. Карпенко, А.М. Колодій та ін. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 792 с.

155. Приватне життя і поліція. Концептуальні підходи. Теорія та практика /за ред. Ю.І. Римаренко. – К.: КНТ, 2006. – 740 с.
156. Проект закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» №2134 від 16.07.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.org/web.nsf/767eb8a58ad76a>
157. Прослушивание телефонов в международном праве и законодательстве 11 европейских стран (спецвыпуск). – 1999. – №12 (49). – 67 с.
158. Проти транснаціональної організованої злочинності: конвенція ООН від 15.11.2000, ратифікована Верховною Радою України 04.02.2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Ліга: Еліт: Мережна версія.
159. Пчелинцев С.В. Роль ограничения прав и свобод граждан в обеспечении баланса интересов личности, общества и государства /С.В. Пчелинцева //Право и политика. – М., 2006. – №5. – С. 32–39.
160. Пчолкін О.В. Теоретичні та правові проблеми забезпечення прав і свобод громадян при проведенні ОРД /О.В. Пчолкіна //Вісник ЛАВС. – Луганськ, 2004. – С.172–177.
161. Пчолкін В.Д. Підстави та умови проведення негласних слідчих (розшукових) дій /В.Д. Пчолкін //Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики: матеріали Всеукр. наук.-практ. конференції (м. Дніпропетровськ, 27 вересня 2013 р.). – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. – С. 126–130.
162. Рішення Конституційного Суду України у справі за поданням СБ України щодо офіційного тлумачення положення ч. 3 ст. 62 Конституції України №12-рп/2011 від 20 жовтня 2011 року.
163. Рузавин Г.И. Методология научного познания: учеб. пособ. для вузов. – М.: ЮНИТИДАНА, 2005. – 236 с.
164. Сайт Європейського суду з прав людини. – Режим доступу: <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx>

165. Сервецький І.В. Науково-практичний коментар Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» /І.В. Сервецький, В.А. Дашко. – К., 2006. – 400. – С. 327.
166. Сервецький І.В. Оперативно-технічне забезпечення боротьби з організованою злочинністю /І.В. Сервецький, З.М. Теслюк, В.П. Шеломенцев //Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2001. – №3. – С. 9–11.
167. Скулиш Є. Д. Система негласних слідчих (розшукових) дій за кримінальним процесуальним кодексом України /Є.Д. Скулиш //Наук. вісник Чернівецького ун-ту. – 2012. – Вип. 618. Правознавство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc\\_gum/Vnapu/2012\\_2/03Skuli.pdf](http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vnapu/2012_2/03Skuli.pdf).
168. Словник української мови: в 11 т. /[ред. кол. І.К. Білодід та ін.]. – К.: Наукова думка, 1970–1980. – 1973. – Т. 4. – 840 с.
169. Смирнов М.Н. Комментарий к оперативно-розыскному законодательству РФ и зарубежных стран: [учебное пособие] /М.Н. Смирнов. – М.: Экзамен, 2003. – 544 с. – С. 127.
170. Столбовий В.П. Окремі аспекти боротьби з організованими злочинними угрупованнями, які займаються наркобізнесом //Вісн. Львів. ін-ту внутр. справ. – 2003. – №3. – С. 116–124.
171. Столбовий В.П. Роль «оперативного експерименту» у боротьбі зі злочинністю //Вісн. Львів. ін-т внутр. справ. – 2002. – №1. – С. 198–202.
172. Стрипко М.Я. Методологічні засади підготовки категоріально-понятійного апарату в нормотворчій діяльності органів державної влади України /М.Я. Стрипко //Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2013. – №1. – С. 29–35. – (Серія «Право та державне управління»). – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VAPSV\\_pdu\\_2013\\_1\\_7.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VAPSV_pdu_2013_1_7.pdf).

173. Суворова Р.В. Процесуальні підстави проведення контролю за вчиненням злочину та прийняття відповідного рішення про його здійснення /Р.В. Суворова //Наше право. – 2013. – №12. – С. 95–99.

174. Сулейманова З.Р. Оперативна закупівля наркотичних засобів у структурі тактичної операції [Електронний ресурс] /З.Р. Сулейманова. – Режим доступу: [www.lex-line.com.ua](http://www.lex-line.com.ua).

175. Сурков К.В. Принципы ОРД и их правовое обеспечение в законодательстве, регламентирующем сыск: моногр. /Сурков К.В. – СПб.: Санкт-Петербургский юридический институт МВД России. – 1996. – С. 159, 160.

176. Теорія держави і права: навч. посіб. /А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков та ін.; за заг. ред. С.Л. Лисенкова, В.В. Копейчикова. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 368 с.

177. Уваров В.Г. Проблеми негласних слідчих (розшукових) дій /В.Г. Уваров //Право і суспільство. – 2013. – №3 [Електронний ресурс].–Режим доступу: [http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2013/3\\_2013/20.pdf](http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2013/3_2013/20.pdf)].

178. Удалова Л.Д. Негласні слідчі (розшукові) дії /Л.Д. Удалова, К.Г. Горелкіна //Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України: матеріали круглого столу (м. Київ, 7 жовтня 2011 р.). – К.: ФОП Ліпкан О.С., 2011. – С. 37–38.

179. Указ Президента України від 24.12.2012 р. №726/2012 «Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]: [www/president.gov.ua](http://www/president.gov.ua).

180. Указ Президента України від 07.11.2005 р. №1556 «Про додержання прав людини під час проведення оперативно-технічних заходів» //Офіційний вісник України. – 2005. – №45. – Ст. 2834.

181. Указ Президента України від 13.04.2001 р. №256/2001 «Про впорядкування, виготовлення, придбання та застосування технічних засобів для

зняття інформації з каналів зв'язку» //Офіційний вісник України від 2001. – 4 травня. – №16. – Ст. 697.

182. Федосова О.В. Підстави та умови здійснення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових дій) /О.В. Федосова //Впровадження нового Кримінального процесуального кодексу України в правоохоронну діяльність та навчальний процес: досвід та шляхи удосконалення: матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 5 квітня 2013 р.). – Х.: ХНУВС, 2013. – С. 306–308.

183. Философский энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1983. – 836 с.

184. Хараберюш І.Ф. Використання оперативно-технічних засобів у протидії злочинам, що вчиняються у сфері нових інформаційних технологій [Текст]: монографія /І.Ф. Хараберюш, В.Я. Мацюк, В.А. Некрасов, О.І. Хараберюш. – К.: КНТ, 2007. – 241 с.

185. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 №435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page6>

186. Черечукіна Л.Є. Асиміляція результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному судочинстві /Л.Є. Черечукіна //Право України. – 2006. – №4. – С. 66–68.

187. Чувилев А.А. Оперативно-розыскное право. – М.: НОРМА – ИНФРА, 1999. – 80 с.

188. Шемчук В.П. Співвідношення понять «контроль» і «нагляд» у діяльності прокуратури /В.П. Шемчук //Право України. – 2007. – №7. – С. 34–37.

189. Шилін М.О. Оперативно-розшукова діяльність та негласні слідчі дії: проблеми правового регулювання у світлі нового Кримінального процесуального кодексу України /М.О. Шилін //Вісник Національної академії прокуратури України. – 2013. – №1. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/Vnapu\\_2013\\_1\\_11%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/Vnapu_2013_1_11%20(1).pdf).

190. Шиманський В.Ф. Негласні слідчі (розшукові) дії у боротьбі проти корупції в умовах нового КПК /В.Ф. Шиманський //Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2013. – №5. – С. 253–255. – (Серія «Юриспруденція»).

191. Шумило М.Є. Оперативно-розшукова діяльність як навчальна дисципліна /М.Є. Шумило, М.А. Погорецький //Проблеми вищої юридичної освіти: Тези доповідей та наукових повідомлень науково-методичної конференції; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2002.

192. Шумилов А.Ю. Закон и ОРД: Толковый словарь понятий и терминов, используемых в законодательстве в области ОРД /Шумилов А.Ю. – М.: Фирма АВС, 1996. – С. 63–66.

193. Шумилов А.Ю. Юридические основы оперативно-розыскных мероприятий: учеб. пособ. /Шумилов А.Ю. – М., 1999.

194. Шумилов А.Ю. Оперативно-розыскная деятельность в схемах: учеб. пособ. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М.: Изд-ль И.И. Шумилова, 2001. – 112 с.

195. Юрченко О.М. Проблеми та наслідки поєднання оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної функції у досудовому розслідуванні /О.М. Юрченко //Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 27 вересня 2013 р.). – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. – С. 6–9.

196. Кримінальне провадження №22014000000000025: вирок суду /[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/38477756>.

197. Кримінальне провадження №22014000000000025: вирок суду /[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/38477756..>

198. Кримінальне провадження №42014220000000104: вирок суду  
/[Електронний ресурс]. – Режим доступу:  
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/44201206>.

199. Єдиний реєстр судових рішень України. Вирок Печерського  
районного суду у м. Києві від 11 травня 2012 року у справі №1/947/11  
[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr/court/gov/ua>.

200. Кримінальне провадження №22013110000000192: вирок суду  
/[Електронний ресурс]. – Режим доступу:  
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/32286830>.

201. Кримінальне провадження №22013120000000019: вирок суду  
/[Електронний ресурс]. – Режим доступу:  
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/32046686>.

202. Кримінальне провадження №42012010000000136: вирок суду  
/[Електронний ресурс]. – Режим доступу:  
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/36779820>.

203. Кримінальне провадження №42013060000000086: вирок суду  
/[Електронний ресурс]. – Режим доступу:  
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/35168012>.

204. Кримінальне провадження №42013240000000073: вирок суду  
/[Електронний ресурс]. – Режим доступу:  
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/38408890>.



## ДОДАТКИ

### ДОДАТОК 1

#### АНКЕТА

#### Експертного опитування з питань організації та проведення контролю за вчиненням злочину

Шановний колего! У цьому анкетуванні Вам надається можливість виступити експертом з важливих проблем організації та проведення контролю за вчиненням злочину, що на сьогодні потребує наукового та практичного аналізу. Зазначене анкетування спрямоване на виявлення проблем організації та правового забезпечення проведення форм контролю за вчиненням злочину з метою подальшої оптимізації результативності їх проведення. Для цього просимо максимально об'єктивно, на підставі Ваших знань та практичного досвіду, відповісти на запитання поданої нижче анкети. Дякуємо за участь!

1. Стаж практичної роботи:

- 1) до 3 р.
- 2) від 3 р. до 5 р.
- 3) від 5 р. до 10 р.
- 4) від 10 р. до 15 р.
- 5) від 15 р. до 20 р.
- 6) понад 20 років

2. Чи змінилась кількість проведення оперативно-розшукових заходів у рамках оперативно-розшукових справ після вступу в дію КПК України у 2012 році?

- 1) так
- 2) ні
- 3) не можу відповісти

3. Чи збігаються мета та завдання оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій?

- 1) так
- 2) частково
- 3) ні
- 4) не можу відповісти

4. Чи існує проблема розмежування законних умов проведення контролю за вчиненням злочину від провокації?

- 1) так
- 2) частково
- 3) ні

4) не можу відповісти

5. Чи існує, на Вашу думку, необхідність унормування на законодавчому рівні поняття «провокація злочину»?

1) так, існує

2) ні, не існує

3) не можу відповісти

6. Які проблеми виникають при проведенні контролю за вчиненням злочину?

---

---

---

7. Які негласні слідчі (розшукові) дії доцільно проводити у комплексі з контролем за вчиненням злочину? (може бути обраними декілька варіантів)

1) аудіо-, відеоконтроль особи

2) спостереження за особою

3) спостереження за річчю або місцем

4) виконання спеціального завдання із розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації

5) встановлення місцезнаходження радіоелектронного пристрою

8. Чи існує необхідність встановлення спрощеного порядку отримання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, у тому числі на території проведення Антитерористичної операції?

1) так – 43%

2) ні – 7 %

3) не можу відповісти – 50%

9. Чи існує необхідність унормування поняття контролю за вчиненням злочину?

1) так

2) ні

3) не можу відповісти

10. Яким чином, на Вашу думку, можливо провести оптимізацію нормативно-правового регулювання спеціального слідчого експерименту та імітування обстановки злочину:

---

---

---

---

11. З метою протидії яким злочинам, на Вашу думку, ефективно застосовувати спеціальний слідчий експеримент та імітування обстановки злочину:

## ДОДАТОК 2

### Результати анкетування співробітників прокуратури ЗВЕДЕНІ ДАНІ

анкетування співробітників прокуратури щодо актуальних питань у сфері правового забезпечення та організації проведення контролю за вчиненням злочину (200 респондентів)

1. Стаж практичної роботи

- 1) до 3 р. – 20 %
- 2) від 3 р. до 5 р. – 30 %
- 3) від 5 р. до 10 р. – 25 %
- 4) від 10 р. до 15 р. – 11 %
- 5) від 15 р. до 20 р. – 10 %
- 6) понад 20 років – 4 %

2. Чи змінилась кількість проведення оперативно-розшукових заходів у рамках оперативно-розшукових справ після вступу в дію КПК України у 2012 році?

- 1) так – 45%
- 2) ні – 15%
- 3) не можу відповісти – 40%

3. Чи збігаються мета та завдання оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій?

- 1) так – 20%
- 2) частково – 25%
- 3) ні – 45%
- 4) не можу відповісти – 10%

4. Чи існує проблема розмежування законних умов проведення контролю за вчиненням злочину від провокації?

- 1) так – 70%
- 2) частково – 15%
- 3) ні – 5%
- 4) не можу відповісти – 10%

5. Чи існує, на Вашу думку, необхідність унормування на законодавчому рівні поняття «провокація злочину»?

- 1) так, існує – 85%
- 2) ні, не існує – 10%
- 3) не можу відповісти – 5%

6. Які проблеми виникають при проведенні контролю за вчиненням злочину?

- 1) уникнення провокування «продавця» /«постачальника» – 20%
- 2) унормування порядку виділення коштів, необхідних для проведення окремих форм контролю за вчиненням злочину, – 20%
- 3) встановлений порядок отримання дозволу на проведення окремих НС(Р)Д, (аудіо-, відеоконтроль особи; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж тощо) за необхідності термінового їх проведення – 25%
- 4) використання матеріалів, отриманих у результаті проведення окремих форм контролю за вчиненням злочину, – 20%
- 5) тактичні особливості залучення осіб до проведення форм контролю за вчиненням злочину та відповідні правові наслідки такого залучення – 30%

7. Які негласні слідчі (розшукові) дії доцільно проводити у комплексі з контролем за вчиненням злочину? (можна обрати декілька варіантів)

- 1) аудіо-, відео контроль особи – 90%
- 2) спостереження за особою – 85%
- 3) спостереження за річчю або місцем – 77%
- 4) виконання спеціального завдання із розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації – 43%
- 5) встановлення місцезнаходження радіоелектронного пристрою – 30%

8. Чи існує необхідність встановлення у виключного спрощеного порядку отримання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, у тому числі на території проведення Антитерористичної операції?

- 1) так – 85,0 %
- 2) ні – 10 %
- 3) не можу відповісти – 5%

9. Чи існує необхідність унормування поняття контролю за вчиненням злочину?

- 1) так – 75%
- 2) ні – 10%
- 3) не можу відповісти – 5%

10. Яким чином, на Вашу думку, можливо провести оптимізацію нормативно-правового регулювання спеціального слідчого експерименту та імітування обстановки злочину:

- 1) унормування поняття «провокування (підбурювання)» особи на вчинення злочину – 60%
- 2) визначення чіткого правового забезпечення створення слідчим та оперативним підрозділом умов в обстановці, максимально наближеній до реальної – 45%

3) вироблення методичних рекомендації щодо тактичних особливостей проведення даних НС(Р)Д – 50%

11. З метою протидії яким злочинам, на Вашу думку, ефективно застосовувати спеціальний слідчий експеримент та імітування обстановки злочину (у переважній більшості анкет було подано декілька варіантів):

- ст. 115 КК України. Умисне вбивство – 65%
- ст. 149 КК України. Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини – 15%
- ст. 364 КК України. Зловживання владою або службовим становищем та інші злочини у сфері службової діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг – 60%
- ст. 368 КК України. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою – 70%

## ДОДАТОК 3

**Проект Інструкції «Про порядок організації та проведення контролю за вчиненням злочину»****1. Загальні положення**

1.1. Інструкція розроблена з метою ефективної організації контролю за вчиненням злочину, зміст якого полягає у перевірці, виключно за рішенням прокурора, наявності достатніх підстав вважати, що вчиняється або вчинено тяжкий чи особливо тяжкий злочин, та може здійснюватися у таких формах: контрольована поставка; контрольована та оперативна закупки; спеціальний слідчий експеримент; імітування обстановки злочину.

1.2. Правову основу проведення контролю за вчиненням злочину становлять: Конституція України, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, закони України «Про прокуратуру», «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», Інструкція «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні», затверджена наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України від 16 лютого 2012 року №114/1042/516/1199/936/1687/5, інші нормативно-правові акти України, а також ця Інструкція.

1.3. Контроль за вчиненням злочину проводиться у кримінальному провадженні за наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин.

Відомості про факт та методи проведення контролю за вчиненням злочину не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України.

1.4. Для цілей цієї Інструкції терміни вживаються у такому значенні:

– контроль за вчиненням злочину – комплекс взаємопов’язаних правових, організаційно-тактичних дій, які здійснюються виключно за рішенням прокурора у визначених чинним законодавством формах і полягають у перевірці уповноваженими суб’єктами відповідності наявності та достовірності підстав вважати, що вчиняється (вчинено) тяжкий або особливо тяжкий злочин, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України;

– контрольована поставка – форма контролю за вчиненням злочину, яка полягає в організації та здійсненні негласного контролю за переміщенням (перевезенням, пересиланням, передачею, ввезенням, вивезенням з України чи транзитним переміщенням її територією) товарів, предметів і речовин, у тому числі заборонених до обігу, з метою виявлення та фіксації фактичних даних про протиправні діяння осіб, відповідальність за які передбачено Кримінальним кодексом України;

– контрольована закупка – форма контролю за вчиненням злочину, яка полягає в імітації придбання або отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товару, який перебуває у вільному обігу, з метою викриття і документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила;

– оперативна закупка – форма контролю за вчиненням злочину, яка полягає в імітації придбання або отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товару, обіг якого обмежений чи заборонений законодавством, з метою викриття і документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила;

– спеціальний слідчий експеримент – форма контролю за вчиненням злочину, яка полягає у створенні слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого

чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішень щодо вчинення злочину;

– імітування обстановки злочину – форма контролю за вчиненням злочину, яка полягає в діях слідчого, уповноваженої особи, з використанням імітаційних засобів, які створюють у оточуючих уяву про вчинення реального злочину, з метою його запобігання та викриття відомої чи невідомої особи (осіб), яка планувала чи замовляла його вчинення;

– при проведенні контрольованої поставки – постачальник, яким може бути слідчий, уповноважений оперативний співробітник чи особа, з якою встановлено конфіденційне співробітництво, які надали добровільну згоду на участь у проведенні цієї НС(Р)Д, метою якої є виявлення та встановлення каналів та джерел незаконного обігу товарів, предметів, речовин, заборонених або обмежених в обігу у населення, нейтралізація загроз державній, екологічній, економічній, воєнній безпеці держави;

– при проведенні оперативної закупки – покупець, яким може бути слідчий, уповноважений оперативний співробітник чи особа, з якою встановлено конфіденційне співробітництво, які надали добровільну згоду на участь у проведенні цієї НС(Р)Д, метою якої є отримання прямих доказів факту ініціативного збуту конкретною особою товарів, заборонених/обмежених у вільному обігу населення покупцю.

#### 1.5. Гарантії законності проведення контролю за вчиненням злочину.

1.5.1. Контроль за вчиненням злочину проводиться слідчим, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням – уповноваженими оперативними підрозділами під час кримінального провадження.

1.5.2. Контроль за вчиненням злочину не проводиться, якщо при цьому неможливо повністю запобігти:

1) посяганню на життя або заподіяння особі (особам) тяжких тілесних ушкоджень;

2) поширенню речовин, небезпечних для життя багатьох людей;



- 3) втечі осіб, які вчинили тяжкі чи особливо тяжкі злочини;
- 4) екологічній або техногенній катастрофі.

1.5.3. Під час підготовки та проведення контролю за вчиненням злочину забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона б не вчинила, як би слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем.

1.5.4. Під провокуванням (підбурюванням) особи слід розуміти свідомий активний вплив уповноважених суб'єктів організації та проведення негласних розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій або інших осіб, залучених у встановленому законом порядку до їх проведення, на певну особу з метою схиляння її до вчинення злочину, який в іншому випадку не був би вчинений, та подальше викриття цієї особи.

1.5.5. При проведенні контролю за вчиненням злочину необхідно забезпечити нерозголошення інформації щодо його проведення. Якщо особи, причетні до протиправних діянь, відповідальність за які передбачено Кримінальним кодексом України, встановили чи запідозрили своє виявлення, проведення контролю за вчиненням злочину припиняється та вживаються заходи щодо фіксації фактичних даних про злочину діяльність причетних осіб, у тому числі їх затримання.

1.5.6. Рішення про проведення контролю за вчиненням злочину приймає уповноважений прокурор шляхом винесення мотивованої постанови.

1.5.7. Постанова про проведення контролю за вчиненням злочину складається у двох примірниках, перший із яких долучається до відповідних матеріалів кримінального провадження, а другий залишається на зберіганні в прокуратурі.

У постанові на проведення контролю за вчиненням злочину, крім відомостей, передбачених ст. 251 КПК України, прокурор зобов'язаний:

1) викласти обставини, які свідчать про відсутність під час негласної слідчої (розшукової) дії провокування особи на вчинення злочину;

2) зазначити про застосування спеціальних імітаційних засобів.

1.5.8. Порядок виготовлення /утворення, використання під час проведення контролю за вчиненням злочину заздалегідь ідентифікованих (помічених) або несправжніх (імітаційних) засобів визначається нормами КПК України, інших нормативно-правових актів.

1.5.9. За необхідності тимчасового обмеження конституційних прав людини при проведенні контролю за вчиненням злочину зазначене здійснюється на підставі рішення слідчого судді, у порядку, визначеному КПК України.

1.6. Для безпосередньої участі у проведенні контролю за вчиненням злочину можуть залучатись особи, з якими на добровільних засадах встановлено конфіденційне співробітництво, порядок організації якого визначається нормативно-правовими актами уповноважених оперативних підрозділів і відповідає вимогам чинного законодавства.

1.7. З метою забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у проведенні контролю за вчиненням злочину (постачальника та покупця тощо), відповідно до вимог ст. 15 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» та ст. 12 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» виноситься постанова про заміну їх анкетних даних.

1.8. Фіксація ходу і результатів контролю за вчиненням злочину повинна відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження відповідно до норм КПК України.

## **2. Поняття та зміст контрольованої поставки**

2.1. Контрольована поставка – комплекс організаційно-правових заходів, який полягає в організації та здійсненні негласного контролю за переміщенням

(перевезенням, пересиланням, передачею, ввезенням, вивезенням з України чи транзитним переміщенням її територією) товарів, предметів і речовин, у тому числі заборонених до обігу, з метою виявлення та фіксації фактичних даних про протиправні діяння осіб, відповідальність за які передбачено Кримінальним кодексом України.

2.2. Підставою для здійснення контрольованої поставки є наявність інформації, отриманої в установленому законом порядку, про факт (факти) готування до вчинення незаконного переміщення (перевезення, пересилання, передача, ввезення, вивезення з України чи транзитне переміщення її територією) товару, з метою виявлення та фіксації фактичних даних про протиправні діяння осіб, відповідальність за які передбачено Кримінальним кодексом України.

2.3. Контрольована поставка товарів (транзитом через територію України, ввезення до України або вивезення за межі України).

2.4. Види контрольованих поставок:

2.4.1. за територіальною ознакою переміщення товару контрольовані поставки здійснюються:

- з України до інших держав;
- з інших держав до України;
- транзитом через територію України;
- у межах території України.

2.4.2. Залежно від тактичних особливостей проведення контрольовані поставки здійснюються:

- без заміни товару;
- з частковою заміною товару;
- з повною заміною товару.

2.5. Порядок проведення контрольованої поставки:

2.5.1. За наявності достатніх підстав та умов проведення контрольованої поставки виноситься постанова, у якій, крім відомостей, передбачених ст. ст. 251 та 271 КПК України, зазначаються:

- підстави для проведення контрольованої поставки, її вид відповідно до тактичних особливостей проведення;
- наявні дані про фізичних чи юридичних осіб, причетних до незаконного переміщення товару;
- правоохоронні й інші органи, у тому числі іноземних держав, задіяні у проведенні заходу;
- товар, який буде предметом контрольованої поставки;
- інформація щодо осіб, які будуть залучатись до проведення контрольованої поставки.

2.5.3. Контрольована поставка здійснюється відповідно до плану, затвердженого керівником органу досудового розслідування, що виносив постанову на проведення, та керівником уповноваженого оперативного підрозділу, якому доручено її проведення.

2.5.4. Про проведення контрольованої поставки з України до інших держав, з інших держав до України або переміщення через територію України транзитом в обов'язковому порядку письмово інформуються центральні органи виконавчої влади, що забезпечують реалізацію державної політики у сфері захисту державного кордону та у сфері митної справи.

2.5.5. Повна або часткова заміна товару повинна бути документально оформлена шляхом складання відповідного протоколу заміни товару.

### **3. Поняття та зміст контрольованої, оперативної закупок**

3.1. Контрольована закупка – імітація придбання або отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товару, який перебуває у вільному обігу, з метою викриття і документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила.

3.2. Оперативна закупка – імітація придбання або отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товару, обіг якого обмежений чи заборонений законодавством, з метою викриття і документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила.

3.2. Підставою для проведення контрольованої, оперативної закупок є наявність інформації, отриманої в установленому законом порядку про факт готування /вчинення злочину, пов'язаного із незаконним обігом товару з метою виявлення та фіксації фактичних даних про протиправні діяння осіб, відповідальність за які передбачено Кримінальним кодексом України.

3.3. Контрольована, оперативна закупки полягають у передачі в будь-який спосіб коштів, майна, надання послуг в обмін на товар особою, яка його придбає, від особи, яка його реалізує.

3.4. Оперативна закупка може проводитись в один або декілька етапів. Проведення оперативної закупки в один етап передбачає негайне затримання продавця.

3.5. Контрольована закупка проводиться з метою виявлення порушень встановленого порядку передачі у будь-який спосіб коштів, майна, надання послуг в обмін на товар особою, яка його придбає, від особи, яка його реалізує.

3.6. Оперативна закупка проводиться з метою виявлення джерел незаконного обігу товару, на який державою встановлено певні заборони /обмеження; встановлення осіб, причетних до вчинення таких дій; попередження та нейтралізація причин та умов, що сприяють вчиненню таких дій.

3.7. Порядок проведення контрольованої, оперативної закупки:

3.7.1. Контрольована, оперативна закупки здійснюються на підставі постанови, винесеної у встановленому цією Інструкцією порядку, за наявності підстав та умов її проведення.

У випадку проведення оперативної закупки у декілька етапів, на кожен із них виноситься постанова.

3.7.2. У постанові на проведення оперативної закупки зазначається, окрім передбачених у ст. 251 КПК України відомостей:

- підстави проведення контрольованої, оперативної закупки;
- загальна назва, кількість, характеристика властивостей товару, який підлягає закупці;
- розмір коштів, цінності, послуги, імітаційні засоби тощо, які будуть використані під час проведення контрольованої, оперативної закупок та інші відомості, зміст яких може становити інформацію з обмеженим доступом.

3.7.3. Строк дії постанови не може перевищувати 2 місяці з дня її винесення та затвердження й погодження уповноваженими посадовими особами.

3.7.4. Оперативна закупка здійснюється відповідно до плану, затвердженого керівником органу досудового розслідування, який виносив постанову на проведення, та керівником уповноваженого оперативного підрозділу, якому доручено його проведення.

3.7.5. Безпосередньо перед початком проведення контрольованої, оперативної закупок складається протокол огляду майна, цінностей, грошових коштів, що будуть використані для проведення заходу. У протоколі зазначаються їх ідентифікаційні ознаки, які надають можливість їх ідентифікувати.

Майно, цінності, грошові кошти, що будуть використані для проведення заходу, можуть позначатись для контролю за їх рухом спецзасобами, про що вносяться відомості у протокол.

3.8. Придбаний товар вилучається у покупця та детально оглядається, про що складається протокол, який підписується учасниками проведення оперативної закупки та покупцем. Придбаний товар після ретельного огляду упаковується, опечатується, скріплюється підписами учасників та покупця і відправляється на дослідження.

3.9. У разі затримання продавця, в нього, у присутності не менш, як двох понятих, вилучаються речі, предмети (кошти, майно тощо), що можуть

підтверджувати його причетність до протиправної діяльності, про що складається протокол відповідно до встановлених Кримінальним процесуальним кодексом України вимог.

#### **4. Поняття та зміст спеціального слідчого експерименту**

4.1. Спеціальний слідчий експеримент – форма контролю за вчиненням злочину, яка полягає у створенні слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішень щодо вчинення злочину.

4.2. Спеціальний слідчий експеримент проводиться за наявності визначених КПК України підстав і затвердженої уповноваженим прокурором постанови.

У постанові на проведення спеціального слідчого експерименту, крім передбачених ст. 251 КПК України відомостей, зазначаються:

- обґрунтування необхідності проведення спеціального слідчого експерименту;
- інформація щодо осіб, які будуть залучатись до проведення спеціального слідчого експерименту;
- обставини, які свідчать про відсутність під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії провокування особи на вчинення злочину;
- перелік засобів, що будуть використовуватись під час проведення спеціального слідчого експерименту.

4.3. Спеціальний слідчий експеримент проводиться слідчим або за його дорученням уповноваженим оперативним підрозділом.

Доручення слідчого є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом.

4.4. Спеціальний слідчий експеримент здійснюється згідно з планом, затвердженим керівником органу досудового розслідування, та керівником, який виносив постанову на проведення, уповноваженого оперативного підрозділу, якому доручено його проведення.

У плані необхідно зазначати конкретні дії слідчого й уповноваженого оперативного підрозділу, якому доручено проведення, спрямовані на створення достатніх та необхідних змін в обстановці, максимально наближеній до реальної, у якій буде здійснюватись спостереження за поведінкою об'єкта експерименту.

4.5. Зміст спеціального слідчого експерименту полягає у внесенні слідчим /оперативним підрозділом достатніх і необхідних змін в обстановку, максимально наближену до реальної, та спостереженні за поведінкою об'єкта експерименту. Сприймаючи вказані зміни як необхідні для досягнення мети, об'єкт реагує на них згідно з власними задумами й планами.

## **5. Поняття та зміст імітування обстановки злочину**

5.1. Імітування обстановки злочину – форма контролю за вчиненням злочину, яка полягає у діях слідчого, уповноваженої особи, з використанням імітаційних засобів, які створюють у оточуючих уяву про вчинення реального злочину, з метою його запобігання та викриття відомої чи невідомої особи (осіб), яка планувала чи замовляла його вчинення.

5.2. Імітування обстановки злочину проводиться за наявності визначених КПК України підстав і затвердженої уповноваженим прокурором постанови.

У постанові на проведення імітування обстановки злочину, крім передбачених ст. 251 КПК України відомостей, зазначаються:

- обґрунтування необхідності проведення імітування обстановки злочину;
- інформація щодо осіб, які будуть залучатись до проведення спеціального імітування обстановки злочину;



- обставини, які свідчать про відсутність під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії провокування особи на вчинення злочину;
- обґрунтування необхідності використання несправжніх (імітаційних) засобів й ідентифікованих (помічених) засобів;
- відомості щодо осіб, які будуть залучатись до проведення імітування обстановки злочину.

5.3. Використання несправжніх (імітаційних) засобів й ідентифікованих (помічених) засобів оформлюється протоколом безпосередньо перед початком проведення імітування обстановки злочину.

5.4. Імітування обстановки злочину здійснюється згідно з планом, затвердженим керівником органу досудового розслідування, та керівником, який виносив постанову на проведення, уповноваженого оперативного підрозділу, якому доручено його проведення.

У плані необхідно зазначати конкретні дії слідчого й уповноваженого оперативного підрозділу, якому доручено проведення, спрямовані на імітування обстановки злочину.

## **6. Використання матеріалів, отриманих у результаті проведення контролю за вчиненням злочину**

6.1. Матеріали проведення контролю за вчиненням злочину використовуються для:

- отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні;
- попередження, виявлення, припинення і розслідування злочинів;
- забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з розвідувальними органами України, та членів їх сімей;

— взаємного інформування підрозділів, уповноважених здійснювати оперативно-розшукову діяльність, та інших правоохоронних органів.

6.2. Якщо під час проведення контролю за вчиненням злочину буде встановлено іншу особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, стосовно неї приймається рішення у порядку, передбаченому ст.ст. 214 та 257 КПК України.